

(A) = Åpen, kan bestilles fra Universitetet i Stavanger / Arkeologisk museum

(B) = Begrenset distribusjon

(C) = Kan ikke utleveres

Mariakirken i Bergen Inventar

Oppsummeringsrapport

- * Forsidesikring/demontering
- * Tilstandsvurdering
- * Pakking
- * Magasinering

Anne Ytterdal / Hilde S. Moore

AM saksnummer: 61002
Journalnummer: 09/1504

Dato: 14.03. 2011
Sidetall: 115
Opplag: 4

Oppdragsgiver: Bergen kirkelige fellesråd

Stikkord:
Mariakirken i Bergen
Middelalder
Alterskap
1500-talls portretter
Renessanse
1600-talls malerier
Barokk
Skulptur
Prekestol

Oppdragsrapport 2011/20
Universitetet i Stavanger,
Arkeologisk museum,
Avdeling konservering

Utgiver:
Universitetet i Stavanger
Arkeologisk museum
4002 STAVANGER
Tel.: 51 83 31 00
Fax: 51 84 61 99
E-post: post-am@uis.no

Stavanger 2011

Mariakirken i Bergen Inventar

Oppsummeringsrapport

- * Forsidesikring/demontering
- * Tilstandsvurdering
- * Pakking
- * Magasinering

Anne Ytterdal / Hilde S. Moore

Universitetet
i Stavanger

Arkeologisk museum

INNHOLDSFORTEGNELSE

INNLEDNING.....	s. 1
Prosjektomfang og dokumentasjon	
Inventar som ikke har vært omfattet av prosjektet	
Magasin	
GJENNOMFØRT ARBEID.....	s. 2
23 MALERIER OG EPITAFIER	s. 3
Forsidesikring/demontering fra vegg	
Tilstandsvurdering/fotografering	
Pakking	
Transport	
Plassering i magasin	
15 APOSTLER	s. 5
Forsidesikring/demontering fra vegg	
Tilstandsvurdering/fotografering	
Pakking	
Transport	
Plassering i magasin	
KRUSIFIKS OVER KORBUE	s. 8
Forsidesikring/demontering fra vegg	
Tilstandsvurdering/fotografering	
Pakking, Transport og plassering i magasin	
ALTERSKAP	s. 9
Forsidesikring/demontering fra vegg	
Tilstandsvurdering/fotografering	
Pakking	
PREKESTOLHIMLING	s. 10
Forsidesikring	
Tilstandsvurdering/fotografering	
Pakking	
KLIMAREGULERING I KIRKEROM OG KASSER	s. 11
ANNET INVENTAR (IKKE DEL AV AM-TILBUD)	s. 12
Kirkeskip, lysekroner, tekstiler, bibel og orgelgalleri	
VEDLEGG	
Vedlegg 1: Oversikt plassering 23 malerier	
Vedlegg 2 Oversikt plassering 15 apostler	
Vedlegg 3: Kunsthistorisk prioritering 23 malerier (Henrik von Achen)	
Vedlegg 4: Analyseresultat av muggsopper på alterskap	
Vedlegg 5A-B:Tilstandsrapporter alle inventarstykker	
Vedlegg 6: Fotolister	

INNLEDNING

Bakgrunn for prosjektet

Mariakirken i Bergen sto i 2009 foran en omfattende restaurering av kirkebygget, med forventet ferdigstilling i løpet av 2014. Som en følge av bygningsarbeidene ble det, i samråd med Riksantikvaren, anbefalt at kirkens inventar ble demontert og oppbevart utenfor kirken i byggeperioden. Oppdragsgiver, Bergen kirkelige fellesråd (BKF), søkte i den forbindelse etter malerikonservator gjennom åpen anbudskonkurranse. Hovedytelsene ble ansett for å være dokumentasjon av tilstand og prioritering av tiltak for løst og fast inventar, utarbeidelse av rutiner for lagring, eventuelt utstilling av inventarstykker under byggeperioden og gjennomgang med Riksantikvaren. Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger (AM-UiS) ble tildelt prosjektet. Kontrakt ble undertegnet i juni 2009. Malerikonservator Anne Ytterdal og malerikonservator Hilde Smedstad Moore, begge ansatt ved Arkeologisk museum (AM), har vært knyttet til prosjektet. I tillegg har konservatorstudent ved UiO, Therese Espeland, vært ekstrahjelp i 2 uker.

Prosjektet skulle i utgangspunktet gjennomføres i perioden september 2009 – februar 2010. Etter oppdragsgivers ønske ble forberedende arbeider igangsatt allerede 20. august 2009. Det praktiske arbeidet ble stoppet 20. september 2009 av BKF pga uforutsette problemer knyttet til interne forhold. Planleggende arbeid og befaringer knyttet til magasinlokaler og innkassing av fast inventar ble imidlertid videreført utover høsten 2009. Statusrapport for arbeidet pr.31.10.09 ble sendt BKF og Riksantikvaren (RA) .

Prosjektet startet opp for fullt 4. januar 2010. Arbeidet pågikk jevnlig gjennom hele våren og sommeren 2010 hvor 13 ukes-turer ble gjennomført knyttet til praktisk arbeid i kirken. Vårt arbeid i kirken ble avsluttet 27.08.10. Pga uforutsette interne forhold i BKF hang det på det tidspunkt fremdeles 3 apostler igjen i koret i kirken. Disse ble demontert, pakket og fraktet til magasin sammen med de øvrige 12 apostlene 09. mars 2011.

I tillegg til praktisk arbeid i kirken er konsulentarbeid og forberedende arbeider utført på AM. Riksantikvaren v/ Iver schonhowd har blitt holdt orientert om prosjektets fremdrift.

Prosjektomfang og dokumentasjon

Følgende inventarstykker har vært omfattet av prosjektet:

23 malerier og epitafier

15 apostelfigurer (13 apostler samt Moses og Johannes døperen)

Krusifiks over korbue

Alterskap med kalvariegruppe

Prekestolhimling med kristusfigur

(Dør inn til prestesakristi)

For å forenkle tilnærmingen til inventarstykkene er det utarbeidet en oversikt over kirkerommet med plassering og nummerering av de 23 maleriene og epitafiene (vedlegg 1) og en tilsvarende over de 15 apostelfigurene med både nummer og navn (vedlegg 2).

Kunsthistoriker Henrik von Achen har utarbeidet en prioritert oversikt over kirkens 23 malerier og epitafier. Dette ble valgt for å få en kunsthistorisk vurdering med tanke på videre

behandling (vedlegg 3). I den kunsthistoriske oversikten er det benyttet samme inventarnummer som vi har benyttet for vårt arbeid. Funn av muggsopper på alterskapet er omtalt i tilstandsrapporten for alterskapet. Fullstendig rapport fra LavTox AS er vedlagt (vedlegg 4). Tilstandsvurdering med fotodokumentasjon (vedlegg 5A-B) og fotolister (vedlegg 6) over samtlige inventarstykker, untatt sakristidøren, er vedlagt rapporten.

Inventar som ikke har vært omfattet av prosjektet

Kirkeskip, lysekroner, tekstiler, bibel, orgelfasade og panel fra korstoler.

Magasin

Malerikonservatorene ved AM undersøkte flere muligheter for magasinering av det løse inventaret. Vurderingene som lå til grunn for valg av magasin var tilgjengelig areal, praktiske forhold som trapper, heisstørrelse etc, tilgjengelighet for en periode på 5 år, sikringsgrad samt klimaforhold. Magasinlokaler ved Hansahallene, Bevaringstjenestene ved Museumssenteret i Hordaland og Bergen Museum ble besiktiget. Sikringsgrad og klimaforhold var tilfredsstillende ved alle de besiktigede magasinene. Ved Bevaringstjenesten var trappeløp og heis til magasinene for små for de største maleriene. De kunne heller ikke garantere arealer for mer enn 4 år. I Hansahallene ville gjenstandene måtte magasineres i ulike rom og apostlene plasseres på hyller høyt oppe på veggen ved bruk av truck. Magasinplassen ved Bergen Museum ble til slutt valgt. Her var det mulig å oppbevare inventarstykkene samlet i hele perioden, magasinet er på grunnplan og både de største maleriene og apostlene har enkel adkomst via store, doble dører. Prosjektet har fått tildelt 8 låsbare, doble gittervegger på 2,2 m høyde samt 20 m² åpen gulvflate. Det ble gjort klart fra Bergen museums side at det ikke var aktuelt å ta inn gjenstander hvor det var fare for aktivt angrep av treborende insekter. Dette er løst ved at silkepapir og bobleplast ikke fjernes fra inventarstykkene før treverk kan vurderes skikkelig, dvs i forbindelse med behandling.

GJENNOMFØRT ARBEID

Arbeidsoppgavene knyttet til inventarstykkene har vært av ulik karakter. Løst inventar (malerier/epitafier, apostelfigurer, krusifiks, kalvariegruppe og kristusfigur på toppen av prekestolhimling) har blitt forsidesikret, tatt ned, fotografert, tilstandsvurdert, pakket og transportert til magasin ved Bergen Museum. Alterskapet er forsidesikret, fotografert, tilstandsvurdert og beskyttet i en klimaregulert trekasse. Prekestolhimlingen er ikke forsidesikret, men har blitt fotografert, tilstandsvurdert og beskyttet sammen med prekestolens kurv i en klimaregulert trekasse. I tillegg er et panel fra korstoler og dørromramming inn til sakristi, begge på nedre del av korets sørvegg, beskyttet med trekasse. Dørbladet til døren inn til sakristiet er pakket i silkepapir og bobleplast (ikke egen kasse) og fraktet til magasin. All forsidesikring av malinglag på inventaret er utført med Japanpapir (RK2/11 gr. fra Arkivprodukter,) og 2% størlim i destillert vann. Til ekstra forsidesikring av apostlenes sokler er et tykt japanpapir (25.508 fra Wahlström/17 gr.) benyttet i 2% størlim.

23 MALERIER OG EPITAFIER

Inventar nr. 1 – 10 henger i kirkens søndre sideskip, inventar nr. 11 -12 henger i nedre del av midtskipet og inventar nr. 13 – 22 henger i nordre sideskip. Inventar nr. 23 henger på nordvegg i nedre del av koret. Maleriene og epitafiene henger på yttervegger og på skipets søylerekker. Alle maleriene og epitafiene ble fotografert på sin plass før arbeidet med forsidesikring og demontering ble igangsatt. Det ble også tatt enkelte detaljfoto av tilstand før forsidesikring. Oversikt med plassering, til bruk for videre arbeid og remontering, ble utarbeidet (vedlegg 1).

Forsidesikring / demontering fra vegg

Malerier og epitafier ble forsidesikret før demontering fra vegg. På svært støvete flater ble overflaten forsiktig børstet med myk pensel og håndholdt støvsuger.

De fleste maleriene og epitafiene var festet til vegg med et eller to fester og kunne tas ned ved bruk av 2 gardintrapper. Inventar nr. 11 (Janniche-epitafiet) og nr. 22 (Donatortavlen) måtte, pga tyngde og størrelse, demonteres fra vegg ved hjelp av talje påmontert et stillas. Inventar nr. 5 og 16 er plassert høyt på vegg (over dør) og måtte av den grunn også tas ned med talje.

Forsidesikring av inventarnr. 11 (Janniche-epitafiet).

Tilstandsvurdering/fotografering

Alle maleriene og epitafiene ble tilstandsvurdert liggende på bord. Undersøkelsene er foretatt ved visuell betraktning med sidelys og lupe, feltmikroskop og håndholdt UV-lys. Det ble ved tilstandsgjennomgangen av hvert enkelt inventarstykke også påsett at all løs maling var forsvarlig forsidesikret. Alle baksider er blitt støvsugd. Nordre vegg i nedre del av kor ble benyttet til fotografering av malerienes for- og baksider etter forsidesikring. Det ble også tatt enkelte detaljfoto til bruk i tilstandsrapport. Fotodokumentasjonen foreligger i tif /nef-format. Inventar nr. 9, 11 og 22 har blitt fotodokumentert liggende på bord pga form og tyngde.

Tilstandsvurdering og fotodokumentasjon i kirken.

Pakking

Alle malerier og epitafier er blitt pakket inn i silkepapir og bobleplast. Bomullsbånd ble først knyttet rundt prydrammen for å hindre at pakkemateriale kommer i kontakt med malerioverflate. På bobleplasten er det påklebet foto og informasjon om maleriet samt merknader om håndtering. Det er laget 17 kasser i 9 mm kryssfinér på mål av BKF's snekkere for transport av de 23 inventarstykkene. Kassene er bygget og polstret (med 5cm Plastazote LD15 fra NMC Norge as og 2,5cm skumplast u/35 fra Skumplastsenteret, Oslo) etter anvisning av malerikonservator.

Inventar nr. 5, 6, 7, 10, 11, 12, 18, 19 og hovedfeltet til nr. 22 har egne transportkasser. De resterende 14 maleriene har kasse som er tilpasset to og to malerier: Inventar nr. 1 og 9, inventar nr. 2 og 14, inventar nr. 3 og 4, inventar nr. 8 og 17, inventar nr. 13 og 16, inventar nr. 15 og 23, inventar nr. 20 og 21.

De utskårne rammeverksdelene til inventar nr. 22 er pakket i 4 separate enheter.

Pakking: bomullsbånd, silkepapir, bobleplast, kasse i kryssfinér polstret med plastazote og skumplast. (Lokk festet med skruer).

Transport

Transport av inventaret mellom Mariakirken og magasinet ved konserveringsseksjonen, Bergen Museum, ble foretatt av Johs Lunde AS i bil med ekstra støtdempet kasse for transport av kunstverk. Representanter fra BKF og malerikonservator fra AM var med under hele transporten for håndtering og tilsyn av gjenstandene.

Pålessing i transportbil.

4 mann bærende med "piano"stroppe fra bil inn til BM.

Plassering i magasin

Malerier og epitafier ble tatt ut av kassene inne på malerikonserveringsavdelingen og båret videre inn i magasin. Kassene med polstringsmateriale ble transportert videre til lagring i BKF's lokaler. De fleste maleriene ble plassert på "staffelibrett" nederst på gitterveggene. Som en ekstra sikring ble antiskli- materiale lagt på brettet og et bomullsband rundt maleriet festet til gitteret. De største maleriene (over 2,2 m i høyde) måtte plasseres på gulvet, hvilende mot gitteret.

Inventarnr. 11 (Janniche-epitafiet) ble lagt på et bord inne på konserveringsavdelingen pga tyngden.

Inventarstykkene er lagret uten at innpakkingen er fjernet. Dette anses ikke som ideell behandling av lagrede gjenstander. Mulig, aktivt angrep av treborende insekter i enkelte av malerienes pryddramme eller panel gjorde valget nødvendig for å hindre insektangrep på BM's egne gjenstander i samme magasinareal. Maleriene ble pakket inn/oppbevart i kirken ved ca 45-50% fuktighet og magasinlokalet har 50% fuktighet. Fare for kondens el.l på maleriene anses som minimal.

Malerier satt på brett og festet til gitter.

Store malerier stående på gulv og festet til gitter, mindre objekter festet til brett og/eller til gitter.

15 APOSTLER

I møte med prosjektledelse og Riksantikvaren (RA) den 04.09.2009 ble det fra RA slått fast at, uansett tyngde og mulige problemer med demontering, måtte figurene tas ned av veggen for å gi tilkomst til middelalder kalkmalerier og øvrige pussede flater.

Allerede tidlig i prosjektet ble figurenes konserveringstilstand konstatert som svært dårlig.

Observasjonene ble underbygd av behandlingsrapporter fra 1960-tallet funnet i BM's arkiv.

Dette ble gjort rede for i et notat til BKF og RA datert 06.11.09.

Riksantikvarens representant, Iver schonhowd, var til stede ved nedtakingen av Johannes døperen.

Forsidesikring/demontering fra vegg

Før forsidesikring og demontering ble alle trefigurene børstet for støv med en myk pensel og håndholdt støvsuger. Det var svært vanskelig å komme til på enkelte områder på bakre deler av figurenes sider. Disse områdene har upresist pålagt japanpapir og muligens enkelte skadeområder som ikke er forsidesikret.

Figurene er ikke etterkonsolidert etter nedtaking.

Forsidesikringen av Moses og Johannes døperen ble utført fra BKF's rullestillas (samme stillas som ble benyttet til demontering). For forsidesikring av de øvrige 13 figurene ble det bygd fast stillas langs korets nord- og sørvegg.

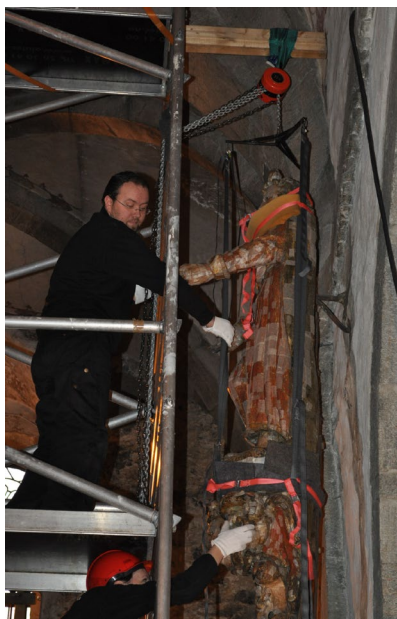
Alle trefigurenes sokkelskriftfelt har fått et lag med tykkere japanpapir som ekstra sikring mot stropp for nedtaking. Dette japanpapiret ligger oppå den foretatte sikringen av skader.

Forsidesikring av apostelen Mattias fra stillas

For å sikre en skånsom og forsvarlig demontering fra veggen ble Hans Petter Aamodt fra Exel, Oslo, bedt om å komme til Mariakirken for å diskutere alternative løsninger med BKF's personale som var tiltenkt å forestå gjennomføringen av demonteringen. Følgende løsning ble, etter diskusjon, valgt og godkjent av RA:

Trefigurene ble stroppt rundt skriftfeltet på konsoll samt rundt skuldrene/halsen. Stroppen rundt konsollen hadde en bærende funksjon, mens stroppen rundt skuldrene/halsen var ment til å stabilisere trefiguren under nedtakingen slik at figuren ikke tippet. På de stroppeområdene ble trefiguren ekstra polstret med tekstil og skumgummi. Stroppene rundt trefiguren ble festet til tre vertikale stropper som igjen var heftet fast i et spesiallaget stativ med tre armer. Stativet ble festet til en talje. Et høyt rullestillas med en påfestet trestokk dannet festepunkt for taljen. Figuren ble først heiset noen få cm opp for å hekte figuren av veggen, deretter firt sakte ned av taljen samtidig som en person stabiliserte figuren på vei nedover med hendene.

Demontering fra vegg med spesialkonstruert oppheng for stropper rundt figur

Figurene ble lagt på skumgummimadrass og båret med "piano"stropper til kasse.

Apostlene ble tilstandsvurdert før forsidesikring og demontering fra vegg. Skadetyperne var i hovedsak sammenfallende og det ble valgt å ikke utarbeide 15 separate vurderinger. En felles tilstandsrapport med kommentarer/merknader til enkelte figurer er utarbeidet. Fotografier før og etter forsidesikring er tatt fra gardintrapp. Vanskelig adkomst for fotografering av Peter og Bartolomeus, Thomas og Paulus, som henger parvis samlet i korets østre hjørner, ga ikke tilfredsstillende fotos. Nye foto er ikke tatt etter demontering fra vegg.

Pakking

Det er laget 15 kasser i 9 mm kryssfinér av BKF's snekkere, levert i kirken "flatpakket". Etter demontering fra vegg ble apostlene lagt på gulvet på en skumgummi-madrass. På grunn av figurenes dårlige tilstand, vekt (over 100 kg) og at forsidesikringen ikke er tilfredsstillende i figurenes bakre deler, ble minst mulig håndtering ansett som viktig. Ved hjelp av bærestropper ble hver enkel figur (på madrass) lagt på kassens bunn og omsluttet av silkepapir. Sidene ble deretter skrudd på og kassen polstret innvendig med plastposer i forskjellige størrelser, fylt med løse Monochips, og tapet igjen. Disse ble formet som støtte rundt figuren. På fire av kassene har det blitt skåret hull for utstikkende kroppsdel. "Utstikkerene" er kasset inn. For å sikre ventilasjon av mulig avgassing er det boret 3 hull, 5 cm i diameter, langs kassenes langsider.

Pakking: liggende på madrass med silkepapir rundt. Plastposer fylt med monochips er benyttet som polstring.

Transport

Transport av apostlene mellom Mariakirken og magasinet ved konserveringsseksjonen, Bergen Museum, ble foretatt av H. Konglevoll, Bergen, i bil med ekstra støtdempet kasse for transport av kunstverk. (Nytt firma, men samme bil og sjåfør som ved tidligere transporter). Pga figurenes tyngde var seks mann, fem representanter fra BKF og sjåføren fra Konglevoll, med på transporten. Fra kirkerommet til bilen ble kassene trillet på to hjulrammer av fire mann. Fra bilen og inn til konserveringsseksjonen ble kassene påsatt to "armer" og båret med disse i tillegg til to mann med bærestropp på midten. Kassene ble trillet på hjulrammer inn til magasin.

Malerikonservator fra AM var med under hele transporten for håndtering og tilsyn.

Frakt fra kirkerom til bil: 4 mann med 2 hjulrammer

Frakt fra bil til konsavd.: 6 mann med "bærearmer" og stropp.

Plassering i magasin

20 m² gulvplass i magasinet var avsatt til apostlene. Kassene er konstruert og dimensjonert for å tåle at to kasser står oppå hverandre. Det ble et puslespill å få kassene plassert på det begrensede arealet pga kassene med ”utstikkere” samt en kasse med større mål enn de andre. To av kassene er plassert i en sone av magasinet som personalet ved konserveringsseksjonen har informert om kan være utsatt for fuktlekkasje fra vegg/tak i kraftig regnvær. De to kassene ble dekket med plast. Det vurderes annen plassering høsten 2011.

Åtte av apostlene på plass i magasin.

Kassene er synlig merket med apostelnavn og nummer som samsvarer med apostlenes plassering i kirkerommet (vedlegg 2).

KRUSIFIKS OVER KORBUE

Forsidesikring/demontering fra vegg

Krusifikset ble forsiktig støvbørstet med myk pensel og håndholdt støvsuger og forsidesikret fra rullestillas. Pga plasseringen var det ikke mulig å forsidesikre figurens øvre del (fra armene og opp). Krusifikset viste seg å være festet med to jernstag til det sekundære korset og inn i triforieåpningen mot øst. Dette ga mulighet for adkomst via triforiegalleriet og stagene kunne løsnes uten bruk av talje. Krusifikset ble løsnet og lagt på stillaset for polstring og stropping med etterfølgende forsiktig nedfiring langs stillasets utside. Etter nedtaking og plassering liggende på bord ble resten av figuren forsidesikret.

Tilstandsvurdering/fotografering

Krusifikset ble tilstandsvurdert og fotografert liggende på bord.

Pakking, transport og plassering på magasin

Krusifikset er pakket inn i silkepapir og bobleplast og transportert til magasin sammen med apostelfigurene. Pga krusifiksets høyde ble det valgt plassert liggende på toppen av apostelkassene.

ALTERSKAP

Det ble allerede i møte med prosjektledelse og RA i Mariakirken 04.09.09 avklart at alterskapet ikke skulle demonteres og fraktes ut av kirken, men beskyttes på sin plass i kirkerommet.

Kalvariegruppen på toppen av alterskapet er demontert, pakket i silkepapir og bobleplast og fraktet til magasin.

Forsidesikring

Alterskapet ble forsidesikret både i åpen og lukket posisjon fra gardintrapp og fast stillas. Under sikringarbeidet med ble det observert sorte prikker på malerioverflatene på de to fløydørene i lukket posisjon. 3 agar-prøver av overflaten (2 på høyre (søndre) og en på venstre (nordre) fløydør) ble sendt til LavTox A/S i Oslo for dyrking og analyse. Resultat fra prøvene viser at det på høyre fløydørs overflate er muggsopp i begrenset omfang mens det på venstre fløydør er et høyt antall kolonier av gjærsopp. Ingen av sopptypene anses som aggressive/destruktive for alterskapets materialer forutsatt at de klimatiske forholdene på og rundt alterskapet er optimale (Vedlegg 4). Da muggsoppene ble oppdaget ble det vurdert om forsidesikringen skulle fjernes igjen og alterskapet renses før den klimatiserte trekassen ble påsatt. Det var imidlertid ikke, på dette tidspunkt, avklart hvem som skulle utføre den videre behandlingen av alterskapet. Siden muggsoppene er løselig i vann og ikke aktiveres hvis klima er tilfredsstillende ble det vurdert som viktigst.

Forsidesikring av alterskap i lukket posisjon.

Tilstandsvurdering/fotografering

Alterskapet ble tilstandsvurdert før forsidesikring i åpen og lukket posisjon. Fotografier før og etter forsidesikring er tatt fra gardintrapp og alterbord.

Pakking

Alterskapet er pakket inn i lukket posisjon på sin plass i koret. Tyvek (en fibrøs (ikke vevd), hygroskopisk polyetylen-duk) er hengt over alterskapet som klimabuffer og støvbeskytter. En trekasse i 9 mm kryssfinér ble så bygd rundt. Alterbordet ble valgt bygd inn som del av kassen for kontroll av tilstand under oppbevaringen. En luke på 80 x 80 cm er laget for adkomst til kassen.

I alterskapkassen er det plassert 2 klimaloggere, en på alterbordet og en i øvre del av midtfeltet inni skapet, som

Alterskapet innkasset. Utvendig vifte merket med rødt.

overvåker temperatur og fuktighet i kassen via internett. Alarm er satt på grenseverdiene 40% - 60% RF. Målingene inni alterskapkassen viste i desember 2010 variasjon mellom øvre og nedre klimalogger. For å øke sirkulasjonen i kassen ble en elektrisk vifte påmontert kassens utside. Det er også lagt inn 4 tynne plater av sølv, tinn, bly og kobber (på et plexiglass-stativ) som skal påse at avgassing fra kryssfinérplatene ikke påvirker metallene som er benyttet på skapets overflater. To støvsamlende gel-filmer på 9 x 13 cm ("Gel lifter" som brukes av politiet til fingeravtrykk) er plassert i kassen; en på alterbordet og en inni skapet for å overvåke at pussestøv ikke kommer inn i kassen.

PREKESTOLHIMLING

Prekestolens kurv ble behandlet av AM-UiS i 2005-2006. Foranledning til behandlingen var at kurvens feste til vegg var i ferd med å svikte. Alle separat skårne elementer ble i den anledning demontert og behandlet enkeltvis. Selve kurven ble demontert vegg i et stykke. Behandlingen omfattet ikke prekestolens himling.

Det ble i møte med prosjektledelse og RA i Mariakirken 04.09.09 avklart at himlingen ikke skulle demonteres og fraktes ut av kirken, men beskyttes på sin plass i kirkerommet. En forutsetning for dette var at søylen/veggen som himlingen er festet til ikke var omfattet av rehabiliteringen. Det var den ikke!

Forsidesikring

Erfaringer og undersøkelser av metoder og materialbruk på prekestolens kurv ble brukt som grunnlag for tilnærming til himlingen. De mange variantene av materialbruk, med bl.a glimmer, tinn og kopper, samt påført plastmaling ved behandlingen på 1950-tallet bød på uforutsette problemer den gang. Bl.a viste det seg at fjerning av forsidesikring på en del elementer var vanskelig.

Denne erfaringen sammen med at stillasets plassering ga dårlig tilkomst til himlingens øvre deler, ga grunnlag for valget om ikke å forsidesikre skader før selve behandlingen skal gjennomføres. Toppflatene på akantusrankene, som er de mest fremstikkende elementene på himlingen, ble imidlertid forsidesikret. Dette ble gjort fordi vi i utgangspunktet så for oss tildekking med Tyvek. På grunn av den vanskelige tilkomsten ble det valgt og ikke støvsuge himlingens overflate. Faren for at oppskallinger og løs maling kunne bli sugd inn i støvsugeren var et viktig argument for avgjørelsen.

Arbeidet med prekestolhimlingen ble utført fra to sidestilte stillas. Konservatorer fra NIKU arbeidet parallelt med tilstandsvurdering av kalkmalerier.

Tilstandsvurdering/fotografering

En ikke tilfresstillende tilstandsvurdering og fotografering av himlingen er utført fra prekestolens kurv samt stillas. Skadetyper og omfang er, etter det som kunne observeres, sammenfallende med kurvens tilstand (AmS-oppdragsrapport 2007/15).

Pakking

Kristusfiguren på toppen av prekestolhimlingen ble demontert, forsidesikret, tilstandsvurdert, pakket i silkepapir og bobleplast og fraktet til magasin. Figurens glorie og kongekrone ble demontert figuren og pakket for seg.

Hele prekestolen er blitt beskyttet av en trekasse i 9 mm kryssfinér. Kassen er "krabbet" rundt klebersteinsprofilene med en beskyttende polstring mellom treverk og stein. En kryssfinérplate på 240 x 100 cm, som lett kan skrues av, gir adgang til kassen for kontroll av tilstand under oppbevaringen. I kassen er det plassert 3 klimaloggere; en nede ved gulvet under kurven, en i øvre del av åpningen mellom kurv og himling og en på toppen av himlingen. Disse overvåker temperatur og fuktighet i kassen via internett. Alarm er satt på grense-

Verdiene 40% - 60% RF. Målingene inni prekestolkassen viste i desember 2010 variasjon mellom de tre klimaloggerne. For å øke sirkulasjonen i kassen ble

en elektrisk vifte påmontert kassens utside. Det er også lagt inn 4 tynne plater av sølv, tinn, bly og kobber på et plexiglass-stativ som skal påse at avgassing fra kryssfinérplatene ikke påvirker metallene som er benyttet på prekestolens overflater. To støvsamlende gel-filmer på 9 x 13 cm ("Gel lifter" som brukes av politiet til fingeravtrykk) er plassert i kassen; en på alterbordet og en inni skapet for å overvåke at pussestøv ikke kommer inn i kassen.

Til forskjell fra alterskapet ble det til slutt valgt å ikke dekke prekestolen med Tyvek før innkassing. Begrunnelse for dette er inventarstykkets mange nivåer og utspring. En tildekking vil trolig hindre god fordeling av sirkulerende luft og medføre økt bevegelse i støvlaget som fremdeles ligger på overflaten. Det var også et praktisk problem med tilkomst.

Prekestolen innkasset. Utvendig vifte merket med rødt.

KLIMAREGULERING I KIRKEROM OG KASSER

De klimatiske forholdene i Mariakirken ble målt gjennom to år i 2005-2007, i tilknytning til arbeidet på prekestolens kurv. Målingene den gang viste ikke alarmerende tilstand i kirken, men det var, slik vi ser i de fleste vestlandskirkene, generelt for høy fuktighet om sommeren og for tørt om vinteren.

Nye målinger ble foretatt i perioden august 2009 – august 2010. Målingene viste samme tendens som ved foregående måling. I januar 2010 ble klimatiseringen i kirken lagt om fra temperatur til hygrostatstyring på den ene gjenværende luftfukteren. Byggvarmeovnene var ikke omfattet av automatisk regulering. Dette viste seg imidlertid ikke å fungere tilfredsstillende for sikring av jevnt klima. Pågående arbeider i kirkerom og tårn medførte tidvis åpne dører, uansett uteklima, og arbeidere som endret varmen etter eget forgodtbefinnende.

Pga vedvarende problem med å holde stabilt klima gjennom vinter/vår 2010 ble klimatisering løftet opp som egen sak knyttet til forestående innkassing av alterskap og prekestol. Møte i kirken med diskusjon om alternative løsninger ble holdt 27.08.10 hvor både Tor Morten Ommedal (rådgiver BKF ventilasjon) og Dan Horvei (ABF Service as, Bergen) var innkalt sammen med Anne Ytterdal(AM) og Øystein Mortensen (BKF). Diskusjonen var knyttet til om de to kassene skulle klimastyres via kirkerommet eller ha eget klimasystem knyttet til hver kasse. Det viste seg vanskelig å få fremdrift og avklaring på saken før vinterkulden satt inn i november og klimaspørsmålet måtte prioriteres som en hastesak. Involverte personer i diskusjonen i november var Eirik Aarebrot (AM), Jerry Shiner (Keepsafe, Microclimate Systems, Canada), Odd Olav Fosso (F.Tech AS, Bergen) og Øystein Mortensen (BKF). Det ble bestemt å sette inn to nye hygrostatstyrte befuktere med høy kapasitet (satt til 50%RF) i kirkerommet. I tillegg ble byggvarmeovnene sperret for manuell regulering og koblet til samme system. Disse tiltakene ble iverksatt, utprøvd og justert frem til midten av desember 2010. Dataloggerne i de to kassene viste positiv respons, men med interne variasjoner avhengig av plassering i kassene. For å øke sirkulasjonen av kirkerommets klimaregulerte luft inni kassene, ble en elektrisk vifte påsatt hver av kassenes utside. Klimaet i kassene og i kirkerommet overvåkes på www.gehydrotrac.com. Alarm går til ABF service as og direkte til BKF ved Øystein Mortensen.

ANNET INVENTAR (IKKE DEL AV AM-TILBUD)

KIRKESKIP OG LYSEKRONER

Kulturhistorisk konservator ved Bevaringssenteret på Salhus, Anne Bjørke, besiktiget kirkeskipet og lysekronene 06.10. 2009.

Kirkeskip og lysekroner er demontert og pakket i henholdsvis trekasse og pappesker av konservator ved Bevaringssenteret på Salhus. Oppbevares på magasin i Hansahallene. Opphenget til lysekronene i midtskipet henger fremdeles fra taket. Opphengene i sideskipene er tatt ned, men er ikke pakket og lagret. Ligger i kirken.

Ansvarlig: BKF og kulturhistorisk konservator Anne Bjørke.

TEKSTILER

Mariakirken har flere gamle messehagler hengende i et garderobeskap i prestesakristiet. Lagringen/opphengningen er ikke tilfredsstillende. Tekstilkonservator fra Bevaringssenteret

på Salhus bør besiktige tekstilene og komme med anbefalinger. En kollekt ”kurv” i tekstil montert til en lang stang lå i bakkant av alterskapet. Denne er pakket og transportert til magasin ved Bergen Museum. Bør behandles av tekstilkonservator.

Ansvarlig: BKF

BIBEL

En 1500-talls bibel ligger oppslått i en monter i koret. Bibelens konserveringstilstand er dårlig. Papirkonservator (arkivalia-kons.) ved Statsarkivet i Bergen bør kontaktes for behandling og anbefaling av ny montering i monter. Fraktet til Hansahallene for oppbevaring.

Ansvarlig: BKF

ORGELGALLERI

En 1600-talls gallerifront fra Mariakirken skal gjenbrukes som front i tilknytning til det nye orgelet i kirken. På forespørsel fra BKF ble gallerifronten besiktiget i Bergen Museums magasin den 06.10. sammen med professor Henrik von Achen. Den originale gallerifronten består av to deler med 3 brystningsfelt i hver. I tillegg var det 2 nyere rekonstruksjoner av originale felt. I følge von Achen ble gallerifronten tilbakelevert fra Riksantikvarens restaureringsatelier (nå NIKU) i Oslo for ”en del år siden”. På forespørsel til NIKU i etterkant av befaringen fremkom ingen ny informasjon om tilbakeføring eller eventuelle tidligere behandlinger.

Til tross for tildels vanskelig adkomst ved besiktigelsen kunne det konstateres at malinglaget på galleribrystningens originale deler er i god forfatning selv om enkelte mindre opp- og avskallinger må behandles. De to originale gallerifrontdelene er arbeidet i eik, er tunge og store og bør få stå på BM’s magasin frem til de skal transporteres for bruk i kirken.

Ansvarlig: BKF

Stavanger 14.03.11

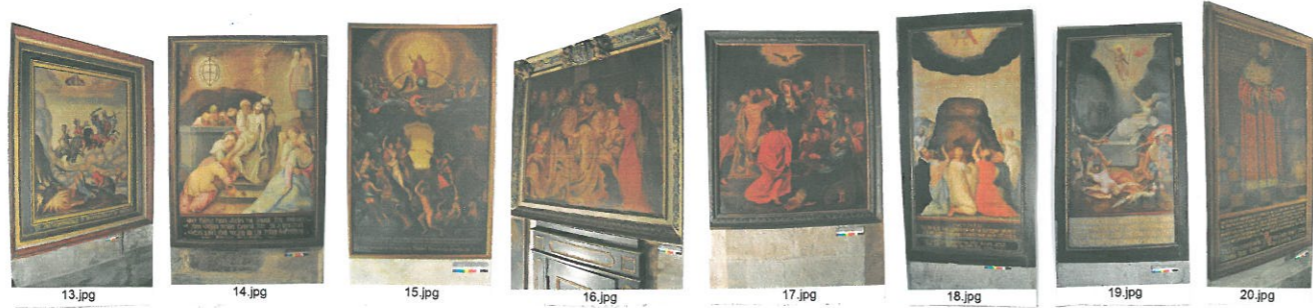
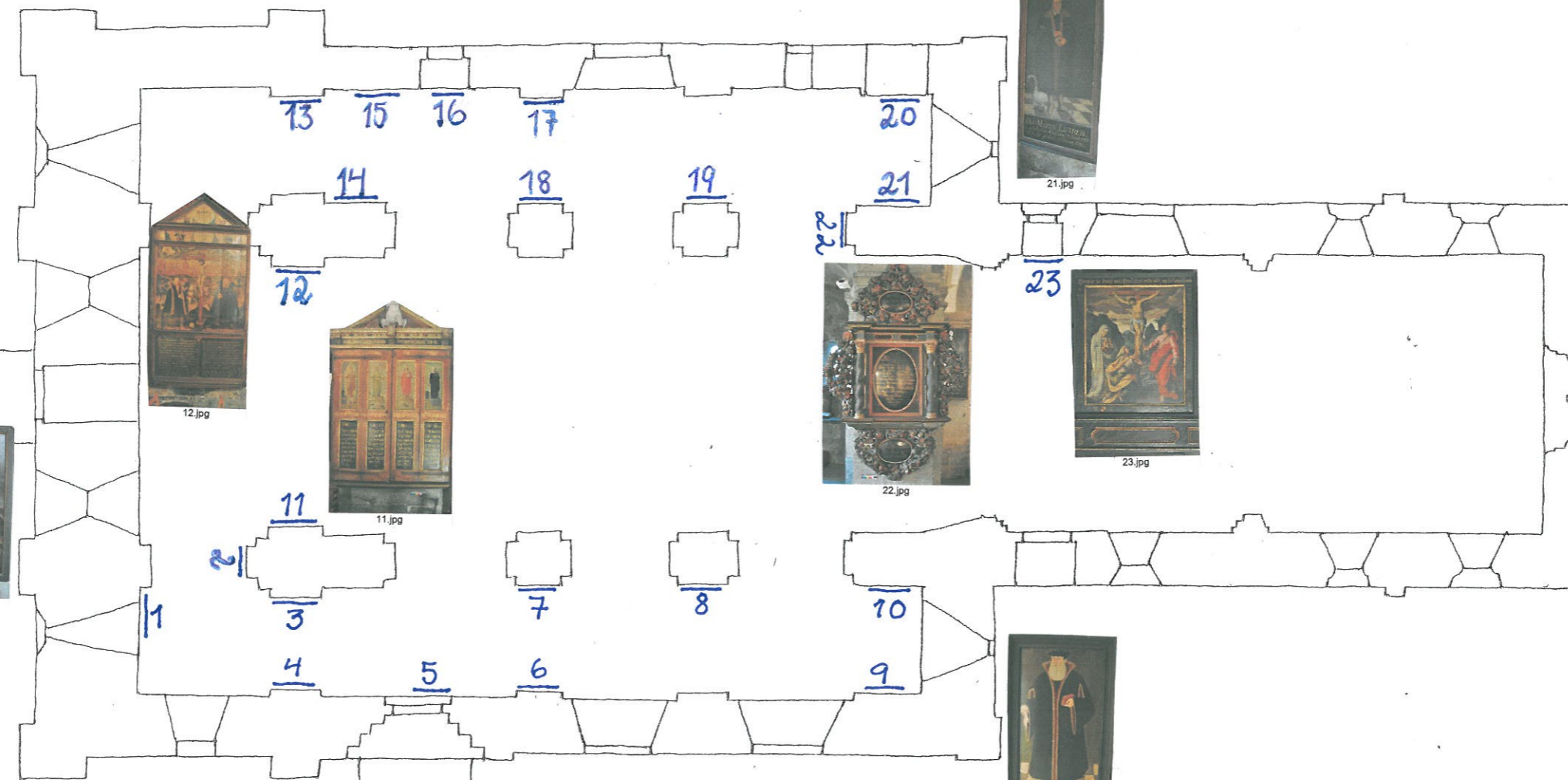
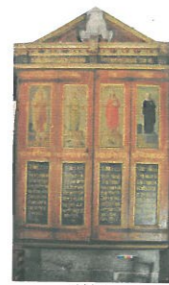
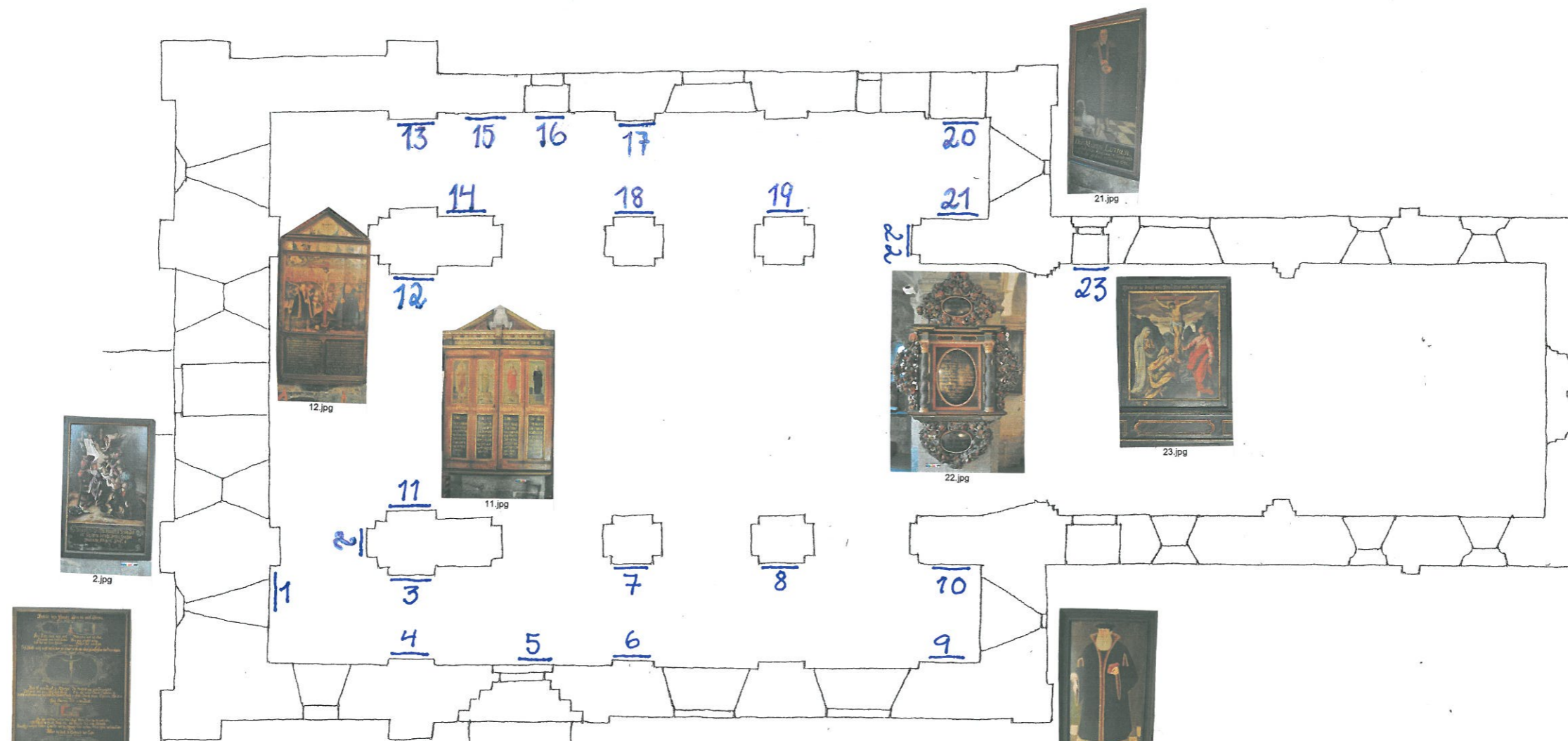
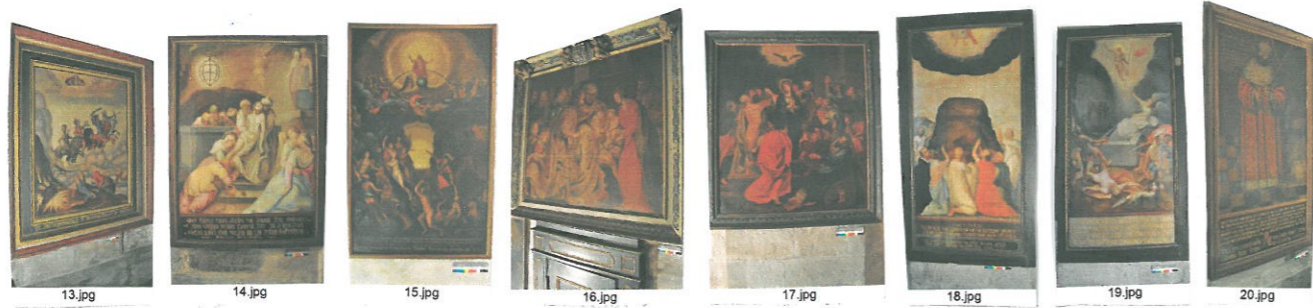
**Anne Ytterdal
malerikonservator**

Vedlegg:

1. Oversikt plassering 23 malerier
2. Oversikt plassering 15 apostler
3. Kunsthistorisk prioritering 23 malerier (Henrik von Achen)
4. Analyseresultat av muggsopper på alterskap
- 5A-B. Tilstandsrapporter alle inventarstykker
6. Fotolister

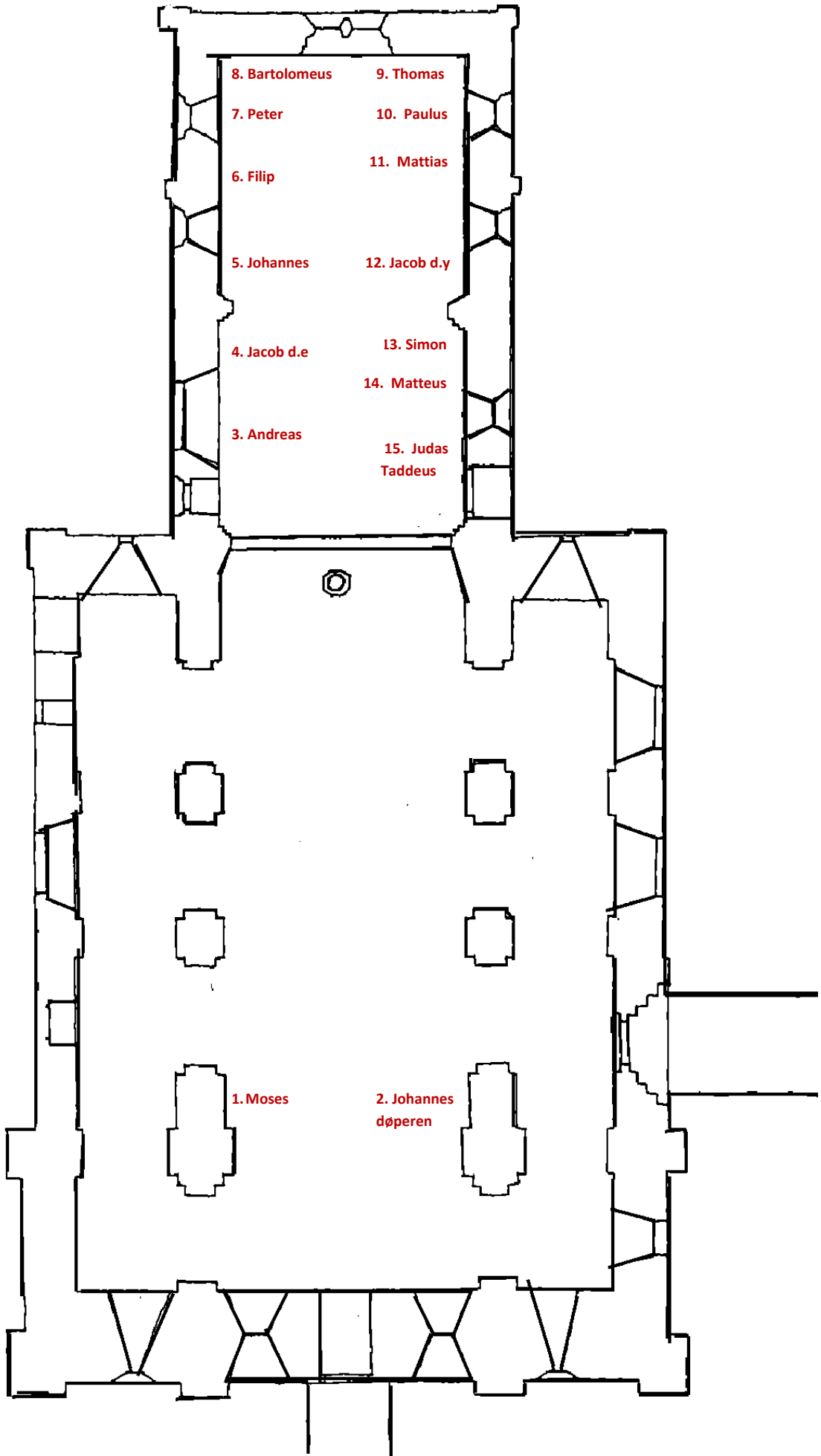
VEDLEGG 1

OVERSIKT Plassering 23 Malerier og Epitafier

VEDLEGG 2

OVERSIKT PLASSERING 15 APOSTLER

VEDLEGG 3

KUNSTHISTORISK PRIORITERING 23 MALERIER

NOTAT

FORSLAG TIL PRIORITERING AV MALERIENE I MARIAKIRKEN

Jeg har gått igjennom maleriene in situ den 11. januar. Dessuten har jeg konsultert Sigrid Christies verk om *Den lutherske ikonografi i Norge inntil 1800*, bd. II Oslo 1973, og Ellen Marie Magerøys gjennomgang i *Norges Kirker*, Bergen 1980, bd. I, s. 82-105.

Nedenfor presenteres en prioritert liste mht de 23 maleriene i Mariakirken som tas ned i forbindelse med rehabiliteringen av kirken 2010-2014. Den er utarbeidet som en hjelp til konservatorene for å kunne prioritere når det gjelder nødvendig konservering. Listen rangerer imidlertid ikke maleriene ut fra en tilstandsvurdering. Å vurdere tilstanden og dermed konserveringsbehovet ligger under konservatorenes kompetanseområde.

Listen er derimot satt opp etter en totalvurdering ut fra følgende kriterier: Maleriets kunstneriske kvalitet, dets sjeldenhet og ikonografien, dvs. maleriets motiv og tema.

I noen tilfeller har det utslagsgivende kriterium vært i hvilket omfang maleriet som "utsagn" lar seg erstatte eller viser noe som ikke finnes ellers. Således prioriteres et nokså primitivt maleri som Apokalypsens ryttere (prioritet 15, nr. 13) før kunstnerisk sett bedre verker. Andre kriterier er der forelegg er tydelige og derfor interessante (prioritet 12, nr.15), kunstneren kjent (prioritet 11, nr. 16), eller der navngitte personer er avbildet (f. eks. prioritet 6, nr. 5).

Om det hadde vært mulig å finne de innskriftene på Luther-portrettet som angivelig skal ha eksistert, jf. Magerøy 1980, s. 96-97,

Endelig må det erkjennes at det finnes et åpenbart subjektivt element i listen. Man kunne uten videre forestille seg at andre fagfolk ville ønske en annen rekkefølge, i hvert fall for en del av malerienes vedkommende.

Nummereringen holder seg til den nummerering konservator Anne Ytterdal har foretatt.

Listen følger i sin helhet nedenfor:

Prioritet	Nr.	Tittel	datering
1.	11	Jannicke-epitafiet	1628
2.	01	Memento mori	1759
3.	08	Sann og falsk bønn	1626
4.	12	Epitafium, von Bolsving og Christiansen	1585
5.	10	Epitafium, portrett av Johannes Nyhoff	1573
6.	05	Familien Lammers, del av epitafium	1648
7.	16	Hl. Tre Konger, E. Fiigenschoug	ca. 1650
8.	03	Malt epitafium, Hl. Tre Konger, epitafium, E.F.	1643
9.	04	Malt epitafium, Johs. Døpers martyrium, E.F.	1643
10.	21	Martin Luther, portrett	ca. 1630
11.	09	Epitafium, Arend Rouwe	1690
12.	15	Dommedag	1678
13.	19	Kristi oppstandelse	1623
14.	06	Henrik Oldenburg, portrett,	ca. 1700
15.	13	Apokalypsens ryttere	1631
16.	23	Korsfestelse	ca. 1630
17.	02	Nedtakelse av korset	1639
18.	17	Pinseunderet	ca. 1650
19.	20	Kurfyrst Johan Fredrik av Sachsen, portrett	1628
20.	18	Kristi himmelfart	1626
21.	07	Getsemane	1628
22.	14	Lazarus' oppvekkelse	1625
23.	22	Donatortavle for prekestolen	1677

20.01.2010

Henrik v. Achen

VEDLEGG 4

ANALYSERESULTAT AV MUGGSOPP PÅ ALTERSKAP

Arkeologisk Museum
v/Anne Ytterdal
Postboks 478 Sentrum
4002 Stavanger

Vår ref.: 102280-01

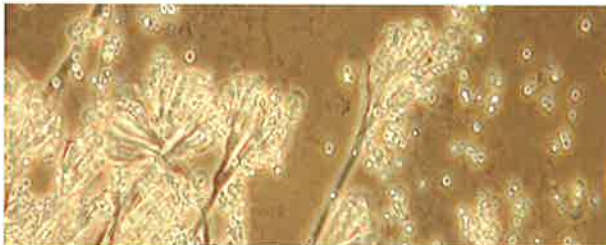
Stavanger, 23. april 2010

Mariakirken i Bergen, soppanalyse

Vi har mottatt 3 stk 60 mm kontaktprøveskåler med innhold Sabouraud-agar anvendt på alterskap kontaminert av mikroorganismer. Skålene benyttes til overflateanalyser hvor mediet som rager høyere enn skåalkanen trykkes mot substratet. På den måte innsmittes skålene med substratets levedyktig soppmycel og soppsporer, hvor man etter inkubering kan telle antall kolonier og bestemme muggsopp slekter og arter. Følgende resultat foreligger:

Prøve nr.	Avtrykk fra	Antall kolonier	Bedømmelse av resultatet	Type skadevolder
P1	Søndre fløyddør utside	7 kolonier	Lavt antall	<i>Penicillium, Aspergillus, Mucor</i>
P2	Søndre fløyddør utside	5 kolonier	Lavt antall	Arter av <i>Penicillium, Mycelia sterilia</i>
P3	Nordre fløyddør utside	57 kolonier	Høyt antall	Gjærsopp, <i>Mycelia sterilia</i>

Penicillium:

Penicillium-arter (penselmugg) brukes til framstilling av *penicillin* (*P. chrysogenum*, *P. notatum*) og er kjent fra muggsoppster (*P. roquefortii*, *P. camembertii*). Enkelte arter er svært illeluktende i kultur. Større forekomster

av *Penicillium* kan gi allergiske reaksjoner. *Penicillium* som er en *anamorph* muggsopp er en av de mest vanligste muggsoppslekter å påvise i hus, og samtidig en svært vanskelig å artsbestemme. De tilhører sopporden *Eurotiales* og familien *Trichomaceae*. Soppen har vekst ved temperaturer fra 2 til 35 °C. Veksten kan fortsette med en relativ fuktighet ned til 78 %.

Aspergillus:

Aspergillus (strålemugg) er påvist, en *anamorph* (ukjønnet) muggsopp som kan forårsake ulike astmatiske reaksjoner. Det finnes flere enn 600 forskjellige arter. Noen arter utvikler sterke lukter. *Aspergillus* tilhører

sopporden *Eurotiales* og familien *Trichocomaceae*. Soppen har vekst ved temperaturer på mellom 4 og 40 °C, men trives best ved 22 – 25 °C. Veksten kan fortsette med en relativ luftfuktighet < 80 %.

Mucor:

Mucor tilhører sopporden *Mucorales* og familie som *Mucoraceae* er vanlig å finne i jord og på plantedeler. Soppen er hurtigvoksende, og i hus kalles den kulemugg. Soppen påvises ofte i husstøv. Den er kjent for å kunne forårsake astmatiske reaksjoner dersom

den er tilstede i større mengder. Veksten kan fortsette med en relativ luftfuktighet < 90 %.

Mycelia sterilia:

Mycelia sterilia er en samlebetegnelse for muggsopper som under inkubasjonstiden ikke har dannet sporebærere og sporer, og er derfor av steril karakter. Artsbestemmelse vil følgelig være vanskelig.

Gjærsopper:

Gjærsopper (*Saccharomyceter*) omfatter ulike små (5 – 10 µm) encellede sopper uten hyfer hvor enkelte arter (*Candida*) kan føre til sykdom hos mennesker. Soppene formerer seg ved knoppskyting og trives best ved 37 °C, og dør ved temperatur på 50 °C.

Resultat:

Mottatte prøver har ikke framvist rikelig vekst av mugg og gjær med unntak av prøve 3. Over en flate kan variasjonene med hensyn til tetthet være betydelige. Det er ingen tvil om at albertavlen er biologisk kontaminert, et resultat av at prøvestedet har vært utsatt for høy relativ luftfuktighet, et forhold som er vanlig i de fleste kirkebygg. Dersom man får kontroll over luftens relative fuktinnhold vil soppene raskt dø, mens sporene fortsatt vil være spiringsdyktige i uoverskuelig framtid. Økt mykologisk aktivitet vil kunne føre til fargeendring og i verste fall at lerreter endrer egenskaper.

Mikroklimaet i kirken har en helt avgjørende betydning for om biokorrosjon oppstår eller uteblir. Dersom man oppnår en harmonisering mellom romtemperatur, luftens relative fuktinnhold og alterskapets overflatetemperatur vil soppangrep ikke være et tema. Dersom romluftens relative fuktinnhold øker, desto mindre temperaturforskjeller skal til mellom romluft og overflaten før luften blir fuktighetsmettet over en flate. Muggsoppes sporer vil spire under høy relativ luftfuktighet. Har først sporen begynt å spire kan den fortsette sin utvikling ned til en relativ fuktighet < 80 %.

Under forutsetning om at mikroklimaet blir ivaretatt vil det være tilstrekkelig å rengjøre alterskapet med destillert vann, eventuelt tilsatt mild såpe eller annet middel for å løse og fjerne uønsket biologisk og abiologisk tilsmussing fra materialoverflatene.

Det finnes andre forhold som kan forårsake tilsmussing. Ikke alle de skjolder man iakttar har noe med biologisk forurensning å gjøre, men skyldes termodiffusjon også kalt støvkondensasjon. Svake luftstrømmer ledes mot flater kaldere enn romluften. Her vil det oppstå termodiffusjon/støvkondensasjon. Det som skjer er at svevestøvpartikler blandes inn i romluften. Støvpartiklene inngår som en del av luftens gassblanding, hvor de representerer de tunge molekyler, i motsetning til luftmolekylene som er lette.

Luftmolekylene vil ved nedkjøling over kalde flater miste mye av sin bevegelsesenergi og de bremses opp. De tunge molekylene (støvpartiklene) fortsetter, og de ledes mot lavere temperatur, hvor de deretter avsettes på de kalde flater. Termodiffusjon kan gå både med og mot vanlig diffusjon. Dermed framkommer sjenerende skjolder på overflatene.

Skulle det være spørsmål vedrørende ovennevnte, er De velkommen til å kontakte undertegnede.

Med vennlig hilsen
lavTOX A/S

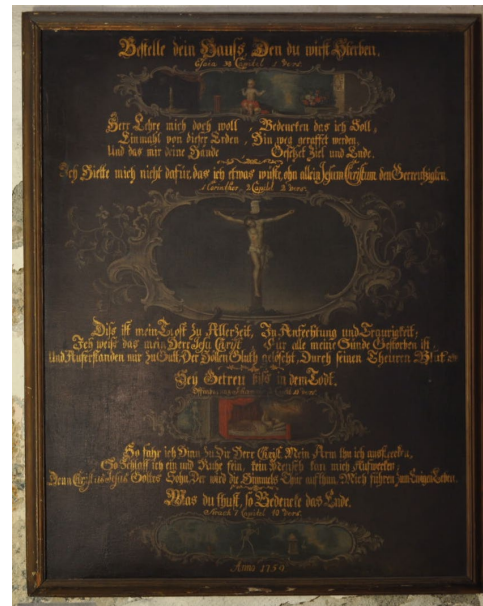
Svein Huus Folkedal

VEDLEGG 5A

TILSTANDSRAPPORTER 23 MALERIER OG EPITAFIER

Inventarnr: 1

Motiv/Tittel: Memento mori
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1759
Største mål: 151,5 x 119,5 cm
Lysmål: 141,5 x 109,5 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Tidligere dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke"

Blindramme:

Maleriet har en sekundær blindramme. Blindrammen er en kraftig kileramme med midtstopp. Kilerammen har ingen kiler og er trolig påsatt ved forrige restaurering. Det var et tykt lag med murpuss langs blindrammens nedre kant og på midtstoppens øvre kant. I tillegg var det stor ansamling av murpuss mellom blindrammens nedre kant og lerretets nedre kant (se foto).

Underlag: Lerretet har en vertikal skjøt ca 16,5 cm inn fra venstre prydrammekant. Lerretet er voksdublert med et grovt tettvevd lerret. Det originale lerretet er finere vevd. Hele underlaget er stivt på grunn av voksdubleringen. På baksiden er det markerte penselstrøk med mye overskudd av voks, stedvis i krakelerte klumper. På grunn av murpuss som har presset fra baksiden har maleriets nedre kant en bule på ca 9 cm langs hele maleriets nedre kant.

Malinglag: Skjøten i det originale lerretet har preget inn i malinglaget. Ingen påfallende skader har oppstått etter forrige restaurering. Hele maleriflaten har et finmasket krakeleringsnettverk. Selv om det er så oppbrutt virker det meste av malingen til å ha godt festet til underlaget. Maleriet har tallrike små og større avskallinger, de fleste av disse er tidligere tonet inn. I overkant av nest nederste billedfremstillingen er et ca 6 x 8 cm (h x b) område som er kittet, retusjert og bokstaver rekonstruert. Langs øvre venstre kant er en kraftig blå misfarget retusjert. Malerioverflaten har en 4-5 mekaniske mindre stikkskader.

Ferniss/overflate: Maleriet er fernissert. Overflaten er svært støvete. Hvite flekker/striper langs øvre venstre kant, muligens spor etter vaskefille.

Prydramme: Høyre prydrammeside er sekundær. Det er påsatte vinkelbeslag på begge hjørnene på venstre side. Prydrammen er dårlig festet til blindrammen med spikre. Et beslag ble derfor påsatt for å stabilisere maleriet under transport. Langs de tre originale sidene er det store partier med opp- og avskallinger. For å tilpasse den sekundært påsatte siden, er deler av

rammen blitt bronsert. På et tidspunkt er også brun maling blitt påført stedvis.. Partier med rammens originale forgylning sees kun langs øvre kant

Oppheng: En øyenskrue i senter av øvre pryddrammekant.

Tilstandsgruppe: B/A (maleri)
B (pryddramme)

Prioritet (Achen): 2

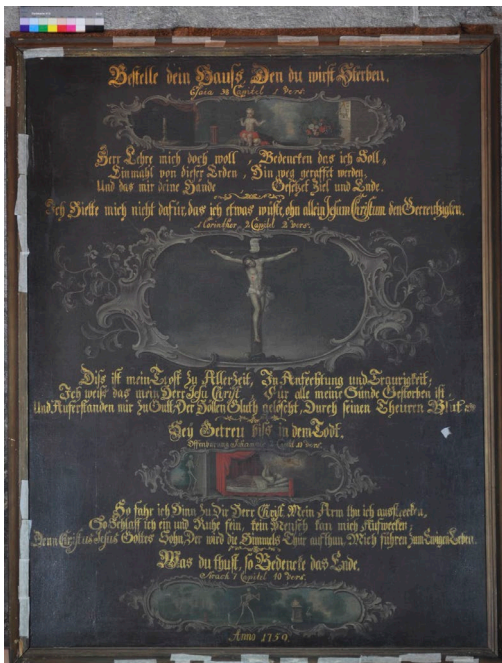

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Murpuss langs nedre blindrammekant

Foto 4: Støv og murpuss på oppheng

Inventarnr: 2

Motiv/Tittel: Nedtagelsen fra korset
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1639
Største mål: 171 x 111 cm
Lysmål: 153 x 92,5 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Maleri på lerret, oppklebet på plate. Intet å bemerke."

Se også Magerøys notat fra 1980 om sek. endringer på innskrift.

Blindramme: Maleriet har en sekundær blindramme. Blindrammen er en kraftig kileramme med midtstopp. Kilerammen har ingen kiler og er trolig påsatt ved forrige restaurering. Blindrammen har en god tilstand.

Underlag: Originallerretet har en vertikal skjot ca 18,5 cm inn fra venstre prydrammekant (fra fremsiden). Det kan se ut til at lerretet er klebet opp på en 0,5 cm tykk treplate, deretter er et grovt tettvevd lerret klebet opp med voks på baksiden av treplaten. Lerretet på baksiden har markerte penselstrøk med mye overskudd av voks.

Malinglag: Hele maleriet har aldriingskrakeleringer. Som følge av skjøten i lerretet buler malinglaget i dette området, i tillegg har malingen krakelert langs hele bulen. Malerioverflaten har flere mindre mekaniske skader samt flere oppskallinger særlig i det mørke område i øvre venstre del. Flere eldre og nyere avskallinger spredt over hele maleriet. Maleriet har enkelte gamle retusjer. Noen av retusjene var misfarget. Skriftfeltet ser ut til å være overmalt da bokstaver fremkommer under den sorte malingen.

Ferniss/overflate: Maleriets forside er voksbehandlet, trolig er voksen blandet med kollofonium da små renseprøver viste at voksen var tungt oppløselig. Voksen er oppbrutt på flere områder særlig langs maleriets nedre kant. Denne oppbrutte voksen fremkommer som gulhvite små "blooming" (se foto 3). Inntil nylig har det stått en befukter hvor fukten gikk direkte mot maleriets nedre kant, dette kan ha vært en årsak til at denne oppbrutte voksen har oppstått. Det er dessuten flere horisontale riper i vokslaget. Overflaten er også svært støvete.

Prydramme: Treklosser er festet til prydrammen og to spikere i hver kloss fungerer som fester til blindrammen. Blindrammen var ikke stabilt montert i prydrammen.

På prydrammens bakside er det en stiftrekke med rester av tekstil rundt kantene. Antageligvis har maleriet originalt vært spent opp direkte på rammen. Denne oppspenningen kan ha

medført til at lerretet var i så nedbrutt tilstand at det ble ansett som nødvendig å klebe det opp på en treplate.

Prydrammen hadde mange avskallinger, oppskallinger og løs maling, særlig langs nedre rammekant. Den var også svært støvete. Det var mange makkhull på baksiden av prydrammen.

Beslag ble montert i øvre venstre hjørnet for å stabilisere blindrammen og prydrammen.

Oppheng: Øyeskrue montert til påskrudd kloss øvre prydrammekant, sentrert.

Tilstandsgruppe: B

Prioritet (Achen): 17

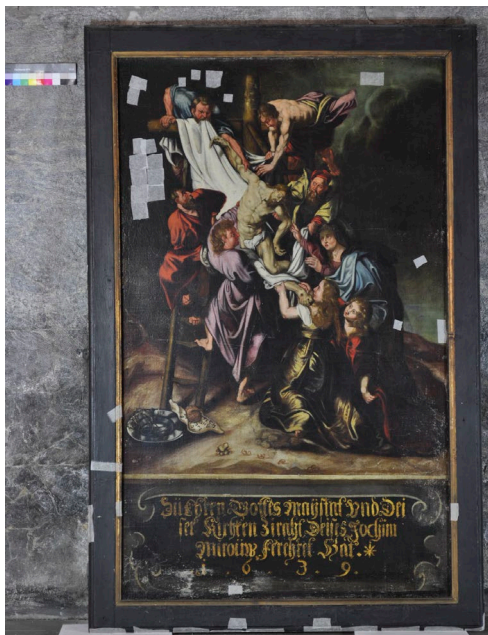

Foto 1: Maleriet fra forsiden

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Oppbrutt voks (nederst i venstre maleri del)

Inventarnr: 3

Motiv/Tittel: Epitafium over Johan Mestmacher.
Kongenes tilbedelse
Kunstner: E. Fiigenschoug (iflg. Grevenor)
Signatur: E.F. over skriftfeltet på venstre side
Datering: 1643
Største mål: 221,5 x 163 cm
Lysmål: 195 x 135 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke"

Blindramme: Maleriet har en sekundær blindramme. Blindrammen er en kraftig kileramme med midtstopp og er trolig påsatt ved forrige restaurering. Enkelte av kilene mangler. Blindrammen var svært støvete.

Underlag: Lerretet har en vertikal og en horisontal skjøt. Det er flere gamle mindre innpressinger i lerretet, særlig langs høyre kant og langs den vertikale skjøten. Samtlige hjørner har slake buler. Lerretet er voksdublert med et grovt tettvevd lerret. På baksiden er det markerte penselstrøk med mye overskudd av voks. På midtre venstre del av maleriet ser det ut til å være en brett, eller fold i lerretet. Denne kan ha oppstått under dubleringen.

Malinglag: Hele maleriflaten har et finmasket krakeleringsnettverk, samt noen større krakeleringer spredt rundt over hele maleriet. Det er 4 lange sprekker i malinglaget som skråner nedover fra øvre venstre kant. Skjøtene og bretten i det originale lerretet har preget inn i malinglaget. Maleriet har enkelte oppskallinger i nedre del samt tallrike små og større avskallinger. Selv om malinglaget er så oppbrutt virker det meste å ha godt feste til underlaget. De fleste av avskallingene er tidligere tonet inn. Øverst langs den vertikale skjøten er et stort kittet området som buler og er krakelert. Det er flere områder med retusjer. Flere av retusjene er misfarget særlig to større retusjer i nedre del av Jomfru Marias grønne kjole. Malinglaget langs høyere og særlig venstre kant er i bedre tilstand enn resten av maleriet. Disse områdene har færre krakeleringer og avskallinger. En årsak kan være at før siste restaurering har maleriet ligget inntil en annen (original?) bredere blindramme slik at områdene har hatt bedre stabilitet langs begge disse kantene.

Ingen påfallende skader har oppstått etter forrige restaurering.

Ferniss/overflate: Overflaten er trolig voksbehandlet. To riper i voksen som går over portrettet i medaljongen i nedre maleridel. Hele maleriet er svært støvete. Støvet har en krystallinsk karakter (støv fra stein?). Det er sort malingssøl langs venstre kant.

Prydramme: Blindrammen er festet til prydrammen med spikre. Tallrike makkhull i hele prydrammen. De fleste er gamle, men noen ser ut til å være nyere (øvre høyere hjørnet). Rammen er svært støvete.

Oppheng: Dobbel vaier

Tilstandsgruppe: A/B (maleri)
B/A (prydramme)

Prioritet (Achen): 8

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 4

Motiv/Tittel: Epitafium over Hans Bonhof
("Hodet til Johannes døperen på et fat")
("Joh. Døperens martyrium")
Kunstner: E. Fiigenschoug (iflg. Grevenor)
Signatur: E. F. (iflg. Grevenor)
Datering: 1643
Største mål: 225 x 175 cm
Lysmål: 200 x 137,5
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: " Tidligere dublert med voks som bindemiddel. Billedflaten er dekket av en tåket hinne (bluming). Maleriet bør renses og fernisseres".

Bjørn Kaland fikk bevilget penger av Bergen kommune til restaureringsarbeider i 1971. Bevilgningen var på bakgrunn av kostnadsoverslag han hadde utarbeidet året før i forbindelse med dette maleriet samt flere andre inventarstykker. Om maleriet ble restaurert på dette tidspunktet er usikkert da det ikke foreligger noen dokumentasjon verken i form av rapporter eller fotografier.

Blindramme: Maleriets blindramme er sekundær trolig påsatt ved siste restaurering. Blindrammen er en kileramme med vertikal og horisontal midtstokk. Alle kilene i hjørnene er på plass, men en er knekt (nederst i høyre hjørnet, sett bakfra). En kile i øvre del av den vertikale midtstokken mangler. På områder hvor mye murpuss har ligget på blindrammens nedre list er det noen fuktskjolder. Det kan tyde på at murpussen tidvis har vært fuktig. Mellom blindrammen og lerretet lå masse murpuss. Det meste av murpussen ble fjernet da maleriet ble tilstandsvurdert feb. 2010. Papirkanter som er påsatt i forb.m dubleringen ved forrige behandling er klebet til blindrammens bakside.

Underlag: Maleriet er voksdublert. Dubleringslerretet er grovt og tettvevd. Det originale lerretet er fint og tettvevd. Lerretet har en horisontal skjot ca 84 cm nedenfra og en vertikal skjot ca 44 cm inn fra høyre side. Dubleringslerretets bakside har mye voksoverskudd. Stedvis har både voksklumper og overskuddsflater et markert krakeleringsnettverk. Enkelte områder med mye voksoverskudd er voksen mye gulnet, det kan tyde på at naturlig bivoks er benyttet. Samtlige hjørner har buler, og det er en innpressing i skriftfeltet i nedre venstre del. Som følge av murpussansamlingen mellom blindrammen og lerretet er det dannet en bul langs nedre kant.

Malinglag: All maling ser ut til å ha god heft til underlaget. Hele maleriet er dekket med aldriingskrakeleringer. Det er også en del lange vertikale krakeleringer som trolig følger veven

eller tråretningen. I tillegg er det flere lange diagonale eller skrått orienterte krakeleringer, disse kan skyldes oppspenningen. Det er tallrike eldre avskallinger over hele maleriet. Det er spesielt mange i nedre venstre del av skriftfeltet. De fleste avskallingene er retusjert, men uten kitting. Det er imidlertid et større område i øvre høyre venstre billedkant som er kittet og retusjert. Langs øvre høyre del er noen små områder i malingen ser oppbrutt ut, kan skyldes søl av materiale som malinglaget har reagert på. Det er også noen få mekaniske stikk og støt i malinglaget.

Ferniss/overflate: Maleriet er sannsynligvis fernissert. Malerioverflaten er svært støvete og det er mye drypp og renn/søl på overflaten. Enkelte skraper. De fleste retusjene fremstår mattere enn resten av malingsoverflaten, bortsett fra flere retusjer i øvre høyre billedkant som fremstår blankere enn malingsoverflaten.

Prydramme: Det er ca 3 cm stort mellomrom mellom blindrammen og prydrammen. For å holde maleriet stabilt på plass er det spikret fast to treklosser på hver side av prydrammen. Spikrene som er benyttet til å spikre fast treklossene fungerer samtidig som festepunkter til blindrammen ved at de er bøyd inn og holder blindrammen på plass. Det er flere innfellinger i prydrammens ytterste profilerte list (en i hver side på den nedre delen, nederts og øverst på høyre side, venstre side i øvre del og hele venstre side (tidligere hardt angrepet av makk?). Det er tallrike mekaniske støt og skraper over hele rammen. En manglende flis i nedre venstre hjørnet. Enkelte makkhull. Det er flere slitasjeområder, avskallinger og oppskallinger i forgyllingen. Rammen er svært støvete og har flere flekker. Tyggegummi under nedre list.

Oppheng: smijernsbeslag montert sentrert i prydrammens øvre list.

Tilstandsgruppe: A/B (maleri)
A/B (prydramme)

Stipulert behandlingstid prydramme: 25 timer (erstatte manglende list, konsolidere løs forgylling, overflaterens, noe retusjering)

Prioritet (Achen): 9

Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Detalj av maleriets bakside

Inventarnr: 5

Motiv/Tittel: Prestefamilien Lammers
Kunstner: Lambert van Haven (iflg. Lidén)
Signatur: LVHF
Datering: 1648
Største mål: 145 cm x 162,5 cm
Lysmål: 129,5 cm x 144,5 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Besiktigelse Kaland 1970: "Maleri på lerret. Dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke"

Besiktigelse Kaland/Christie 1978: "Aktiv makk eller bille ble registrert i Lammersepitafiets ramme, som bør behandles snarest".

Kontroll av makkangrep i alterskap og malerier. Befaringsrapport Gundhus 1994: "Det var dessverre ikke mulig å nå opp til de bilder som henger høyt oppe på veggen." Dvs: Lammers ble trolig ikke kontrollert.

Blindramme: Maleriets blindramme er sekundær trolig påsatt ved siste restaurering.

Blindrammen er en kileramme med vertikal og horisontal midtstokk. En kile i øvre venstre hjørnene mangler samt begge i øvre høyre hjørnet (sett bakfra). En kile i nedre venstre hjørnet er knekt. Det ligger masse murpuss og støv mellom nedre blindrammekant og lerretet.

Blindrammen er full av makkhull. Nedre blindrammelist er særlig angrepet av makk og mye av treet er skallet av.

Underlag: Lerretet er voksdublert. Dubleringslerretet er grovt og tettvevd. Det originale lerretet er noe finere vevd. Det originale lerretet har en skjøt ca 66 cm fra venstre billedside. Dubleringslerretets bakside har mye voksoverskudd. Stedvis har både voksklumper og overskuddsflater et markert krakeleringnettverk. Det er en stor bul i lerretet i øvre venstre maleridel (sett forfra). Lerretet buler også langs nedre kant, utbulingen skyldes trolig ansamling av murpuss og støv mellom lerretet og blindrammen. Det er en liten innpressing i lerretet ca 49 cm fra nedre kant og 11 cm fra venstre billedkant.

Malinglag: Det er noen få mindre områder med oppskallet maling, eller har det meste av malingen god vedheft til underlaget. Hele maleriet er dekket med alderskrakeleringer. Det er også flere sirkulære krakeleringer, disse skyldes trolig press eller støt mot maleriet. Det er flere områder med eldre avskallinger, det er spesielt et større område i øvre venstre del. De fleste av de eldre avskallingene står retusjert uten kitting. Det er en retusj som er kittet i øvre høyre del. Enkelte av retusjene er misfarget. Det er noen få nyere avskallinger. Det er flere eldre og nyere mekaniske stikk og støt i malinglaget.

Ferniss/overflate: Malerioverflaten er meget støvete. Det er enkelte områder med søl og flekker. Maleriet er fernissert og fernissen har gulnet. To små renseprøver er tatt i øvre høyre del (himmel). De fleste retusjene står mattere enn resten av malerioverflaten.

Prydramme: Det har trolig vært flere utskårede elementer festet til rammen da det er buede innsvingninger i de ytre listene på begge sidene samt nedre kant. Det er også spor etter festepunkter ved disse innsvingningene. Den nåværende prydrammen har trolig vært en del av et større rammeverk.

Mellom blindrammen og prydrammen er det spikret fast treklosser. De samme spikrene er bøyd inn mot blindrammen slik at blindrammen festes til prydrammen. Det er en manglende flis i ytre list i nedre høyre hjørnet.

Det er mange opp- og avskallinger samt slitasje i malinglaget på flere områder. Det er tallrike makkhull over hele rammen (noen nyere angrep?/aktiv makk?). Prydrammen er også støvete og skitten.

Oppheng: Vaier

Tilstandsgruppe: B/C (maleri)
C/D (prydramme)

Prioritet (Achen): 6

Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 6

Motiv/Tittel: Portrett av Henrik Oldenburg
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: ca 1700? (Achen)
Største mål: 280 x 165 cm
Lysmål: 221 x 131 cm
Teknikk: Maleri: Olje på lerret
Tekstfelt: Olje på tre

Tidligere behandling:

Kaland 1970: (Ikke med på listen)

Befaring kontroll av makk, G. Gundhus 1994: ”Antatt nytt eksponert treverk i borehull på rammens venstre side. Ingen (?) hull på høyre side.”

Blindramme: Maleriets blindramme er sekundær, trolig påsatt ved siste restaurering. Blindrammen er kraftig, har en midtstokk og alle kilene er på plass (holdes av bomullsband til blindrammen). Papirkanter som er påsatt i forb.m dubleringen ved tidligere behandling er klebet til blindrammens bakside.

Underlag: Originalerretet består av to forholdsvis grove, tettvevde lerretsstykker som er skjøtet vertikalt ca 20 cm inn fra høyre kant. Et ekstra lerret er klebet med voks til originalerretets bakside. Dubleringslerretets bakside har mye voksoverskudd. Stedvis har både voksklumper og overskuddsflater et markert krakeleringsnettverk.

Malinglag: Malinglagets konserveringstilstand per i dag er god. All maling ser ut til å ha god heft til underlaget. Hele maleriets overflate har et finmasket krakeleringsnettverk. I tillegg er det markerte krakeleringer horisontalt som indikerer at det ved en tidligere oppspenning har vært tre 15 cm brede avstivere på blindrammen. Spredt over hele billedflaten er det små avskallinger i krakeleringenes krysningspunkter. De fleste avskallingene står uretusjert. Større avskallinger og skader som er retusjert er misfarget. Misfargede retusjer er spesielt synlig i maleriets lys brune og røde partier i tillegg til fire skader på ca 1,5x1,5 cm i tilknytning til portrettets ansikt som i tillegg har kitting som er dårlig både i struktur og nivå. Papirkanter fra dubleringen er synlig inne på maleriflaten langs øvre og nedre kant. Maleriets overflate er svært støvete.

Ferniss/overflate: Maleriet er ikke fernissert. Voks fra dubleringen fungerer som overflatebeskyttelse.

Pryddramme: Maleriets pryddramme er kraftig angrepet av makk. Tallrike makkhull på både frem- og bakside (foto 4). I tilknytning til begge de øvre samt det nedre venstre hjørnet har svekket treverk medført at stykker av treverk er falt av.

Innsiden av treverket er tilnærmet ”papp” i disse områdene. Det er tallrike makkhull i hele rammens øvre, venstre og nedre side. Spesielt ille er tilstanden på øvre sides profilerte lister

inn mot maleriet. Innerste vulst er oppsprukket, stedvis ”papp” og et stykke er falt av. I tillegg har skruene for opphengsfestet blitt skrudd gjennom til prydrammens fremside. Prydrammen har en kraftig innsvungen vulst i ytre del av rammen som er satt på separat med trenagler (typisk 2. halvdel av 1700-tallet? Hele rammen eller denne delen satt på da?). Tre-naglene har, trolig som følge av svekket treverk, sluppet underlaget i nedre venstre hjørne. Blindrammen er festet til prydrammen med påskrudde patentbånd.

Oppheng: Kraftig flattjern med firkantet hull sentret på prydrammens øvre side. Jernet er montert til prydrammen. I tillegg er det påmontert patentbånd på skrå fra hver langside og skrudd fast til opphengsjernet.

Tilstandsgruppe: B/A (maleri)
D (prydramme)

Prioritet (Achen): 14

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Håndspor i støvet på maleriets overflate

Foto 4: Detalj av flygehull fra makkangrep i prydrammen.

Inventarnr: 7

Motiv/Tittel: Getsemane
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1628
Største mål: 166 x 106,5
Lysmål: 152 x 93
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Besiktigelse Kaland 1970: "Maleri på lerret, tidligere dubleret med voks som bindemiddel. Ellers intet å bemerke".

Blindramme: Maleriet er spent opp på en sekundær blindramme med horisontal midtstokk. To kiler mangler.

Underlag: Originalerretet består av to sammensyde lerret. Den loddrette skjøten går ca 30 cm inn fra venstre billedkant og er godt synlig på maleriets fremside. Et dubleringslerret er påklebet med voks. Tykt lag med voksoverskudd på baksiden. Til dubleringslerretets bakside er i tillegg klebet 3 store og en liten lerretslapp. Lerretslappene er tilsynelatende klebet med samme voks som dubleringslerretet, er svært tykke og har avtrappede kanter. Tykke "kaker" med voks oppå og rundt kantene. Trolig utført samtidig med dubleringen. De tre største lappene har forårsaket en konkav bue i lerretet, sammenfallende med lappenes størrelser.

Malinglag: Malinglaget har et finmasket krakeleringsnettverk over hele billedflaten, men er i store partier tilnærmet usynlige. Konserveringstilstanden er god, bortsett fra enkelte mindre oppskallinger langs to av ytterkantene. Enkelte misfargede retusjer og noen tilfredsstillende nivåer på kittinger. Fra øvre venstre kant er en ca 28 cm ripe i malinglaget som går diagonalt inn i billedplanet. Skaden er kittet og retusjert, men er godt synlig.

Lappene på baksiden er påsatt som ekstra stabilisering av større rifter og skadde områder i originalerretet. Øverst til høyre er en ca 10 cm horisontal rift (kittet og retusjert). På høyre del, ca midt på, er både hull og en vinkelformet rift på totalt ca 13 cm (tonet inn, men ikke kittet). I nedre høyre del er et diagonalt område på ca 15x3 cm hvor det mangler et større stykke av malinglaget og i tillegg en ca 7cm lang rift (kittet og retusjert). Den lille lappen på nedre venstre side er støtte for to mindre hull i lerretet (kittet og retusjert). Skadene er store, men på betraktningssavstand er de godt integrert.

Langs testfeltets nedre kant er store partier med avskallinger. Disse er tonet inn med sort rett på underlaget.

Ferniss/overflate: Maleriet er støvete og er ikke fernissert. Glansen kan ikke vurderes pga støvlaget.

Prydramme: Prydrammen er støvete, men i tilfredsstillende stand. Blindrammen er festet til prydrammen med spiker.

Oppheng: Kraftig øyenskrue skrudd inn i senter oppå kanten av prydrammen.

Tilstandsgruppe: B/A (maleri)
A (prydramme)

Prioritet (Achen): 21

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 8

Motiv/Tittel: Sann og falsk bønn
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1626
Største mål: 153 x 114 cm
Lysmål: 139 x 100 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Besiktigelse Kaland 1970: ””Tidligere dublert med voks som bindemiddel. På billedflaten forekommer en del mørknete retusjeringer. Ellers intet å bemerke.”

Trolig feilaktig restaurering av innskrift. Se notat av Magerøy (1980).

Blindramme: Maleriet er spent opp på en sekundær kileramme med en horisontal og en vertikal midtstokk. Alle kilene i hjørnene er på plass, men enkelte sitter noe løst. Blindrammen er trolig satt på ved forrige restaurering.

Underlag: Lerretet er voksdublert med et grovt tettvevd lerret. Det originale lerretet er finere vevd. Det originale lerretet har en vertikal skjot ca 39,5 fra venstre billedside. Det ligger mye overskudd av voks på baksiden av dubleringslerretet og hele underlaget er stivt på grunn av voksdubleringen. Det er flere bølger og buler i underlaget. Det er en også en smal innpreging, ca 70 cm lang, langs venstre side (fra forsiden), som kan være forårsaket en rift eller flenge i originalerretet. I tillegg er det en ca 7,5 cm og en 8 cm innpreging i lerretet i øvre venstre del (fra forsiden).

Malinglag: Malinglaget har et finmasket krakeleringsnettverk over hele billedflaten. Det er tallrike gamle kittinger og misfargede retusjer. Innpregingene i underlaget er også kittet og retusjert, disse buler ut og er oppskallet. Det er flere eldre avskallinger over hele maleriet. Det er enkelte små mekaniske stikk og skraper i malinglaget. Enkelte av skrapene har medført til at malingen har skallet av helt ned til lerretet. Det er noen få innpressinger fra forsiden spredt rundt i maleriet.

Ferniss/overflate: Det er mye støv, smuss og flekker på overflaten. Malerioverflaten er trolig fernissert og fernissen har gulnet slik at fargene i maleriet er forringet. Malerioverflaten har en ujevn glans med enkelte lokale områder med høyere glans. Det er en mørk grå linje langs høyere billedkant. Det ser også ut til at overflaten har blitt vasket eller tørket over med en klut da det er tørkespor eller striper på hele malerioverflaten. Det er også flere skraper og riper i overflaten.

Pryddramme: Pryddrammen er trolig sekundær. Noe av maleriets høyre billedkant dekkes av pryddrammen og skjuler noe av motivet og bokstavene i skriftfeltet. Pryddrammen er dårlig festet til blindrammen med spikre. Pryddrammen har flere mekaniske støtskader blant annet

flere langs prydrammens venstre list og en større på høyreside av nedre prydrammelist. Det er også flere skraper i prydrammen. Rammen er svært støvete og har flere flekker/søl.

Oppheng: En øyenskrue i senter av øvre prydrammekant.

Tilstandsgruppe: C/B (maleri)
B (prydramme)

Prioritet (Achen): 3

Foto 1: Maleriets fremside

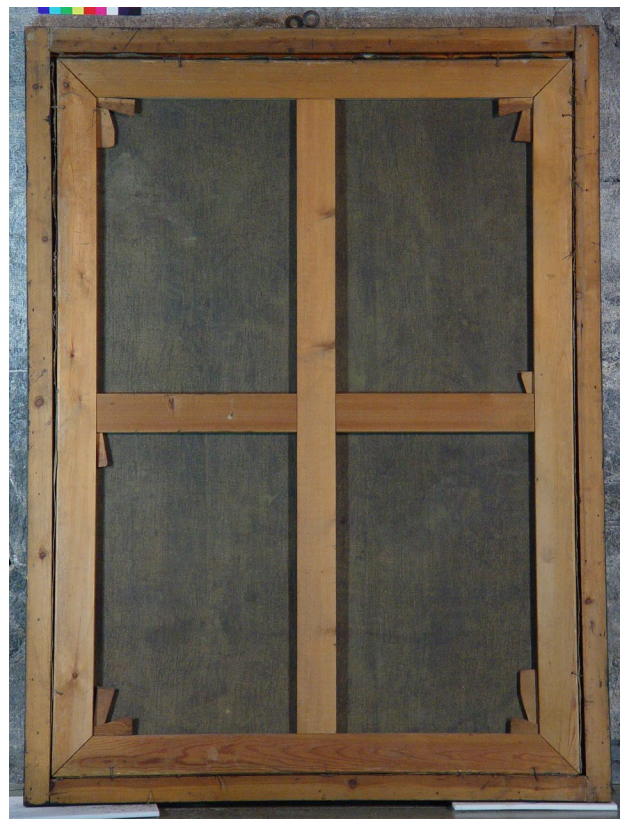
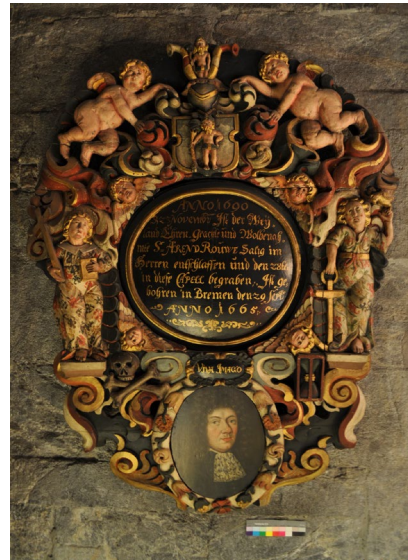

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 9

Motiv/Tittel: Epitafium over Arend Rouwe
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1690
Støtse mål: 150 x 118 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling: ?

Kaland 1970: ”Epitafiet er skittent og bør renses.”

Bjørn Kaland fikk bevilget penger av Bergen kommune til restaureringsarbeider i 1971. Bevilgningen var på bakgrunn av kostnadsoverslag han hadde utarbeidet året før i forbindelse med dette maleriet samt flere andre inventarstykker. Om maleriet ble restaurert på dette tidspunktet er usikkert da det ikke foreligger noen dokumentasjon verken i form av rapporter eller fotografier.

Blindramme: Ingen

Underlag: Det utskårne, stedvis gjennomskårne, rammeverket består av 10 separate deler skåret i furu(?). 2 av delene er mindre dekordetaljer i nedre kant. Kraftige treplugger er benyttet til sammenføyninger. To loddrette labanker i nedre del og to buede labanker langs ytterkant i øvre del er festet med smidde, kraftige spiker. Det buede og ovale skriftfeltet og medaljongen med maleriet er skåret for seg. Skriftfeltet er satt inn og festet med smidde spiker i en ramme av brede bord fra baksiden. Portrettet er felt inn i en tilpasset åpning i treverket fra fremsiden.

Det er til dels åpne sprekker i sammenføyningene. Flere kvister i treverket og trenagler for sammenføyning har arbeidet seg utover. Medaljongen, som har krypet horisontalt, holdes på plass av fire smidde spiker (originale?). Den buede labanken i øvre venstre ytterkant av rammeverket er sterkt angrepet av makk. Angrepet har smittet til treverket rundt. Enkelte utflyvningshull er også synlig på fremsiden. **Mulig aktivitet av makk i labank! Må skiftes.**

Malinglag: Malinglaget på rammeverket er i hovedsak overmalt. Samtlige figurfremstillinger ser ut til å ha en del original maling.

Takformede oppskallinger og avskallinger er spredt over hele rammeverket. Det er også mange opp- og avskallinger i tilknytning til sammenføyninger som har krympet og kvister/nagler som har beveget seg.

Midt på skriftfeltet er flere loddrette, matte ”renn” i grått og rødt. Det største rennet, som går i hele skriftfeltets høyde er ca 0,5 cm bredt og har forårsaket skader i malinglaget. Portrettet er i god konserveringstilstand.

Ferniss/overflate: Overflaten på rammeverket er svært skitten i tillegg til støvete.

Oppheng: Dobbelt wire festet med en kraftig øyenskrue på hver side, ca midt på.

Tilstandsgruppe: C (hele epitafiet)

Prioritet (Achen): 9

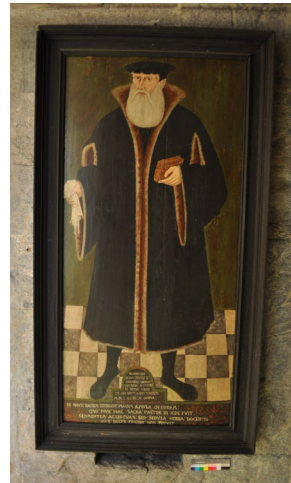
Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 10

Motiv/Tittel: Portrett av Johannes Nyhoff
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1573
Største mål: 202 x 108,5 cm
Lysmål: 177 x 83,5 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Det finnes ingen restaureringsrapporter, men imidlertid noen bilder datert 1959 som viser før og etter restaurering. Det er derfor rimelig å anta at maleriet ble restaurert på dette tidspunktet.

Kaland 1970: ”Maleri på treplate. Epitafiets malinglag har tidligere vært sterkt avskallet. Restaureringen er utført ved at man har lagt nye retusjeringer direkte på bunnmaterialet, uten først å fylle avskallingene med ny grundering. (Denne behandlingsmåte er vanlig å se på flere av kirkens malerier). Der kunne konstateres mindre farveoppskallinger bl.a i figurens skjegg. Maleriet bør konserveres, renses og ferniseres.”

Bjørn Kaland fikk bevilget penger av Bergen kommune til restaureringsarbeider i 1971. Bevilgningen var på bakgrunn av kostnadsoverslag han hadde utarbeidet året før i forbindelse med dette maleriet samt flere andre inventarstykker. Om maleriet ble restaurert på dette tidspunktet er usikkert da det ikke foreligger noen dokumentasjon verken i form av rapporter eller fotografier.

Se også Magerøys notat fra 1980 om feilaktig restaurering av innskrifter.

Blindramme: Ingen

Underlag: Underlaget består av 3 sammenstilte, loddrette furubord. Det midtre bordet er ca 11 cm bredt mens de to andre er ca 35-37 cm brede. Sammenføyningene til det midtre bordet er sekundært behandlet. Noe av treverket er høvlet bort, trolig for å utligne krumming i bordet. 10 parstilte klosser i eik er limt i skjøtene for å stabilisere. Det er markerte fuktskjolder i treverket langs nedre kant og langs begge sider. I venstre bord (sett bakfra) er en loddrett kvist/skade i treverket på ca 22 x 2,5 cm. Skaden er utbedret/forsterket ved at et trestykke på ca 19 x 0,8 cm er felt inn i skaden, festet med lim. Venstre bord har markert flere sprekker enn høyre bord.

Malinglag: Maleriet er tynt malt på en farget grundering. Grunderingen er stedvis synlig i motivet. I de grønne partiene er det lokale områder / små runde flekker hvor fargen er endret (ser ved første øyekast ut som misfargede retusjer). Tallrike takformede, loddrette oppskallinger og avskallinger følger treretningen. Spesielt knyttet til bordenes ytterkanter og sprekke i det høyre bordet (sett forfra). De største opp- og avskallingene er i portrettets skjegg, skader som ble omtalt allerede i 1970.

I forgrunnen og i skriftfeltet er det store partier med sekundært innmalte partier og mindre retusjer. Retusjene er ikke påfallende misfargede. Skriftfeltet er delvis malt opp igjen. Synlige spor etter tidligere bokstaver. Rødt dekorfelt i nedre vestre hjørnet er i sin helhet malt sekundært (speilvendt kopi av høyre hjørnedekor).

Spredt over hele billedplanet er små avskallinger som går ned til grunderingen. Spesielt synlig i den sorte kåpen og i de grå kvadratene i gulvet i forgrunnen, hvor også slitasjer i malingen/tynn maling gir et noe urolig preg.

Ferniss/overflate: Maleriets overflate er svært støvete. På høyre side, over hånden med boken, er lange riper og ”kruseduller” i overflaten. Ripene er mekanisk påført. Overflaten har en fin glans. Det kan ikke konstateres om maleriet er fernissert.

Prydramme: Maleriet er dårlig montert i prydrammen med bøyde spiker. Prydrammen består av to sammenføyde deler. De flate partiet mellom ytre og indre profilerte lister er svært oppbrutt med tallrike opp- og avskallinger.

I øvre venstre hjørne har en kvist i treverket falt ut og i høyre hjørne mangler ytterste profilerte form. Midt på nedre side er et 4 cm langt stykke av ytterste profilerte list saget av. Prydrammen er blitt malt etter at de omtalte skadene/endingen er utført.

Makkhull i indre profilerte list langs nedre kant. Tilsynelatende ikke aktivt!

Oppheng: Smidd beslag med hull sentrert og festet på baksiden av prydrammens øvre kant.

Tilstandsgruppe: D (maleri)
C/B (prydramme)

Prioritet (Achen): 5

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Detalj av tydelige oppskallinger i skjegget

Inventarnr: 11

Motiv/Tittel: Fløyalter over Catharina Janiche

Maleri: Lasarus oppvekkelse. (malt etter J.Mullers stikk etter et maleri av A. Bloemart.(S.Christie,1973))

Kunstner: Salomon van Haven? (Grevenor)

Signatur: Usignert

Datering: 1628 (H.v.Achen)

Største mål: 237 x 156 cm (med fløydørene lukket)

Lysmål: 143 x 122,5 cm (hovedmaleri)

Teknikk: Olje på tre (malerier på fløydører) / olje på lerret (hovedmaleri)

Tidligere behandling:

Kaland 1970: ”Maleriet er dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke. På fløydørene mindre farveoppskallinger.”

Bjørn Kaland fikk bevilget penger av Bergen kommune til restaureringsarbeider i 1971. Bevilgningen var på bakgrunn av kostnadsoverslag han hadde utarbeidet året før i forbindelse med dette maleriet samt flere andre inventarstykker. Om maleriet ble restaurert på dette tidspunktet er usikkert da det ikke foreligger noen dokumentasjon verken i form av rapporter eller fotografier.

Se også Magerøys notat fra 1980: ”Feilaktig restaurering av innskrifter”

Epitafiet er bygd opp som et triptyk. Korpuspartiet har maleri på lerret med fremstilling av ”Lasarus oppvekkelse”. De svingbare fløydørene har malte figurfremstillinger av dydene. Ved nåværende plassering kan høyre fløydør ikke åpnes helt pga kleberstenskant.

Pga tyngden, epitafiets mange elementer og den smale nedre flaten er det valgt å la epitafiet ligge flatt på et bord for tilstandsvurdering. Epitafiet er ikke stilt loddrett for fotografering og baksiden er heller ikke besiktiget.

Tilstandsbeskrivelsen er delt i tre: maleri, fløydører og rammeverk.

Underlag:

Maleri: Maleriet er malt på lerret og spent opp på en kraftig blindramme. I følge Kaland er lerretet dublert (sees på foto 6). Pga tilkomst er det vanskelig å slå fast om synlige sprekker i hele lerretets høyde og bredde er skjøter i lerretet eller preging av blindrammens kanter. Lerretet buler langs hele nedre kant. Trolig skyldes dette murpuss som ligger mellom lerret og blindramme (foto 6). Bulen er hard, men synlige skader kan ikke observeres i malinglaget på maleriets fremside.

Fløydører (ut- og innside): Furu. Hver fløydør består av to leddede høyder med to speilfylninger i hver. 2 kraftige, leddede smijernsbeslag er festet til rammeverkets sider opp og nede. Ytterste ledd av høyre fløydør er ”vindskjev”. Dette betyr at dørene ikke slår mot hverandre oppe og kan ikke lukkes inntil i loddrett stilling. (Da epitafiet ble lagt på bord lot dørene seg lukke). I tillegg er treverket krympet. En moderne ”slåe” er satt på utsiden i nedre kant av venstre fløydør for å holde denne på plass. På høyre fløydørs innside er en alderdommelig slåe påsatt i både nedre og øvre kant. Trolig originale. En låskasse inn mot midten på innsiden av venstre fløydør er også trolig original. Metallet er noe korrodert. 4-5 makkhull i den profilerte listen mellom ramtre og fylling på høyre del av høyre fløydør. Ikke aktiv!

Rammeverk: Furu. Fremre del av rammeverkets høyre side er påsatt sekundært. Hele høyre side er beskåret (trolig for å tilpasses nåværende plassering på søylen); gesimslister fjernet og rammeverkets buede understykke beskåret.

Tre engleutformede konsoller pryder rammeverkets gesims. Det venstre englehodet mangler. Kun nedre del er intakt. Den midtre engelen har en gjennomgående sprekk diagonalt gjennom halsen. Et stykke av treverket er borte i nedre venstre del av sprekken. Det er mange makkhull i gesimsen og eggstafflisten knyttet til denne. Det ser ikke ut til å være aktiv makk i treverket. Det brutte gavlfeltet er ikke angrepet av makk. Sprekker og oppfliset treverk langs venstre ytterkant av gavlen.

Rundt lerretsmaleriet er en dyp, profilert omramming som kun synes når fløydørene er utslått. Midt på øvre og nedre side i ytre profilerte list er et ”oppfliset” hull i treverket hvor slåene har vært festet. Makkhull langs venstre, indre profilerte lister. Langs øvre kant, på den rette avslutningen inn mot maleriet, er flere nyere spiker(?)hull.

Malinglag:

Maleri: maleriet er i god konserveringstilstand. Enkelte misfargede retusjer, mindre konsoliderte skader som ikke er retusjert og lokale små innpressinger og utbulinger som er godt synlig pga den blanke overflaten. Ingen opp- eller avskallinger observert. Synlige papirkanter langs alle fire sidene.

Fløydører (utside): Ramtreet på dørene er malt i en tilnærmet treimitasjon (mahogny?).

Malinglaget er svært slitt og med mange mekanisk påførte mindre skader i nedre del, men i forholdsvis god stand. Enkelte opp- og avskallinger. Ved en tidligere anledning er avskallinger og mekaniske skader ”retusjert”/tonet inn med en grålig farge. Malingen er påført upresist. Ligger langt inn på originalmalingen.

Fyllingene med skriftfelt er uten særlige skader. Teksten er trolig trukket opp sekundært. Små, tynne dekorer i nedre del og endring av siste bokstav på venstre dørs venstre felt underbygger dette. Den forgylte teksten rett på ramtreet i over- og underkant av billedfremstillingene er eldre enn dagens malte treimitasjon på ramtreet. Malingen er bevisst og til dels presist ”satt av” langs bokstavenes kanter.

De fire malte dydene på fløydørenes utside er, bortsett fra noen små opp- og avskallinger, i god stand.

Smijernsbeslagene er blitt malt i samme farge som ramtreet. Noe rustet!

Fløydører (innside): Ramtreet på innsiden av fløydørene er malt i en ensartet mørk grågrønn farge. Fyllingene, med dyder, ligger i plan med ramtreet. For å gi dybdevirkning (tilnærming til utsidens speilfylninger) er det malte lys og skyggesider i overgangen mellom fylling og ramtre. De nedre dydene og ramtreet rundt har på begge fløydørene flere mindre takformede

avskallinger, mekanisk påførte skader og slitasjer, men er i forholdsvis god stand. "Patientia" skiller seg imidlertid ut ved å ha langt flere takformede oppskallinger enn de øvrige feltene på venstre fløydør (foto 3). Avskallinger på høyre fløydør går ned til et lyst malinglag. (Originalmaling?). Tilstanden på malinglaget på og rundt "Humilitas" på høyre fløydørs øvre del er dårlig. På skriftfeltet under og over malerifeltene og på selve malerifeltet er tallrike takformede oppskallinger (både horisontale og vertikale, avhengig av treretningen). Enkelte tidligere og til dels store skader på malerifeltene er retusjert/tonet på samme upresise måte som på utsiden. Områdene står matte (foto 3).

Rammeverk: Rammeverkets venstre ytterkant (original) er malt ensfarget rødbrun med en mager oljemaling (ikke treimitert). Flaten har tallrike, loddrette opp- og avskallinger som følger treretningen. På høyre ytterkant er den sekundære innfellingingen tonet inn med en moderne beis i en rødbrun farge. Resten av kanten er umalt (pga tilpassing). Rammeverkets buede underdel er malt i en lys, tilnærmet treimitasjon (lys eik?). Malingen er slitt og oppbrutt av innripede navn, initialer, skriblerier og hakk. Det er knyttet opp- og avskallinger til mange av de mekaniske skadene. De profilerte sortmalte listene som avsluttet epitafiet nede er både slitte, sprukket og med store partier opp- og avskallinger. Rammeverkets øvre del, gesimsen med alle profiler, eggstafflist og englekonsoller, den brutte gavlen har også tallrike opp- og avskallinger. Den malte steinimiterte flaten på gavlen (rød marmor med sort) er imidlertid i god stand. Det er mange opp- og avskallinger på de profilerte listene rundt maleriet. Spesielt på belistningen nærmest maleriet. Misfargede bronseflekker på de forgylte profilene.

Ferniss/overflate: Overflatene på alle epitafiets flater, bortsett fra maleriet, er svært støvete. **Maleri:** maleriets overflate er fernissert. Svært blankt. På overflaten ligger et krystallinsk, "glitrete" lag (foto 5). Fløydørene har beskyttet maleriet mot mekaniske skader og støv. **Fløydører (ut- og innvendig):** støvete. Maleriene virker skitne og mørke (gulnet ferniss?). De fire skriftfeltene på fløydørenes utside er matte (blanchet av nedbrutt voks?). **Rammeverk:** Støvete. Underkanter av gesimsen og englenes ansikter er svært skitne.

Tilstandsgruppe: B/A (maleri)
C (fløydører)
C (rammeverk)

Prioritet (Achen): 1

Foto1. Epitafiet i åpen posisjon .

Foto 2. Epitafiet i lukket posisjon

Foto 3. Detalj "Patientia". Tilstand før forsidesikring

Foto 4. Epitafiets maleri: "Lasarus oppvekkelse"

Foto 5. Detalj maleriets overflate med krystaller

Foto 6. Maleriets bakside.

Inventarnr: 12

Motiv/Tittel: Epitafium over Gerhard von Bolsving og Christian Christiansen

Kunstner: Ukjent

Signatur: Ikke signert

Datering: 1585

Største mål: 245 x 125,5 cm

Lysmål: 112 x 104 cm (maleri)

Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Behandlet på riksantikvariatet nov.des. 1969. "

Restaureringsrapport foreligger. (B. Damman 1970)

Se også Magerøys notat fra 1980 om sek. endringer på innskrift.

Underlag: Epitafiet består av seks vertikale bord satt sammen med not og fjær. Bordene er avstivet på baksiden med fem labanker (trolig sekundære), disse er festet til bordene med metallskruer. Treverket er i generelt god tilstand. Fra forsiden står bord nummer 4 fra venstre noe ut.

Malinglag: Maleriet er delt i fire deler. Nedre del er et skriftfelt, over skriftfeltet er en fremstilling av korsfestelsen, over denne er en fremstilling av Elias, Moses og den Hellige ånd. På den øverste delen er Isak og Abraham fremstilt.

Noen få oppskallinger og noe løs maling, særlig rundt eldre skader. Det er noen få enkelte avskallinger spredt over hele maleriet. Det er enkelte eldre retusjer, de fleste er lokalisert i øvre malingsfelt. Det er flere eldre og nyere mekaniske skader (støt og skraper) spredt rundt i maleriet. Flere av de eldre skadene er retusjert.

Ferniss/overflate: Overflaten er noe støvete. Maleriet er fernissert og overflaten virker noe blank. Fernissen er gulnet og har en ujevn glans. Noe blanching i nedre høyre del i korsfestelsesscenen.

Rammeverk: Rammeverket er festet til trebordene med trenagler. Noen av naglene mangler. En større del av rammeverket mangler i nedre venstre del. Det meste av malingen på rammeverket er skallet av.

Oppheng: vaier

Tilstandsgruppe: B/A (hele epitafiet)

Prioritet (Achen): 4

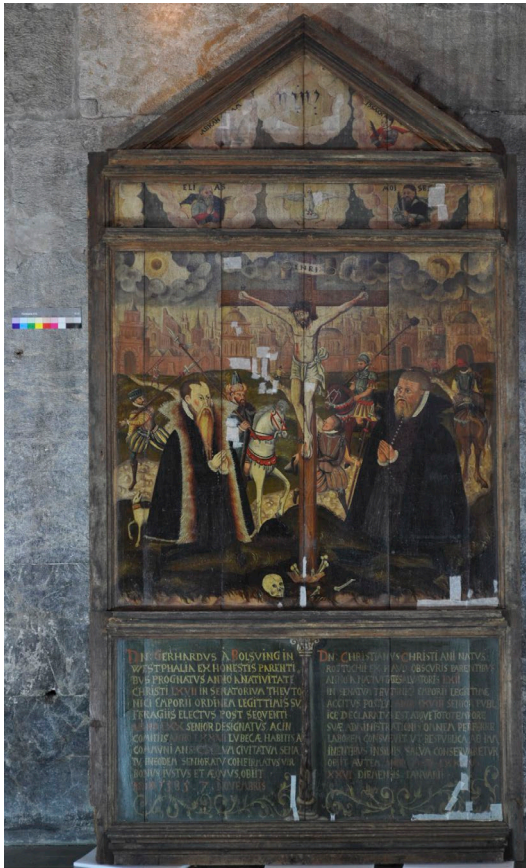

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

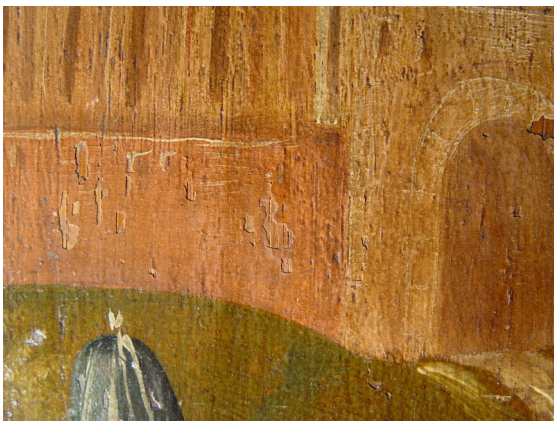

Foto 3: Detalj av oppskallet maling (øvre venstre maleridel)

Foto 4: Detalj av støvansamling på baksiden (nedre venstre hjørnet)

Inventarnr: 13

Motiv/Tittel: "Apokalypsens ryttere" (Grevenor)
"Johannes åpenbaring 6. kap." (Kaland 70)

Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1631
Største mål: 214 x 183 cm
Lysmål: 156 x 124 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Maleri på lerret, tidligere dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke".

Blindramme: Maleriet har en sekundær blindramme med en horisontal midtstokk. Blindrammen er en kileramme. Alle kilene er på plass, men enkelte sitter noe løst.

Underlag: Maleriet er voksdublert med et grovt tettvevd dubleringslerret. Dubleringslerretets bakside har mye voksoverskudd. Maleriets bakside var svært støvete. Lerretet har en vertikal skjøt 62 cm fra nedre billedkant og en horisontal skjøt ca 44 cm fra venstre billedkant. Slake buler/bølger over hele lerretet. Umalt lerret med stiftehull etter tidligere oppspenning av lerretet er synlig langs nedre kant.

Malinglag:

Det er alderskrakeleringer over hele maleriet. Mange eldre store og små avskallinger er inntonet/retusjert tidligere, men står i dag misfarget, det er spesielt synlig i maleriets himmelparti. I forgrunnen er det tallrike små avskallinger ned til lerretet som ikke er retusjert. Store områder med overmalinger.

Ferniss/overflate:

Svært støvete. Flere flekker og søl/drypp. Mange av retusjene og overmalte områder står synlig matte (til tross for støvete overflate). Mindre klumper med voksoverskudd på maleriets overflate. Det ser ut til å være et tynt lag med overskudd av voks på hele maleriet.

Pryddramme: Pryddrammen er kraftig (ca 30 cm bred og ca 20 cm dyp) og har to brede profilerte lister med fin marmorering; en i rødt og en i grønt.

Blindrammen er dårlig festet til pryddrammen med spikre. Det er noen få makkhull på baksiden i pryddrammen. Manglende del på nedre og øvre venstre side. Venstre side har flere litt større avskallinger i treet (mekaniske støt?). Flere mekaniske stikk og støt i rammen. Flere avskallinger og oppskallinger. Grålig blanchingliknende misfarging av malingen langs ytre list, særlig på venstre side i den røde marmoreringen (fuktskader?). Trepluggene som fester pryddrammehjørnene har løsnet i nedre høyre hjørne. Kileformet sprekk.

Oppheng: Smijernsbeslag med en øyekrok sentrert på prydrammens øvre list. Tidligere har maleriet blitt hengt opp på veggen med to smale vinkelformede beslag med hull. Disse er fremdeles montert på hver side av prydrammens kant oppe.

Tilstandsgruppe: C (maleri)
C/B (prydramme)

Prioritet (Achen): 15

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 14

Motiv/Tittel: Kristi gravleggelse (Magerøy)
Lasarus oppvekkelse (Achen)
Epitafium over Heinerich Icke

Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1625
Største mål: 170 x 122,5 cm
Lysmål: 155 x 108,5 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Notat fra besiktigelse, Kaland 1966: ” Blant de gjenstandene som omgående må konserveres er først og fremst epitafiet over Heinrich Feke(?) (anno 1625) med maleri som fremstiller ”Gravleggelsen”. Over hele billedflaten skaller fargen opp. Flere steder kunne der også konstateres tap av farge. Maleriet bærer tydelige spor etter tidligere behandling, store, mørknede overmalinger er synlige i maleriets venstre side, langs etter rammekanten. Maleriet er i en så dårlig konserveringstilstand at det snarest mulig bør komme under behandling.”

Restaureringsrapport foreligger. B. Kaland 1967.

Underlag:

Epitafiet består av 5 trebord satt sammen med not og fjær. Bordene er noe krummet. Treverket er i generelt god tilstand.

Malinglag:

Det er flere områder med finmasket tynne krakeleringer, samt enkelte lokale områder med større kraftigere krakeleringer.

Det er tallrike avskallinger spredt over hele malerioverflaten. Det er også svært mange oppskallinger og løs maling over hele maleriet, særdeles mye i retusjene fra 1967 spesielt mellom bordskjøtene.

Ferniss/overflate:

Hele malerioverflaten er dekket av smuss og støv. Det er også enkelte områder med renn og drypp. Blyant/ pennmerker i nedre høyre maleridel. Flere riper skraper i overflaten. Enkelte hvite flekker spredt rundt, hovedsakelig i skriftfeltet, disse kan være gammel stearinsøl. Overflaten har en jevn glans.

Pryddramme:

Det er enkelte oppskallinger i malingen. Noe søl og drypp/ renn på overflaten, samt enkelte støtskader og skraper. Ellers er pryddrammen i god tilstand.

Oppheng: Smijernsbeslag med øyekrok festet i midtre del i øvre list (se foto).

Tilstandsgruppe: D (maleri)

B (pryddramme)

Prioritet (Achen): 22

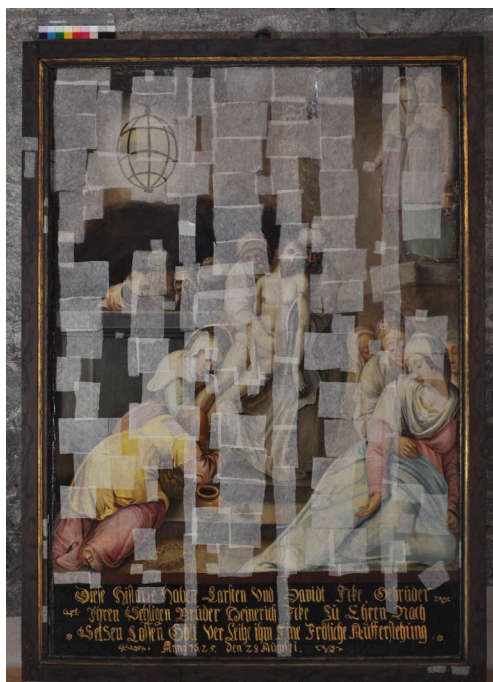

Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

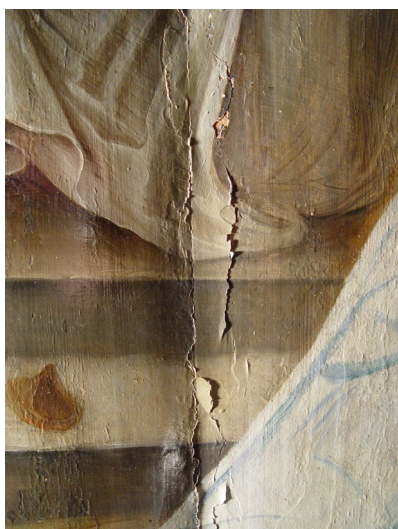

Foto 3: Detalj av oppskallinger i retusjert område (i nedre midtre del av maleriet)

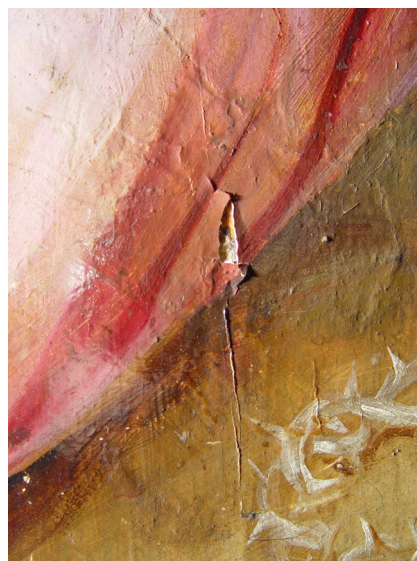

Foto 4: Detalj av av- og oppskallet maling venstre del

Inventarnr: 15

Motiv/Tittel: Dommedag
(Donator matthias Blaet d.e.) (Kaland)
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1678
Største mål: 132 x 82 cm
Lysmål: 126 x 76 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Maleri på lerret oppklebet på plate. Intet å bemerke."

Se også Magerøys notat fra 1980 om sekundære endringer av innskrift.

Blindramme: En gammelmodig fast blindramme, 5 cm bred og med trenagler i hjørnene, er påmontert maleriets bakside. Blindrammen har ingen spenn-funksjon da maleriets lerret er klebet til en sponplate.

Det ligger et tykt lag vegg puss på blindrammens nedre kant (foto 3). Nedre del av blindrammen har fuktskjolder i treverket og i øvre del er en del gamle makkhull.

Underlag: Originalerretet består av to sammensydde lerret. Den loddrette skjøten er ca 11-14 cm fra venstre kant (original skjev oppspenning). Lerretet er sekundært klebet til en sponplate ved bruk av voks. Sponplaten har samme mål som billedflaten. Sponplaten er koblet til den påmonterte blindrammen ved at lerretets ombrekkskanter er stiftet til blindrammens ytterkant. (Dette er nok gjort for å bevare blindrammen sammen med maleriet og at baksiden ser mer ut som en "ordentlig" malerioppspenning)

Malinglag: Maleriets malinglag er oppbrutt i et finmasket krakeleringsnettverk. Krakeleringene er litt åpne, slik at den lyse grunderingen fremtrer som tynne streker i motivet. Dette er mest synlig i de mørke partiene. Langs alle fire sidene, ca 5 cm inn fra kantene, sees markerte krakeleringer etter innerkanten på en tidligere blindramme (bredden er sammenfallende med blindrammen på maleriets bakside). Tallrike små avskallinger i krakeleringenes krysningspunkter går ned til den lyse grunderingen (ikke helt ned til lerretet). Sammen med de åpne krakeleringene er dette med på å gi maleriet et noe urolig/slitt preg. Bortsett fra noen oppskallinger og en kittet og retusjert avskalling/hull? på ca 1x1 cm til høyre for kristusfiguren, er det ingen fremtredende skader i malinglaget. Den angitte skadens retusjering er misfarget.

Ferniss/overflate: Voksen på maleriets overflate er nedbrutt og har forårsaket "bloomings"/blanching. Mest markert langs ytterkantene, men også i lokale områder inne på billedflaten.

Maleriet er støvete.

Prydramme: Prydrammen er en forholdsvis moderne enkel, smal vulst. I senter av prydrammens ytterkant på nedre side og litt opp på venstre langsida er et oppfliset område av treverket, trolig som følge av problemer med å få ut tidligere spiker. Maleriet er festet til prydrammen med spiker stiftet gjennom prydrammen og inn i blindrammens ytterkanter.

Oppheng: Åpen øyekrok og en påhengt s-formet krok gjennom denne. Opphenget er sentrert i bakkant av blindrammens øvre side.

Tilstandsgruppe: B/A (maleri)
A (prydramme)

Prioritet (Achen): 12

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Detalj av murpussansamling på nedre blindrammekant (venstre hjørnet)

Inventarnr: 16

Motiv/Tittel: Kongenes tilbedelse
Volckers-epitafiet
Kunstner: E. Fiigenschoug (iflg. Grevenor)
Signatur: E.F. 1640 ? (grevenor)
Datering: 1640
Største mål: 190 x 201 cm
Lysmål: 153,5 x 165 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: ”Dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke.”

Besiktigelse S. Christie 1978: ”Maleriet er dekket av et tykt skittlag og bør renses.”

Blindramme:

Maleriets blindramme er sekundær og trolig påsatt ved siste restaurering. Blindrammen er en kileramme med vertikal og horisontal midtstokk. Alle kilene er på plass.

Underlag: Lerretet er voksdublert. Dubleringslerretet er grovt og tettvevd. Det originale lerretet er også relativt grovt og tettvevd. Dubleringslerretets bakside har mye voksoverskudd. Det er en horisontal skjøt i dubleringslerretet ca 54 cm nedenfra. En rusten metallgjenstand (spiker?), perforerer dubleringslerretet i nedre venstre del (sett fra baksiden). Det er slake buler over hele lerretet. Det er en liten innpressing i lerretet ved nedre del i høyre malerikant (sett forfra).

Malinglag: Hele maleriet er dekket med kraftige alderskrakeleringer. Skjøten i dubleringslerretet har belastet malinglaget slik at det har krakelert og er oppskallet langs dette området. Det er flere mekaniske stikk og støt i malinglaget, særlig i øvre maleridel. Flere områder med eldre avskallinger, særlig langs nedre kant. De fleste av de eldre avskallingene står retusjert uten kitting. Retusjene er mattere enn omliggende malinglag.

Ferniss/overflate: Malerioverflaten er svært støvete. Maleriet er fernissert og fernissen er brunlig (mulig pigmentert/original?). På enkelte små områder er overflaten oppbrutt og ligger i små klumper (se foto). Hva dette skyldes er vanskelig å bestemme uten nærmere undersøkelser, men det kan se ut som at fernissen ligger i litt større ansamlinger på dette området slik at fernissen har blitt brutt opp. Noe renn/søl på overflaten, særlig i øvre høyre del av maleriet (sett forfra).

Pryddramme: For å holde blindrammen stabilt mellom blindrammen og pryddrammen er det spikret fast treklosser, to i øvre kant, en trekloss i øvre venstre side, en i nedre høyre side (sett bakfra). Spikrene som er benyttet til å feste treklossene er ikke spikret helt inn, men bøyd inn mot blindrammen slik at de fungerer som festepunkter. Som flere festepunkter er det også spikre som er spikret rett inn i pryddrammen og bøyd inn mot blindrammen, en i øvre høyre side og to i nedre kant.

Prydrammen er full av opp- og avskallinger og det er slitasje i malinglaget på flere områder. Tallrike makkhull over hele rammen (aktiv makk?). Prydrammen er også støvete og skitten. Det er flere hull etter festeanordninger i rammen, noe som kan indikere at prydrammen har hatt flere utskårte elementer. Det er løse fliser på flere steder og flere kraftige mekaniske støt på mange områder i prydrammen. Innfelt treflis i høyre nedre hjørnet (sett forfra).

Oppheng: Vaier

Tilstandsgruppe: B/C (maleri)
C/D (prydramme)

Prioritet (Achen): 7

Foto 1: Maleriets fremside

Foto2: Maleriets bakside

Foto 3: Oppbrutt ferniss(?)

Foto 4: Løs og avskallet maling (midtre utskårne element på øvre rammekant)

Inventarnr: 17

Motiv/Tittel: Pinseunderet
Kristus i Emmaus (?) (Grevenor)
Kristus viser seg for apostlene (Kaland)

Kunstner: Ukjent

Signatur: Ingen signatur

Datering: 1631 (?Grevenor?) (Achen: ca 1650)

Største mål: 137,5 x 123 cm

Lysmål: 119 x 103,5 cm

Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Intet å bemerke"

Blindramme: Maleriet er spent opp på en sekundær kileramme. Alle kilene er løse, men på plass.

Underlag: Originalerretet er påklebet et grovt støtteleerret. Ut fra karakteristika og små klumper mellom lerretene ser det ut som om dubleringen er utført med en harpiks. Overskudd på baksiden er blankt, gult og krakelert (prøve tatt inn for analyse). Lerretet er svært stivt og bølget i flere retninger over hele flaten. Markerte "girlandre" langs nedre og øvre kant.

Malinglag: Malinglaget har et finmasket krakeleringsnettverk over hele billedflatet. Lange og korte horisontale krakeleringer skiller seg ut. Noen av de lengste er trolig markeringer fra en tidligere blindramme med horisontal(e) midtstokk(er). Det er tallrike mindre avskallinger knyttet til krakeleringene. I øvre del av den røde kappen til figuren i forgrunnen er et skadeområde på ca 22 x 14 cm med kitting og retusjering. Også i nedre del av kappen er det skader som er kittet og retusjert. Retusjene er ikke påfallende misfarget, men skadeområdene har en annen karakter enn omliggende områder. I tillegg er det større og mindre behandlede skader spredt rundt i billedplanet. I nedre høyre hjørne, innenfor et mellombrunt parti, er det markerte cuppings. Disse samt resten av maleriets malinglag ser imidlertid ut til å ha god heft til underlaget.

Ferniss/overflate: Maleriet har en etanol-løselig ferniss på overflaten. (Renseprøve ble umiddelbart "klissete" og blanchet). Om dette er en separat påført ferniss eller overskudd fra harpiksdubleringen er foreløpig usikkert. Overflaten er svært støvete.

Pryddramme: Maleriets pryddramme er tidligere behandlet. Begge de øvre samt nedre venstre hjørner har nyere, innfelte trestykker som er limt på og beiset sort. Det er to tilsvarende innfelling langs øvre side. Den ene av disse har trolig sammenheng med dårlig treverk rundt et tidligere oppheng. Litt til venstre for midten langs øvre side er en innfelling festet med smidde spiker. Denne innfellingen er trolig eldre enn de øvrige. På pryddrammens bakside, helt ut til ytre kant, er brede furulister foret på alle fire sidene. Listene er ikke malt.

Det røde og sorte malinglaget på prydrammens indre profiler med utskårne, dekorative border har mange opp- og avskallinger. Spesielt dårlig er tilstanden langs høyre og øvre side.

Maleriet er festet til prydrammens sekundært påforede lister med spiker gjennom kork.

Oppheng: Åpen øyenskrue sentrert på øvre blindrammesides bakkant.

Tilstandsgruppe: C/B (maleri)
C (prydramme)

Prioritet (Achen): 18

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 18

Motiv/Tittel: Kristi himmelfart
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1626
Største mål: 190 (188) x 102 cm
Lysmål: 168 x 81,5 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Behandlingsrapport foreligger. B. Damman 1970.

Blindramme: Nei

Underlag: Maleriet består av fire loddrette furubord. Tre av bordene er sammenføyd ved fjær og not. Største bredde på midterste bord er ca 31 cm. Et smalt bord, ca 6 cm bredt, er sammenføyd med venstre bord (sett fra baksiden). Det smale bordet utgjør avslutning med fjær inn i prydrammen (noen fjær inn i det brede bordet kan ikke sees). Alle bordene har krympet, men ikke så mye at det er lysåpning mellom dem. Det midtre bordet er kraftig konveks. To sekundære, horisontale labanker er skrudd på maleriets bakside for å holde bordene sammen. Ekstra trefliser er kilt inn mellom labankene og midtre bord for å gi støtte til bordets konvekse form.

Skvett og områder med en tynn "vask" med rødbrun, grønn og sort maling på maleriets og prydrammens bakside.

Det er enkelte makkhull langs ytterkantene på bordene.

Stykker med kork er stiftet til fjæren (om går in i prydrammen) på begge langsiden.

Malinglag: Over store deler av billedflaten er loddrette, takformede oppskallinger som følger treretningen. De største skadene er knyttet til maleriets øvre halvdel, kantene og områdene rundt bordenes sammenføyninger. Ved en tidligere behandling har kitt blitt fylt inn i tilknytning til bordsammenføyningene. Denne har sprukket, mistet heft til treverket og stedvis falt av. Kittingene/retusjene ser ikke ut til å skjule originalmaling.

Skriftfeltene er overmalt. Underliggende skrift er synlig (tilsvarende inv. nr. 19).

Ferniss/overflate: Enkelte riper og et område i nedre venstre del med mørke maling(?)skvett. Maleriets overflate er fernissert. Overflaten er støvete.

Prydramme: Festet i hjørnene med treplugger. Øvre halvdel av høyre langside er svekket av borebiller; mange makkhull i tillegg til manglende mindre trestykker. Enkelte makkhull sees også langs ytterkant av de andre tre sidene. Tilsynelatende ikke aktive! Løs stykke tre i nedre høyre hjørne.

Maleriets montering til prydrammen ser ut til å være intakt, dvs at maleriets prydramme trolig er original. Prydrammens venstre side har profilert ytterkant (kvartstaff). Det er ikke tilsvarende avslutning på høyre, øvre eller nedre side. Ytterkant av nedre side er beskåret. Det skiller 1,5 cm på bredden (9,5cm i venstre kant og 8 cm i høyre). På høyre side er to tidligere

hull på ca 2x2 cm fylt igjen med kittmasse. To hull i nedre side og et hull i øvre er ikke tettet igjen. Tidligere bruk?

I likhet med inventar nr. 19 har også denne prydrammens øvre side negative spor etter påsatte klosser på 5 x 6 cm. Målene på de to inventarstykkene er tilnærmet like og begge prydrammene er beskåret. Teorien om fløydør som ble fremsatt til nr. 19 underbygges kanskje ytterligere. Kanskje har vi to fløydører eller to deler av et større inventarstykke?

Mest sannsynlig eventuelt deler av et større inventarstykke. Hvis det hadde vært fløydører ville vel baksiden/innsiden også vært malt! (spør Achen om fremstillingene – sammenheng? Naturlig?)

Oppheng: Smidd øyenkrok som er skrudd i senter i prydrammens øvre side.

Tilstandsgruppe: D (maleri)

B (prydramme)

Prioritet (Achen): 20

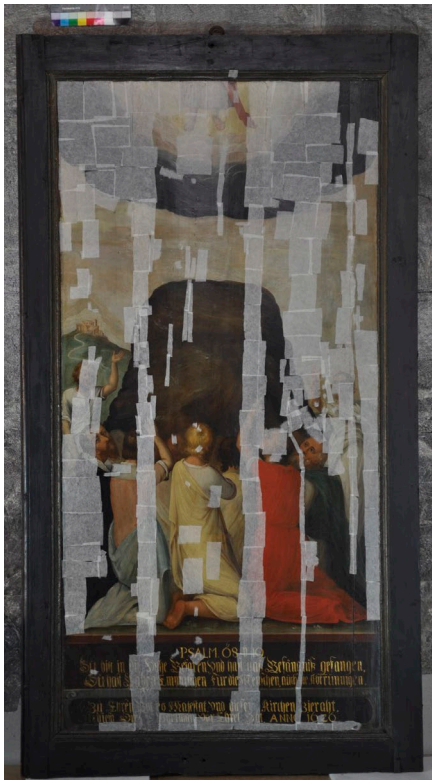

Foto 1: Maleriets fremside

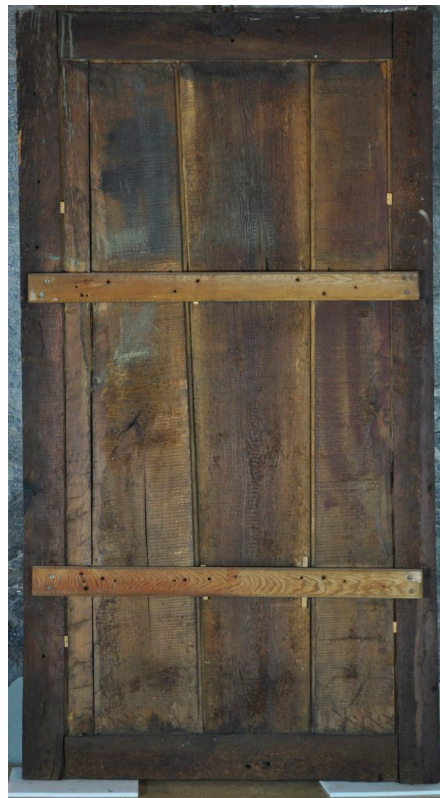

Foto 2: Maleriets bakside

Foto 3: Detalj av takformede oppskallinger (langs venstre malerikant midtre del)

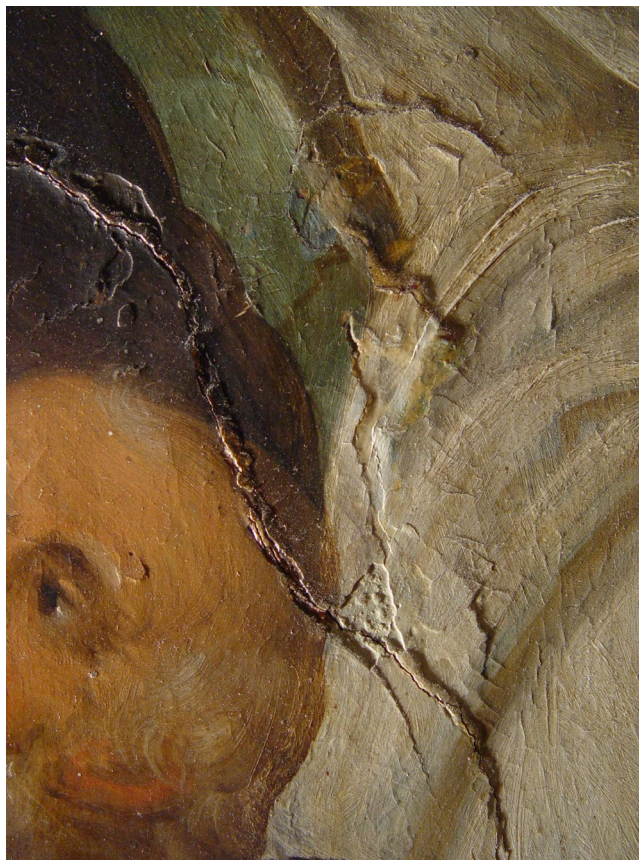

Foto 4: Detalj av skade i treverket, retusjert og kittet område samt oppskallinger (midtre del, venstre side)

Inventarnr: 19

Motiv/Tittel: Oppstandelsen.
Epitafium over Gert Meier.

Kunstner: Ukjen
Signatur: Ingen signatur
Datering: 1623
Største mål: 185 x 102 cm
Lysmål: 161 x 79,5 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling: Ja
Behandlingsrapport foreligger. B. Damman 1970

Blindramme: Nei

Underlag: Tre loddrett sammenstilte furubord med fjær og not. Et av bordene er ca 30 cm på det bredeste. I området rundt fjær og not er det makkangrep på alle tre bordene. Det midterste bordet har delvis yteved (bark synlig ut mot kanten). Bordene som utgjør maleriet er felt inn i prydrammen med fjær og not (fylling-ramtre). En tynn sekundært påsatt list langs maleribaksidens venstre og nedre kant indikerer at maleriet ved en tidligere anledning har blitt tatt ut av prydrammen.

Alle bordene er krummet konvekst. Mest på det midterste. Dette har medført press på prydrammen. Den innerste profilerte listen er løsnet og bordene har ikke feste langs øvre kant.

Malinglag: Malinglaget er stabilt i store partier. Spredt rundt i billedplanet er enkeltvis og partier med loddrette, takformede oppskallinger som følger treretningen. Disse har sammenheng med klimatiske svingninger og uttørring av treverket. Likeledes er det opp- og avskallinger knyttet til sprekker i treverket både i skjøtene mellom bordene og mindre sprekker innen bordene. Lokale områder (med mye blyhvitt?) har et finmasket krakeleringsnett.

Treverket har krympet 1-1,5 cm på hver side, slik at maleriformatet i dag er mindre enn lysåpningen (foto 5). Det er imidlertid kun i øvre høyre kant at treverket har krympet så mye at treverket er innenfor (0,5 cm). Langs den originale malerikanten, med til dels pastos maling, er det opp- og avskallinger. Det synlige treverket utenfor kanten er tonet inn med oljemaling. Skader som tidligere er behandlet har over tid blitt misfarget i form av blanching/bleking av retusjeringsfargen. Dette fenomenet er ekstra synlig i venstre del av skriftfelt hvor den varm grå bunnfargen er blitt lys blå (foto 4).

Ferniss/overflate: Maleriets overflate er fernissert. Overflaten er svært støvete.

Prydramme: Trolig original. De 32 nederste cm av venstre ytterkant av prydrammen er skåret bort. 32 cm ned fra øvre venstre kant er en sekundær innfelling i treverket på 17,5 cm. (kan maleriet ha vært en fløydør med hengsler som er fjernet? (foto 6). Det er ikke stafflist (vulst) som avslutning på prydrammens øvre og nedre kant. Disse kantene er rette. (underbygger fløydørteorien?)

Langs øvre prydrammekant er det negative spor etter klosser/felt på 5x6 cm som har vært limt på. Løs trebit og oppsprukket treverket i nedre venstre hjørne. Det er en del opp- og avskallinger på de forgylte profilerte innerlistene (bygd opp med rød bolus).

Tilstandsgruppe: D (maleri)
C (prydramme)

Prioritet (Achen): 13

Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

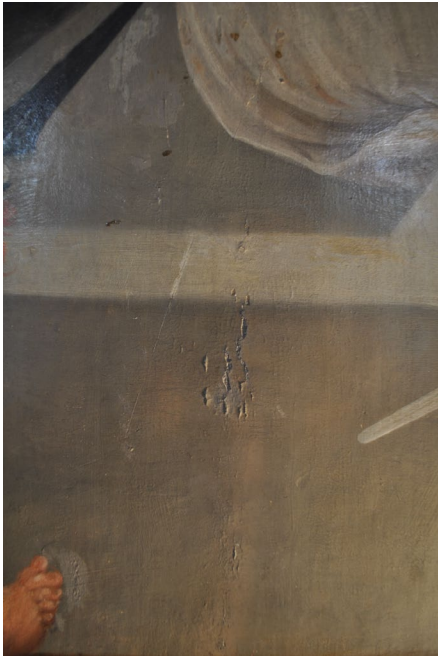

Foto 3: Detalj av oppskallinger
(midtre del av maleriet)

Foto 4: Detalj av blanching av eldre retusjer
venstre side av skriftfelt

Foto 4: Spor etter overmalt eldre original? skrift

Foto 5: Detalj av maleriformatet som har blitt mindre enn lysåpning grunnet krymping av treverket (øvre høyre hjørnet)

Foto 6: Detalj av prydrammens venstre kant

Foto 7: Detalj av prydrammens høyre kant

Inventarnr: 20

Motiv/Tittel: Portrett av Kurfyrst Johan
Fredrik av Sachsen. (H. von Achen)
”Palm Kramer” (Kaland 1970)

Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen Signatur
Datering: 1628
Største mål: 235 x 127 cm
Lysmål: 213,5 x 106,5 cm
Teknikk: olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: ”Tidligere dublert med voks som bindemiddel. Billedflaten er dekket av en tåket hinne (bluming). Intet å bemerke”

Bjørn Kaland fikk bevilget penger av Bergen kommune til restaureringsarbeider i 1971. Bevilgningen var på bakgrunn av kostnadsoverslag han hadde utarbeidet året før i forbindelse med dette maleriet samt flere andre inventarstykker. Om maleriet ble restaurert på dette tidspunktet er usikkert da det ikke foreligger noen dokumentasjon verken i form av rapporter eller fotografier.

Befaring fra kontroll av makk G. Gundhus 1994: ”Antatt tremel i nedre venstre rammekant. Antatt nytt eksponert treverk på rammen.”

Se også notat Magerøy fra 1980: ”Feilaktig restaurering av innskrifter”.

Blindramme: Maleriet er spent opp på en kraftig kileramme med horisontal midtstokk. 1 kile mangler.

Underlag: Maleriet er voksdublert. Det er krakelerte voksklumper og overskudd av voks på billedflatens bakside. Papirkanter fra dubleringen er klebet 3,5 cm inn på blindrammens bakside.

Lerret er svakt bølget (konkav på høyre del) til tross for den kraftige, tykke dubleringen.

Malinglag: Finmasket krakeleringsnettverk over hele billedflaten. Det er cupping over store deler av billedflaten, men malinglaget har likevel godt feste til underlaget. Enkelte områder med usikker stabilitet er sikret. En del mindre kittinger og retusjer rett på underlaget er spredt rundt i billedplanet.

Ferniss/overflate: Fernissert (?). Overflaten er svært støvete. I øvre høyre hjørne er et område på ca 6 x 8 cm hvor overflaten er matt-blank (”skvett”, vaskeklut?). Det er en mørk/blank ”rand” (fukt?) langs øvre høyre kant.

I enkelte områder er det grålige kanter rundt krakeleringene. Kan se ut som voks som har trengt gjennom fra baksiden eller at maleriet har blitt påført et voksovertrekk ved en tidligere behandling.

Pryddramme: Pryddrammen er malt rødbrun med en tynn, oljeholdig maling. Opp- og avskallinger i malinglaget, spesielt langs høyre og øvre side.
Mange makkhull langs venstre og øvre kant. Trolig Ikke aktive!
Maleriet er festet til blinddrammen med spiker.

Oppheng: Øyebolt sentrert på toppen av pryddrammen.

Tilstandsgruppe: B (maleri)
C (pryddramme)

Prioritet (Achen): 19

Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 21

Motiv/Tittel: Portrett av Martin Luther
Martin Luther m/Morten gås (Grevenor)

Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: ca 1630 (H. von Achen)
1627 (Lidén, Magerøy 1980)
Største mål: 232,5 x 126,5 cm
Lysmål: 213 x 107 cm
Teknikk: olje på lerret

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Tidligere dublert med voks som bindemiddel. Intet å bemerke"

I følge Lidén, Magerøy 1980 s.96-97, er skriftfeltet overmalt.

Blindramme: maleriet er spent opp på en kraftig kileramme med horisontal midtstokk. 3 kiler mangler.

Underlag: Maleriet er voksdublert. En kraftig loddrett skjøt (?) (kant), 42 cm inn fra venstre blindrammekant (sett fra baksiden), står ca 0,5 cm ut av lerretets bakside. Kanten er en lerretsoverlapping (?) innbakt i voks. Det er krakelerte voksklumper og overskudd av voks på billedflatens bakside.

Papirkanter fra dubleringen er klebet 3,5 cm inn på blindrammens bakside.

Lerret plant.

Malinglag: Finmasket krakeleringsnettverk over hele billedflaten. Markerte horisontale krakeleringen etter en tidligere blindrammemidtstokk. Den loddrette skjøten i originalerretet (korresponderer med kanten som står ut i dubleringslerretet) er krakelert med opp- og avskallinger. Til tross for cupplings over store deler av billedflaten, har malinglaget feste til underlaget. Enkelte områder med usikker stabilitet er sikret. Enkelte mindre kittinger og retusjer spredt rundt i billedplanet.

I skriftfeltet kan en se kanter av tidligere bokstaver. Ser mest ut som gjentakelse av de samme bokstavene!

Ferniss/overflate: Trolig fernissert (?). Svært støvete.

Prydramme: Prydrammen er tilsynelatende sekundær, i alle fall bakerste del bærer preg av å være nyere. Bygd opp av tre sammensatte profilerte deler.

Smidd vinkelformet krok på utsiden av prydrammens høyre ytre langsida.

Enkelte makkhull i prydrammens frem- og baksida og inni falsen. Flest langs øvre kant på fremsida. Trolig ikke aktive!

Maleriet er festet til blindrammen med spiker.

Oppheng: Smidd feste med ring i senter av prydrammens topp. Festet er felt inn og festet mellom de to bakre delene av prydrammen

Tilstandsgruppe: B (maleri)
B (prydramme)

Prioritet (Achen): 10

Foto 1: Maleriets fremside

Foto 2: Maleriets bakside

Inventarnr: 22

Motiv/Tittel: Donatortavle

Kunstner:

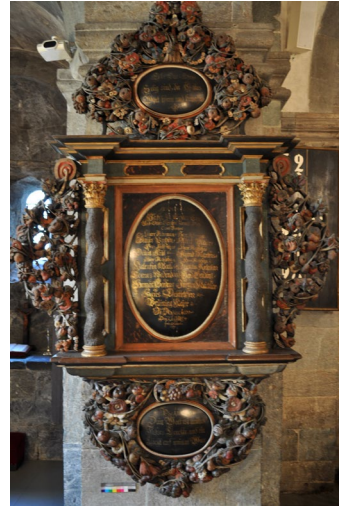
Signatur:

Datering: 1676

Største mål: 292 x 195 cm

Lysmål: 83 x 56 cm (største tekstfelt)

Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Blindramme:

Underlag:

Malinglag:

Ferniss/overflate:

Pryddramme:

Tilstandsgruppe:

Stipulert behandlingstid:

IKKE TILSTANDSVURDERT ENDA

Inventarnr: 23

Motiv/Tittel: Korsfestelsen
Kunstner: Ukjent
Signatur: Ingen signatur
Datering: Ca 1630 (Achen)
Største mål: 120 x 104 cm
Lysmål: 97 x 81 cm
Teknikk: Olje på lerret

Tidligere behandling:

Det finnes ingen restaureringsrapport, men noen bilder i Bergen Museums arkiv, datert 1959, som viser før og etter restaurering. Det er derfor rimelig å anta at maleriet ble restaurert på dette tidspunktet.

Kaland 1970: "Maleri på treplate. Billedflaten er skjoldet og bør fernisseres."

Bjørn Kaland fikk bevilget penger av Bergen kommune til restaureringsarbeider i 1971. Bevilgningen var på bakgrunn av kostnadsoverslag han hadde utarbeidet året før i forbindelse med dette maleriet samt flere andre inventarstykker. Om maleriet ble restaurert på dette tidspunktet er usikkert da det ikke foreligger noen dokumentasjon verken i form av rapporter eller fotografier.

Blindramme: Ingen

Underlag: Består av 4 sammenstilte, loddrette eikebord. Bordene er avtrappende i tykkelse ut mot kantene. På baksiden er påmontert (trolig sekundært) en slags parkettering i form av en ytterramme med en loddrett og to horisontale avstivere/labanker. Labankene er montert i ytterrammen med fjær og not. Bordenes bakside har en innbyrdes nivåforskjell på opp mot ca 1 cm. Det er skåret tilsvarende spor i bordene for å gi plant underlag for labankene. Rammen og labankene er i furu og er limt til bordene. I tillegg ligger det overskudd av voks både på labankene, i og langs kantene i de 6 "rommene" som dannes av rammeverket.

Malinglag: Enkelte opp- og avskallinger spredt rundt i billedflaten, mest i tilknytning til bordenes sammenføyninger. I tillegg til vanlige takformede oppskallinger er det også små lukkede oppskallinger som er vanskelig å observere. Tidligere avskallinger er kittet og retusjert. Kittingene er ikke påfallende avvikende i farge, bortsett fra i den røde kjolen til kvinnen til høyre. Det er stedvis grupper med knappenålstore stikk som har forårsaket hull og små avskallinger i malinglaget. Stikkene ser ut til å være mekanisk påført. (Er dagens malinglag det originale fra 1630? Fordi: tett mørk brunt i avskalling på den gule kjolen til kvinnen i forgrunnenn, penselstrøk på tvers av motivretning, følger ikke 1600-tallets malemåte (farget mørk imprimatura burde stått bar/preget fargen i skygger).

Ferniss/overflate: fernissert? Overflaten er støvet. Det går brede spor etter fuktig klut over hele flaten.

Prydramme: Maleriet er dårlig festet til prydrammen ved to påskrudde vinkeljern i nedre kant og to påskrudde ”slåer” på hver av de loddrette sidene. Slåene presser ikke på maleriet og maleriet er lett å bevege i falsen.

Prydrammen er i eik og er trolig original. Treplugger er benyttet. Rundt alle fire hjørnene er det smidde vinkelbeslag med dekorative avslutninger. Begge de loddrette sidene buer konveks og forårsaker synlig åpning mellom maleri og prydramme. Det er innfelt et nytt stykke tre i rammefalsen på høyre side.

Det er knyttet mange opp- og avskallinger til tekst og dekor på prydrammens midtre flate. Det samme er tilfelle på den forgylte innerste profilerte listen. Dagens sorte farge på prydrammen er sekundær.

Sammenbrettet bølgepapp er lagt mellom slåene og maleriets bakside for å hindre at maleriet forskyver seg under transport.

Oppheng: Øyenskrue skrudd inn i senter i baksiden av prydrammens øvre kant. Dette opphenget er per i dag ikke i bruk. Maleriet er opphengt i en dobbel ståltråd festet til de to loddrette sidene.

Tilstandsgruppe: C (maleri)
D (prydramme)

Prioritet (Achen): 16

Foto 1: Maleriets forside

Foto 2: Maleriets bakside

VEDLEGG 5B

TILSTANDSRAPPORTER

- **15 APOSTELFIGURER**
- **ALTERSKAP**
- **KALVARIERUPPE (TOPPEN AV ALTERSKAP)**
- **PREKESTOLHIMLING**
- **KRISTUSFIGUR (TOPPEN AV HIMLING)**
- **KRUSIFIKS OVER KORBUE**

Felles tilstandrapport over 15 trefigurer (Johannes døperen, Moses og 13 Apostler)

Kunstner: Ukjent
Datering: 1634
Høyde: ca 240 cm
Bredde: Varierende
Dybde: Varierende
Teknikk: Olje på tre

Beskrivelse

I Mariakirken henger femten store trefigurer i rundskulptur; tretten apostler samt Moses og Johannes døperen. Moses og Johannes døperen henger i midtskipet og apostlene i koret. Alle figurene henger ca 4 meter over gulv. Figurene står på hver sin utskårne sekskantete konsoll. På konsollene er det innskrifter i relieff som forteller hvem givene var. Samtlige konsoller bærer årstallet 1634. Apostelfigurene er stort sett plassert foran tilsvarende malte apostelfremstillinger (kartusjer) fra middelalderen. Den opprinnelige plasseringen av Moses og Johannes døperen er ikke kjent. Judas Taddeus står ikke under kartusjen med samme navn, figuren under er tolket som Matteus (Magerøy 1980:80-81). Det er også tolket som at det er Mattias som står under Matteus-kartusjen.

Tidligere behandling

B. Kaland 1960-64. Behandlingsrapport foreligger i Bergen Museums arkiv. Der fremgår det at apostelfigurene ble tatt ned i 1957 og plassert i Rasmus Meyers Samlingers kjeller. ”Man måtte gå til dette drastiske skritt pga de store fargeoppskallingene som var oppstått på samtlige figurer.” Restaureringen begynte i oktober 1960 med Jacob d.e. Den ble avdekket de 2 overmalingene og malt opp igjen på grunnlag av registrering av originale farger.

Bjørn Kaland skriver i et brev til kirkevergen, datert 16.02.61, at etter at han har gjennomført restaurering av 1 apostelfigur (Jacob d.e) vil han informere om at ”figuren er i en meget dårligere forfatning, og restaureringsarbeidet adskillig mer komplisert, enn først antatt. Treet har krympet så sterkt, at flere steder hvor fargelaget tilsynelatende ligger fast, finner en ved nærmere undersøkelser, at det ligger som et løst skall over treet.”

I et brev til Riksantikvaren datert 04.mai 1961 vedlegger han detaljfoto av to av figurene før restaurering for å tydelig vise ”den uhyrlige tilstanden”.

Det fremkommer ytterligere en ”bekymringsmelding” i et brev til kirkevergen, datert 23.01.63: ” Figurenes tilstand varierer fra det elendige til den rene ruin. Ved siden av at fargelaget er helt oppskallet, er treet i flere av figurene så sterkt angrepet av mit at det på enkelte steder er fullstendig pulverisert. Dette vanskeliggjør konserveringen av fargelaget da det bindstoffet som føres inn under farven, forsvinner ned i treet.”

Figurene var opprinnelig malt med sterke farger og forgylling (Magerøy 1980:82). På 1800-tallet ble de fleste av figurene overmalt med en klebersteingrå farge. Ifølge Magerøy og Kaland rapport skal alle figurene ha blitt overmalt, unntatt tre som lenge skal ha vært deponert på Bergen Museum. Disse skal ha vært Matteus, Moses og Johannes døperen. Ved visuelle undersøkelser av disse figurene våren 2010, var det likevel mulig å se rester etter en grå overmaling. Det er derfor rimelig å anta at også disse har vært overmalt med den grå

klebersteinsfargen, men at de senere har blitt avdekket. De tre figurenes opprinnelige farger er i dag sterkt slitt. I 1910 fikk alle figurene, unntatt de tre overnevnte, en polykrom overmaling utført av maleren Arne Lofthus (Magerøy 1980:82). De fleste av figurene har beholdt det siste fargelaget.

Tilstand

Treverk: Treverket til figurene var i varierende konserveringstilstand. De fleste av trefigurene var angrepet av makk. Flere av figurene på sydsiden av koret var særlig hardt angrepet og enkelte områder på treverket var meget mørkent og svakt. Bjørn Kaland's beskrivelse av treverkets tilstand i 1960 er sammenfallende med våre vurderinger av dagens tilstand. Det fremgår ikke av Kaland's rapport om treverket ble forsøkt styrket ved foretatte behandling.

Kommentarer/merknader knyttet til noen av figurene:

Johannes døperen

Korsattributt demontert og pakket separat.

St. Andreas

Svakt treverk langs venstre side av sokkel. Ytterst på venstre side på nedre del av kappefold er borte. Det er lyse partier med makkhull på bakerste kjortelfold. Mulig aktivt? Masse makkhull langs kjortel og kant av sokkel på begge sider.

St. Jacob den eldre

Pilgrimsstav demontert og pakket separat.

St. Johannes

Sprekk i treverket bak hodet og nakke.

St. Filip

Svakt treverk på venstre side og oppe på (bak) hodet og skuldre. Svært makkspist treverk, tilnærmet "papp", på begge sider av sokkelen. Kjortelen har tallrike makkhull, men treverk ser ikke ut til å mangle på selve figuren. Korsattributt er demontert og pakket separat.

St. Peter

Svakt treverk langs venstre side av sokkel. Ekstra svakt rundt skriftfeltet og nedre del av kappen på figurens høyre side.

St. Thomas

Sokkelen er oppsprukket med løse biter på figurens venstre side. Attributtets ytre del er løs, dette er festet med tykt japanpapir.

St. Paulus

Stor sprekk i hode på høyre side. Noe makkangrepet.

St. Mattias

Svært makkspist på figurens høyre side av sokkelen (øvre del). Makkhull i hele sokkelens høyde. Ikke mye makkangrep på figuren. Attributt, kort sigd, lå løst i hånden. Denne er demontert og pakket separat.

St. Jacob den yngre

Svært makkspist treverk langs hele figurens høyre side (se foto 3 og 4). På kjortelen har et stykke av en fold falt av. Totalt oppspist treverk er synlig. Selve skaden har trolig blitt påført mekanisk, men gir uansett grunn til bekymring for apostlenes tilstand og stabilitet ved håndtering.

Det er oppspiste partier på kappekanter, kappen mot ryggen og inni foldekast og under kappekanter nede. Totalt oppspist treverk er synlig. Treverket er svært mørkent og svekket.

St. Simon

Mulig aktiv makk på høyre side (se foto 11). I tillegg er det enkelte eldre områder med makkangrep spredt over hele figuren. Oppspist treverk på sidene og bak på ryggen. Attributt (sag) demontert og pakket separat.

Judas Taddeus

På bunn av sokkelen er noen steiner holdt fast med spiker(?).

Malinglag: Samtlige trefigurer har svært mange og til dels store opp- og avskallinger. Mange av oppskallingene er takformede og følger treretningen (se foto 5). Flere av skadene ser dessuten til å være knyttet til områder som tidligere har vært behandlet. Ved forsiktig banking på overflaten kan en konstantere at hele områder med malinglag har mistet feste til underlaget uten at dette er synlig på overflaten. Tilstanden på malinglaget på Moses og Johannes Døperen (som henger i nedre del av midtskipet) skiller seg fra de øvrige figurene. Trolig har dette sammenheng med dårligere klimatiske forhold i denne delen av kirkerommet.

Kommentarer/anmerkninger knyttet til noen av figurene:

Moses

Tilnærmet alle elementer har tallrike takformede oppskallinger. Klimarelaterte.

Johannes Døperen

Tilnærmet alle elementer har tallrike takformede oppskallinger. Klimarelaterte (foto 5).

St. Paulus

Rød sekundær lasur er vannløslig og smittet over på japanpapiret.

St. Andreas

Rød sekundær lasur er vannløslig og smittet over på japanpapiret.

St. Matteus

Er ikke blitt overmalt etter den grå steinimitasjonen fra 1800-tallet? Kaland har avdekket det grå laget (delvis skrapet ned til treverket).

Judas Taddeus

Rød sekundær lasur er vannløslig og smittet over på japanpapiret.

St. Jacob den yngre

Voksoverskudd på flere områder på hodet og på kappen.

St. Filip

Malinglaget har svært mange takformede oppskallinger og store avskallinger.

Overflate: Samtlige trefigurer var meget støvete, spesielt figurene på nordsiden i nedre del av koret.

Oppheng: Et smijernsbeslag er skrudd fast i figurens uthuggede bakside. Beslaget er heftet på en innmurt vinkelhake. I tillegg var det skrudd fast et flattjern i nedre del av figur/konsoll. Denne stikker ned forbi konsollen og har et hull som er tredd inn på en innmurt L-krok (se foto 13-14). Dette festet hadde ingen bærende effekt, men er trolig ment til å fungere som en støtte.

I følge korrespondanse funnet i Bergen Museums arkiv vurderte Bergen materialprøveanstalt i 1963 apostelfigurenes opphengsbøylere. De skriver at til tross for at det var mye "mitspist i bøyrens umiddelbare nærhet" var festet tilsynelatende ikke svekket. De presiserer imidlertid at de ikke kan uttale seg om hvor lenge denne sikkerheten vil være tilstede.

Forsidesikring før nedtaging:

Før forsidesikring våren 2010 ble alle trefigurer børstet for støv med en myk pensel og håndholdt støvsuger. All løs maling og oppskallinger ble forsidesikret med japanpapir og 2% størlim. Alle trefigurenes sokkelskriftfelt har fått et lag med tykkere japanpapir som ekstra sikring mot stropp for nedtaging (se nedenfor). Dette japanpapiret ligger oppå den foretatte sikringen av skader. Det var svært vanskelig å komme til på enkelte områder på bakre deler av

figurenes sider. Disse områdene har upresist pålagt japanpapir og muligens enkelte skadeområder som ikke er forsidesikret. Figurene er ikke etterkonsolidert etter nedtaking.

Nedtaking

En stropp ble festet rundt skriftfeltet på trefigurenes konsoll samt en stropp rundt skuldrene/halsen til trefigurene. Stroppen rundt konsollen hadde en bærende funksjon, mens stroppen rundt skuldrene/halsen var ment til å stabilisere trefiguren under nedtakingen slik at figuren ikke tippet. På de stroppede områdene ble trefiguren ekstra polstret med tekstil og skumgummi. Stroppene rundt trefiguren var festet til tre vertikale stropper som var heftet fast i et stativ med tre armer. Stativet var festet til en talje som var stroppet fast til en trestokk som igjen var stroppet fast til et høyt stillas. På den måten ble figuren i første omgang heiset noen få cm opp for å hekte figuren av veggen, deretter ble den firt sakte ned av taljen samtidig som en person stabiliserte figuren på vei nedover med hendene (se foto 15-18).

Tilstandsgruppe: D

Stipulert behandlingstid: 4000 - 4500 timer (Svært usikkert).

I følge dokumentasjon funnet i BM's arkiv ble det fakturert ca 3900 timer for behandling av de 15 apostelfigurene i perioden oktober 1960 til mai 1964. I utgangspunktet så man for seg avdekking av overmaling, noe man gikk bort ifra pga grunderingens og malinglagets konserveringstilstand. Behandlingsomfanget var varierende, men i hovedsak ble behandlingen begrenset til konsolidering, kitting og retusjering.

Dagens konserveringstilstand på de 15 trefigurene anses ikke som nevneverdig bedre enn da behandling ble igangsatt i 1960. Tvert imot vil det kunne bli mer omfattende behandling pga materialene (bl.a bivoks tilsatt kolofonium) som ble benyttet til behandlingen på 1960-tallet.

Foto 1: Jacob den yngre før forsidesikring

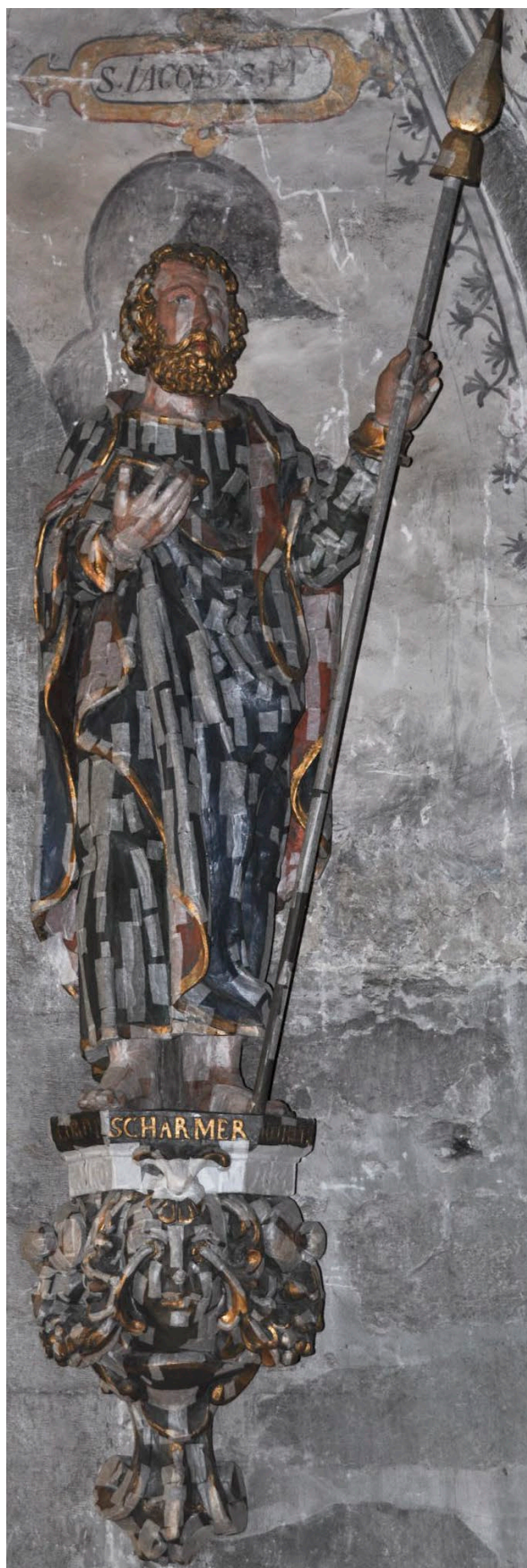

Foto 2: Jacob d.y etter forsidesikring

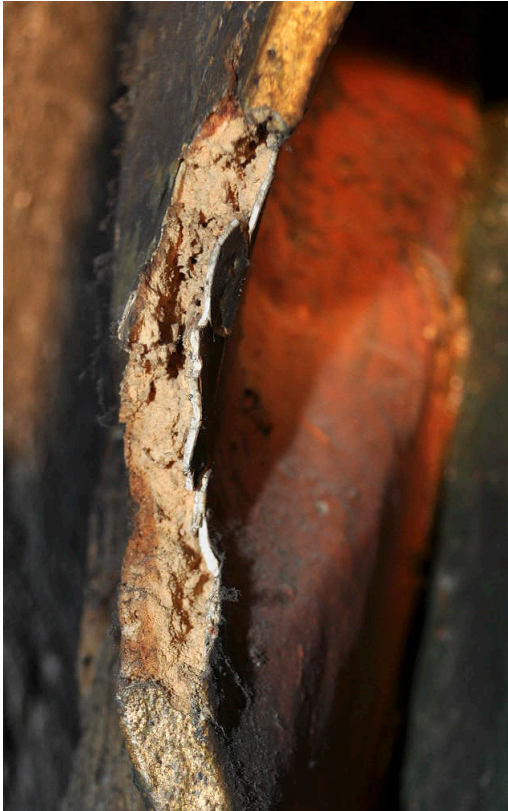

Foto 3: Detalj av Jacob d.y's kjortel. Et stykke er falt av og er meget mørkent etter makkangrep.

Foto 4: Detalj av Jacob d.y. Makkspist kjortel (figurens høyre side)

Foto 5: Detalj av takformede oppskallinger på Johannes døperens bryst.

Foto 6: Matteus' konsoll etter forside-sikring. Et lag med ekstra tykt japanpapir på konsollens skriffelt.

Foto 7 og 8: Detalj av Moses' kappe (figurens høyre side) før og etter støvsuging.

Foto 9: Detalj av avskalling på Paulus' konsoll (munn på utskjært figur) hvor de ulike oppmalingslagene kommer tydelig frem.

Foto 10: Detalj av opp- og avskallinger på figur på Johannes' konsoll

Foto 11: Makkamjøl på fold i underkant av Simons arm

Foto 12: Detalj av løs maling på Johannes' konsoll

Foto 13 og 14: Detaljer av festeanordning på trefigur

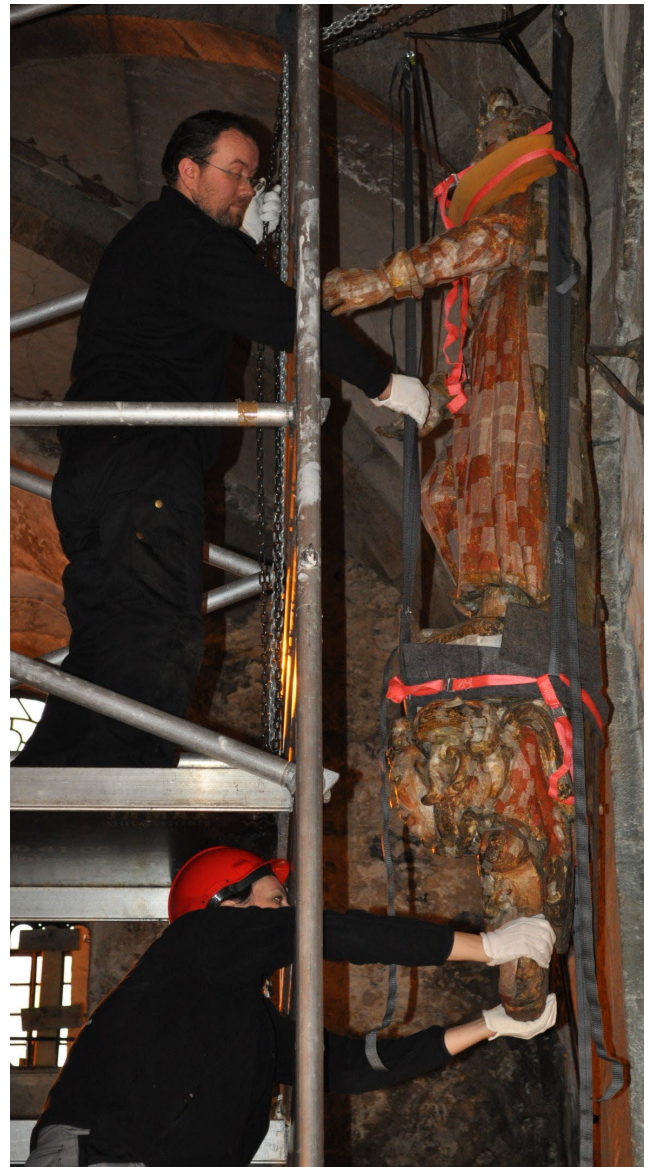

Foto 15 -17: Nedtakelse av Moses

Foto 18: Moses flyttes etter nedtakelse

ALTERSKAP

FLØYDØRENE LUKKET

Motiv:

Venstre fløyddør: ”Jesu fødsel” (øvre felt)

”Kongenes tilbedelse” (nedre felt).

Høyre fløyddør: ”Gregormessen” (øvre felt)

”Fremstillingen i tempelet” (nedre felt)

Signatur: Usignert

Datering: Antatt siste del av 1400-tallet (Lidén, Magerøy 1980)

Mål korpusparti: 238 x 209 x cm

Mål predella: 58 x 209 cm

Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Rapport Kaland 1959: Maling sikret med kaseinlim. Behandlet med voks/Colophonium 3:1 smeltet inn med varmelampe, kittet og retusjert med akvarell.

G. Gundhus 1994: Befaring kontroll av alterskap og malerier. ”det er borehull i alterskap, men det er ingen overbevisende tegn på billeaktivitet...”

Underlag: Hele alterskapet er arbeidet i eik. Underlaget for maleriene består av loddrette, sammenstilte bord. 2 bordskjøter er synlig i venstre felt. Et stort avskallet felt i øvre høyre del viser del av en skjot overtrukket med lerret. På høyre fløyddør er ingen synlige skjøter. Malerienes underlag er trolig satt inn med fjær og not i fløyddørenes omramming. Baksiden av maleriunderlaget utgjør i så fall de forfylte bakgrunnene for figurene i skapets innside. Ingen sprekker eller større skader i treverket kan observeres. Treverket har krympet ca 1 cm på hver langsida. Fløyddørene er påsatt alterskapets sider med kraftige hengsler. Høyre fløyddør er noe ”nedseget” (1-2 cm) i forhold til venstre fløyddør når dørene er sammenslått. De er i tillegg litt vindskjeve i forhold til hverandre.

Malinglag: Malinglaget er i god stand, alderen tatt i betraktning. Originalmalingen har et finmasket, markert krakeleringsnettverk over hele overflaten. Mest i de hvite/lyse partiene (blyhvitt med sitt karakteristiske rutenettverk). Det er også en del slitasje og lokale partier hvor det er synlig fargeendring av et grønt pigment. Maleriene på venstre fløyddør er mest skadd. På høyre side er store deler av begge motivene borte. Større partier er i tillegg kittet og tonet inn i lokalfarge der det har vært motivmessig grunnlag for det (foto 2). Høyre fløyddørs malerier fremstår som en hel original flate, men også her er områder retusjert/tonet inn for å gi helhet. Kitting og retusjering fra den tidligere behandlingen er i hovedsak lett å lokalisere ved nærbetraktning. Noen av retusjene er misfargede.

Det er overskudd av voks langs malerienes kanter og enkelte mindre voksklumper på originalflater og innen avskallede områder på venstre fløyddør. Overskudd av voks kan ikke observeres inne på originalmalingen på høyre fløyddør.

Ved betraktning i sidelys kan svært få klimarelaterte oppskallinger lokaliseres. Også tidligere skadekanter er stabile. Ved forsiktig og systematisk banking med en fingernegl over malerienes

overflater, ble imidlertid en del mindre områder med ”bom” (lukkede hulrom) lokalisert. (Alle de forsidesikrede områdene er ”bom”. Foto 1). Spaltingen går tilsynelatende mellom grundering og treverk. OBS: mangel på naturlig åpning inn i skadeområdene samt bruk av voks tilsatt colophonium ved forrige behandling vil vanskeliggjøre behandling hvis den skal foregå in situ. På fløydørens omramming er flere tidligere skader kittet og retusjert. De fleste skadene er lokalisert i profilkanter. Disse har dårlig heft til underlaget.

Ferniss/overflate: Maleriene bærer ikke preg av å ha blitt fernissert på noe tidspunkt. Dagens glans skyldes trolig voks fra voksbehandlingen i 1959.

Overflaten er støvete og skitten/sotet med enkelte brune renn og mange mindre flekker. I tillegg er det tallrike små gråsorte flekker/prikker over hele overflaten på begge fløydørene. De fleste prikkene er klart avgrensede, men en del er trukket litt utover (foto 5). Den sistnevnte typen indikerer mysel – mulig svertesopp. 3 agar-prøver av overflaten (2 på høyre (søndre) og en på venstre (nordre) fløydør) er blitt sendt til LavTox A/S i Oslo for dyrking og analyse. Resultat fra prøvene viser at det på høyre fløydørs overflate er muggsopp i begrenset omfang mens det på venstre fløydør er et høyt antall kolonier av gjærsopp. Ingen av sopptypene anses som aggressive/destruktive for alterskapets materialer forutsatt at de klimatiske forholdene på og rundt alterskapet er optimale. (Rapport fra LavTox foreligger).

Prøverensing med destillert vann og saliva fjernet et tydelig sotlag, men fjerner ikke alle prikkene på overflaten. Saliva fjerner sot på retusjene uten å påvirke fargen på retusjen (foto 4). White spirit har ingen synlig ekstra renseseffekt og fjerner heller ikke prikker. Voksen som ble benyttet til konsolidering i 1959 inneholder colophonium. Denne er tungt løselig og ligger som en beskyttende hinne på overflaten. Det vil si at en trolig kan rense med både dest. vann og saliva uten fare for å påvirke maleriets originale overflate. I rapporten fra LavTox fremholdes rensing med destillert vann som tilstrekkelig for å fjerne sporene på overflaten.

Oppheng: Alterskapet er montert til bakkant av alterbordet med kraftige loddrette trebjelker og med jernstag inn i øvre del av korets østvegg. Sekundært er det påskrudd loddrette jern”kapper” rundt trebjelkene. Alterskapet skal ikke demonteres under forestående arbeider i kirken.

Tilstandsgruppe: C

Stipulert behandlingstid: 300 timer (rense/fjerne sporer etter mugg- og gjærsopper, konsolidere, justere retusjer)

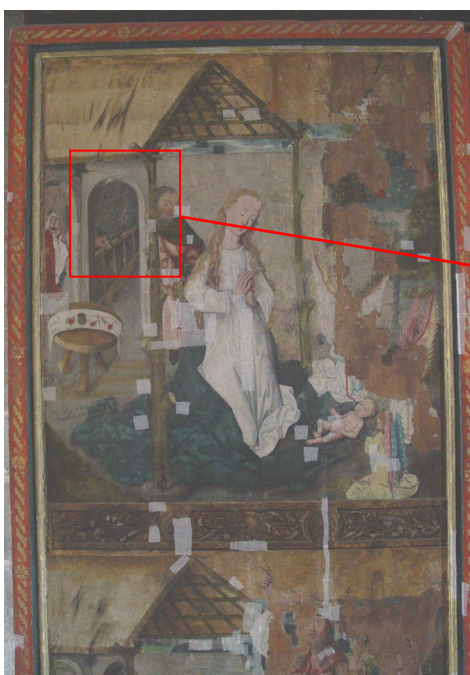

Foto 1. Øvre del av venstre fløydør

Foto 2. Detalj med eldre retusj.

Foto 3. Øvre del av høyre fløydør.

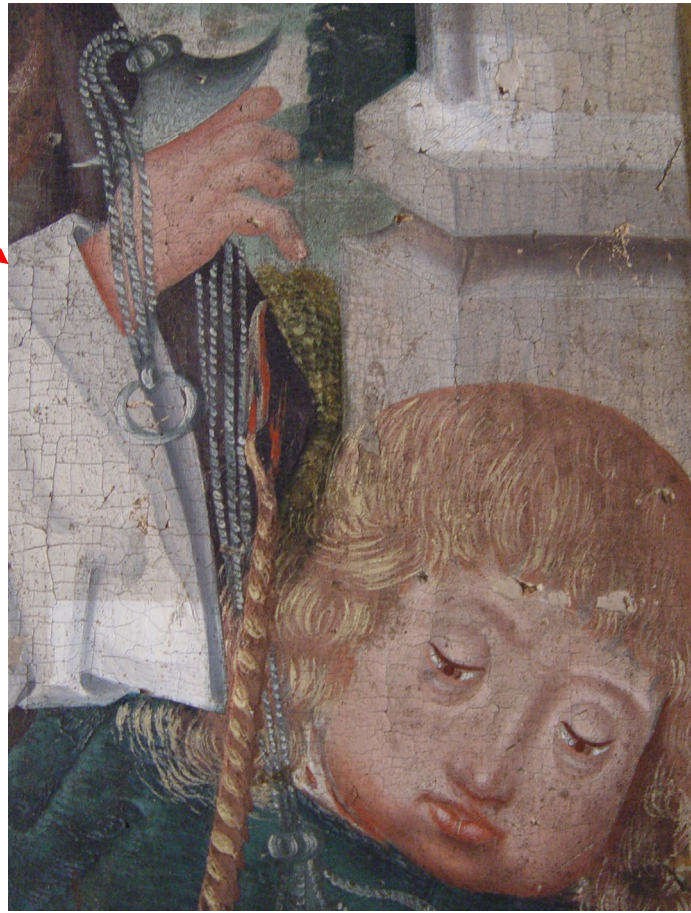

Foto 4. Renseprover med saliva.

Foto 5. Detalj med muggsporer på maleriets overflate.

ALTERSKAP

FLØYDØRENE UTSLÅTT

Motiv:

Midtfelt: Maria med barnet

Sidefelt: Helgenfigurer med attributter

Mål: 238 x 419 cm

Teknikk: olje, gull og sølv på tre

Tidligere behandling:

”Istandsatt 1910” (Lidén, Magerøy 1980)

Rapport Kaland 1959: Ført tilbake til sitt opprinnelige utseende, med de farger det hadde i middelalderen.

Underlag: Flater og rammeverk bak og rundt alle skulpturene er eik som resten av alterskapets konstruksjon. Tresort på skulpturer og baldakiner ikke undersøkt. Treverket på enkelte av de tynneste rundskårne detaljene på baldakinene er brutt av, trolig pga krymping. Flere av helgenenes attributter er sekundære.

Malinglag: Bortsett fra de to englene i nedre del av midtfeltet ser det ut til at samtlige skulpturer, baldakiner og atributter i sin helhet er malt opp ved behandlingen på 1950-tallet.

Det er ikke stort omfang av skader i malinglaget. På samtlige figurer er det imidlertid registrert takformede oppskallinger som følger treretningen. Det er også enkelte oppskallinger, synlig kun i form av sprekker, i kanter av nivåforskjeller. Mariafiguren og jesusbarnet i midtdelen er mest skadd. Her er til dels store oppskallinger som ligger som løse flak på hyllene (foto 1)

Det var ikke mulig å se oppskallinger og evt. andre skader før et tykt lag støv var fjernet fra alle ”hyller”. Dette ble utført ved forsiktig støv fjerning med en ekstra myk pensel direkte inn i støvsugeren på svakt sug.

De gylne stjernene på mandorlaen er klippet i papir og limt på (1957).

Ferniss/overflate: Ikke undersøkt. Mulig isolering utført som del av restaureringen i 1959. Alle overflater er svært støvete.

Tilstandsgruppe: C

Stipulert behandlingstid: 450 timer (Det bør vurderes om figurene skal løsnes fra skapet for behandling, da det er vanskelig å komme til malinglaget i bakre deler av kapper og kjortler.

Konsolidering, overflaterens/støvtørring metaller, retusjering)

PREDELLA OG ØVRE GESIMSLIST

Enkelte opp- og avskallinger, mange små slitasjer/mekanisk påførte skader og tallrike skvett av stearin (foto 2). I nedre høyre hjørne av relieffet i predellaens midte er en sprekke i gipsen(?).

Skaden er sjuskete utbedret med bronse.

Tilstandsgruppe: A/B

Stipulert behandlingstid begge elementer: 60 timer (konsolidering, utbedre skade i relieff, overflaterens/fjerne stearinskvett, retusjering)

Foto 1. Detalj midtfelt før fjerning av støv. Store oppskallinger på Jesus høyre arm.

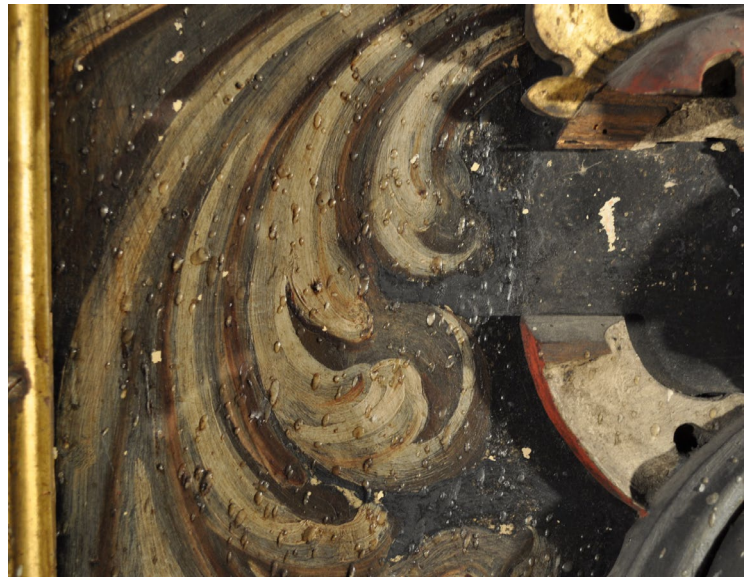

Foto 2. Detalj predella med stearinskvett og mekanisk påførte skader i malinglaget.

Foto 3. Detalj midtfelt etter forsidesikring

Foto 4. detalj nedre del midtfelt etter forsidesikring

KALVARIERUPPE PÅ TOPPEN AV ALTERSKAP

KRUSIFIKS

Kunstner: ukjent
Datering: 1682
Høyde: ca 210 cm
Bredde: ca 132 cm
Dybde: ca 40 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Kaland 1970: Tidligere overmalt. Enkelte oppskallinger og dekket av et mørkt stavlag, ellers relativt god konserveringstilstand. Løs maling bør konsolideres og figuren bør renses.

Treverk: Det er flere sprekker i treverket. Blant annet en sprekke i ansiktet og håret på figurens venstre side, sprekke midt på magen ved navlen, siden av magen på figurens venstre side, en stor sprekke under baken og små sprekker foran på venstre legg. To fingre, pekefinger og langefinger på høyre hånd, mangler. Det er også flere sprekker i korset, særlig i øvre del. Det er flere makkhull i treverket.

Malinglag: Det er flere mekaniske stikk og skraper. Blant annet ett stikk under brystkassen på figurens høyre side, ett på undersiden av venstre arm, to under i venstre armhule og et på høyre kne. Det er tre skraper på siden av figurens venstre ben. Kun enkelt områder med fint krakeleringsnettverk. Det er flere oppskallinger og avskallinger. Enkelte av avskallingene går helt ned til treverket, enkelte ned til en oransje bolus (?), og enkelte ned til grunderingen. Mange av avskallingene ligger kun i overmalingen og original(?) maling fremkommer tydelig. Slitasje i forgyllingen.

Overflate: Figuren er meget støvete og skitten. Det er enkelte flekker og søl på malingsoverflaten.

Montering: Tappet ned i toppen av den barokke gesimsen over alterskapet. I tillegg var figuren holdt på plass av to jernstenger skrudd fast i baksiden av figuren og baksiden av altertavlen.

Tilstandsgruppe: B/A

Stipulert behandlingstid:

Alt.1: 70 timer (konsolidering, overflaterens, retusjering).

Alt. 2: 270 timer (konsolidering, fjerning av overmaling, retusjering)

KALVARIEGRUPPE PÅ TOPPEN AV ALTERSKAPET

MARIA

Kunstner: ukjent
Datering: 1682
Høyde: 116 cm
Bredde: 32 cm
Dybde: 25 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Kaland 1970: Tidligere overmalt. Enkelte oppskallinger og dekket av et mørkt stavlag, ellers relativt god konserveringstilstand. Løs maling bør konsolideres og figuren bør renses.

Treverk: På figurens nedre høyre kant ser det ut til å være en liten avskalling i treverket. Det er en ca 43 cm lang vertikal sprekk i treverket opp fra figurens høyre fot og opp i kjolen. I tillegg er det en løs flis i treverket langs figurens høyre side i øvre del. Det er enkelte makkhull i treverket, ellers ser treverket ut til å være i relativt god tilstand.

Malinglag: Malinglaget er dekket med et fint nettverk av alderskrakeleringer. Det er flere oppskallinger og avskallinger. Enkelte av avskallingene går helt ned til treverket, enkelte ned til en oransje bolus (?). Mange av avskallingene ligger kun i overmalingen og original(?) maling fremkommer tydelig.

Overflate: Figuren er meget støvete og skitten. Det er enkelte flekker og søl på malingoverflaten. Det er en større flekk i nedre del på figurens venstre side.

Montering: Tappet ned i toppen av den barokke gesimsen over alterskapet. I tillegg var figuren holdt på plass av to jernstenger skrudd fast i baksiden av figuren og baksiden av altertavlen.

Tilstandsgruppe: B

Stipulert behandlingstid:

Alt. 1: 70 timer (konsolidering, overflaterens, kitting, retusjering).

Alt. 2: 270 timer (konsolidering, fjerning av overmaling, retusjering)

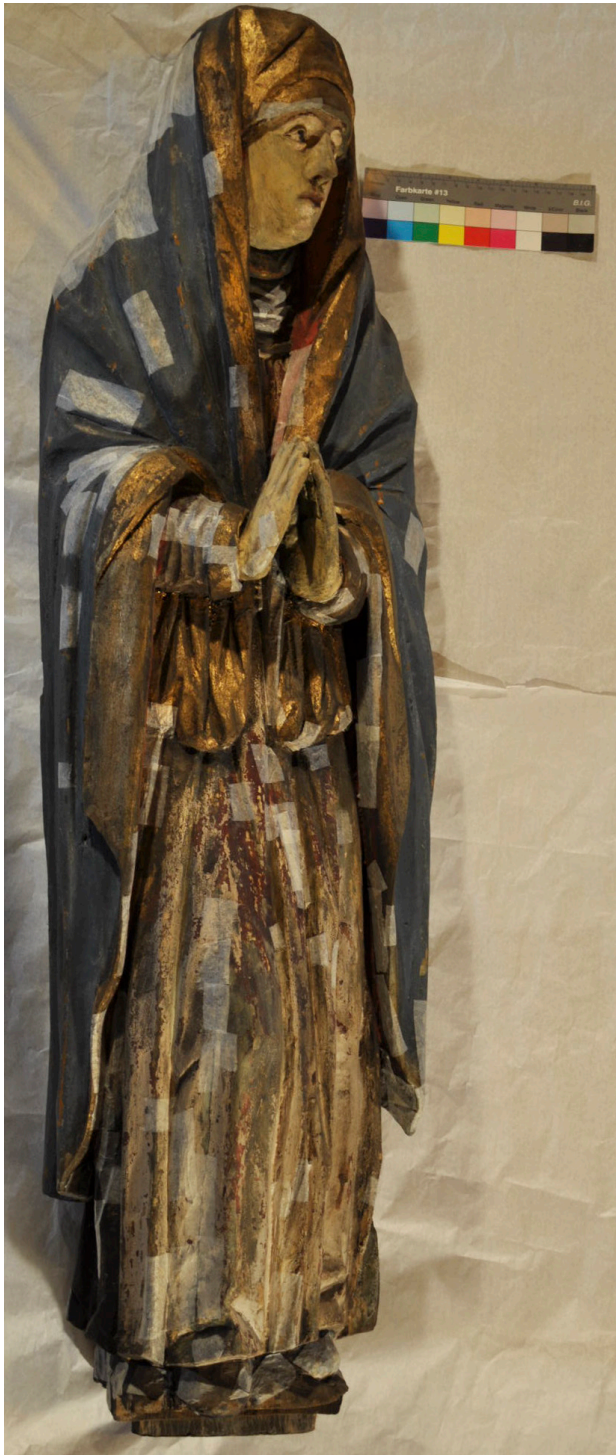

Foto 1: Figurens fremside

Foto 2: Figurens bakside

KALVARIERUPPE PÅ TOPPEN AV ALTERSKAPET

JOHANNES

Kunstner: ukjent
Datering: 1682
Høyde: ca 117 cm
Bredde: ca 33 cm
Dybde: ca 27 cm
Teknikk: Olje på tre

Tidligere behandling:

Kaland 1970: "Tidligere overmalt. Enkelte oppskallinger og dekket av et mørkt stavlag, ellers relativt god konserveringstilstand. Løs maling bør konsolideres og figuren bør renses. "

Treverk: Det er flere sprekker i treverket. En i håret på figurens høyre side (ca 6+2 cm). En på høyre side i det forgylte området i øvre del av kappen (ca 6 cm). En i øvre del av den røde kappen på høyre side (ca 12 cm). I nedre høyre del på figurens kjole er det hugget av en del av treverket. I dette området er det en sprekke i treverket på ca 20 cm i tillegg til to mindre sprekker. På basen er det flere små sprekker samt to sprekker på høyre side (begge ca 6 cm). Det er mange makkhull i treverket, særlig på baksiden av figuren.

Malinglag: Malinglaget er dekket med et fint nettverk av alderskrakeleringer. Det er flere oppskallinger og avskallinger. Enkelte av avskallingene går helt ned til treverket, enkelte ned til en oransje bolus (?), og enkelte ned til grunderingen. Mange av avskallingene ligger kun i overmalingen og original(?) maling fremkommer tydelig. Det er enkelte mekaniske stikk og skraper.

Overflate: Figuren er meget støvete og skitten. Det er enkelte flekker og søl på malingsoverflaten. Det er også flere områder med et svart belegg som ser ut til å ligge oppå overflaten (sot?). Det er et blankere område på baksiden av håret.

Montering: Tappet ned i toppen av den barokke gesimsen over alterskapet. I tillegg var figuren holdt på plass av to jernstenger skrudd fast i baksiden av figuren og baksiden av altertavlen.

Tilstandsgruppe: B

Stipulert behandlingstid:

Alt. 1: 90 timer (konsolidering, overflaterens, retusjering).

Alt. 2: 300 timer (konsolidering, avdekking av overmaling, retusjering)

Foto 1: Figurens fremside

Foto 2: Figurens bakside

PREKESTOLHIMLING

Kunstner:

Signatur:

Datering: 1677 (på grunnlag av Donatortavle)

Største mål: ca 278 x 248 cm

Teknikk: Olje og metall detaljer (bl.a bly, tinn og kobber) på tre (eik, furu, lind)

Tidligere behandling:

Behandlet av B. Kaland 1952-1956. Behandlingsrapport foreligger. Konsolidering ble foretatt med 3 deler ubleket bivoks og 1 del kolofonium.

Ved behandling av prekestolens kurv i 2005-2006 (AmS-oppdragsrapport 2007/15) ble det gjennom skriftlige kilder slått fast at prekestolen i tillegg har blitt behandlet i 1864, 1931, 1934 og av Domenico Erdmann i 1937.

Blindramme: Ingen

Underlag: Tilkomsten for besiktigelse av himlingens øvre deler var svært begrenset, da stillaset primært var satt opp for NIKU's tilkomst til middelalder veggmalier.

Himlingen består av mange separat skårne elementer. Kaland skriver i sin rapport at rustne spiker og makkangrepne trenagler ble erstattet med messingskruer ved behandlingen på 1950-tallet.

Likeledes ble hele dekorative elementer rekonstruert pga ødelagt/sterkt makkangrepet treverk.

Himlingens underside, kuppelen med den nordlige hemisfære, er satt sammen av mange mindre trestykker. Disse er krympet. Manglende listverk eller avbrukne elementer er ikke observert.

Malinglag:

Underside: På den nordlige hemisfære (foto 2) er det klimarelaterte skader i malinglaget pga bevegelser i treverket. Skadene er omfattende og har blitt behandlet tidligere. De karakteristiske lange, tynne takformede oppskallingene er konsolidert og de fleste er retusjert. Nye skader er imidlertid oppstått siden siste behandling. Tilstanden har vært og er verst øverst i buen (foto 4). Metallstjerner og metallmeridianer mangler. Bare hullene står igjen som mørke punkter.

De malte og marmorerte flatene på rammeverket rundt kuppelen er i forholdsvis god forfatning men har mange små avskallinger og misfargede retusjer. På listverket som avslutter himlingen i nedre kant har de forgylte flatene slitasjer og store områder med sekundær forgylling, men er i god konserveringstilstand. En bred, sortmalt vulst er imidlertid i svært dårlig tilstand. Malingen er, i likhet med tilsvarende flater på kurven, påført plastmaling ved behandlingen på 1950-tallet. Spenninger mellom malinglagene har trukket i underliggende lag ned til grunderingen og over store deler av vulsten er det små og store takformede oppskallinger (foto 3). Enkelte steder har oppskallingene blitt til avskallinger.

Arkitektonisk oppbygging: Rammeverk og akantusranker som utgjør himlingens utside har tilsynelatende tilsvarende tilstand som prekestolens kurv, dvs dårlig (foto 4-6). Tallrike opp- og avskallinger på flater og i kanter av skårne detaljer, nedbrutt overflate og rester av sekundær mørk ferniss (foto 5-7).

Ferniss/overflate: Svært støvete (foto 1). Varierende bruk av materialer gir forskjellig overflateglans og struktur.

Merknad: Det var ikke mulig, med nåværende stillas, å forsidesikre mer enn ytre omramming og akantusrankenes toppflater.

På grunnlag av problem med fjerning av japanpapir etter forsidesikring på enkelte element på kurven, har vi valgt å ikke forsidesikre annet enn ytterpunktene på akantusrankene som vil berøres av en eventuell innpakking.

Tilstandsgruppe: D

Stipulert behandlingstid: ca 750 timer (Pga dårlig tilkomst for nær besiktigelse er tidsforbruk på behandling vanskelig å stipulere. Trolig er det mest nærliggende å ta utgangspunkt i behandlingen av prekestolens kurv hvor ca 1000 timer ble forbrukt. Himlingen består av færre enkeltelementer enn kurven, men tilkomsten er til gjengjeld vanskeligere på de elementene som ikke kan demonteres. Behandlingen av den sydlige hemisfære under kurven var svært tidkrevende. Tilstanden på himlingens kuppel er tilsvarende.)

Foto 1. Oversikt nedre del av himlingen med støvete flater.

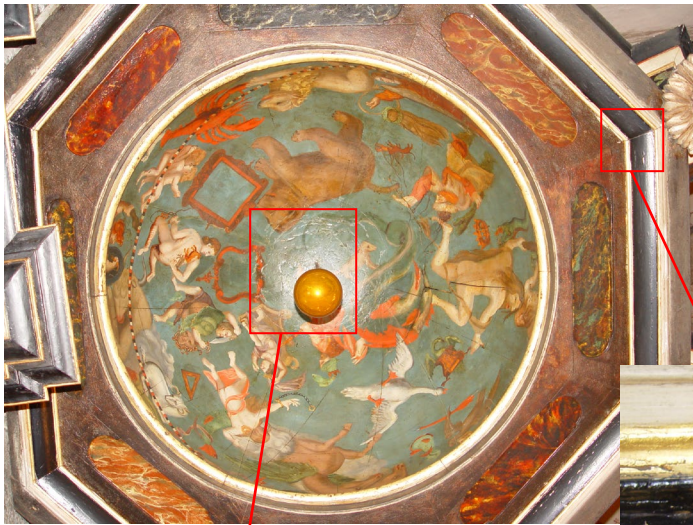

Foto 2. Himlingens kuppel med listverk og den malt fremstilling av den nordlige hemisfære. (Hengende glasskule i senter forestillter jorden.)

Foto 3. Oppskallinger på plastmaling fra 1950-tallet

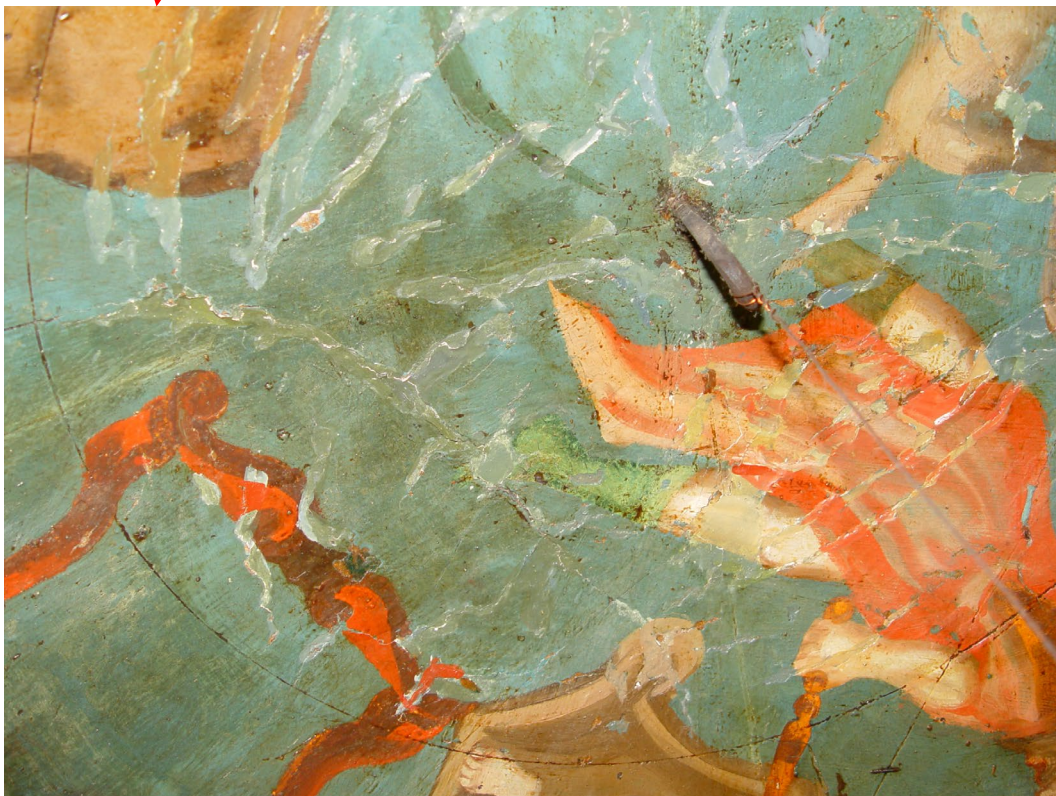

Foto 4. Detalj av kuppelens øvre del. Viser retusjerte og nyere avskallinger.

Foto 5. detalj av marmorert konsoll. Viser opp- og avskallinger og rester av sekundær ferniss

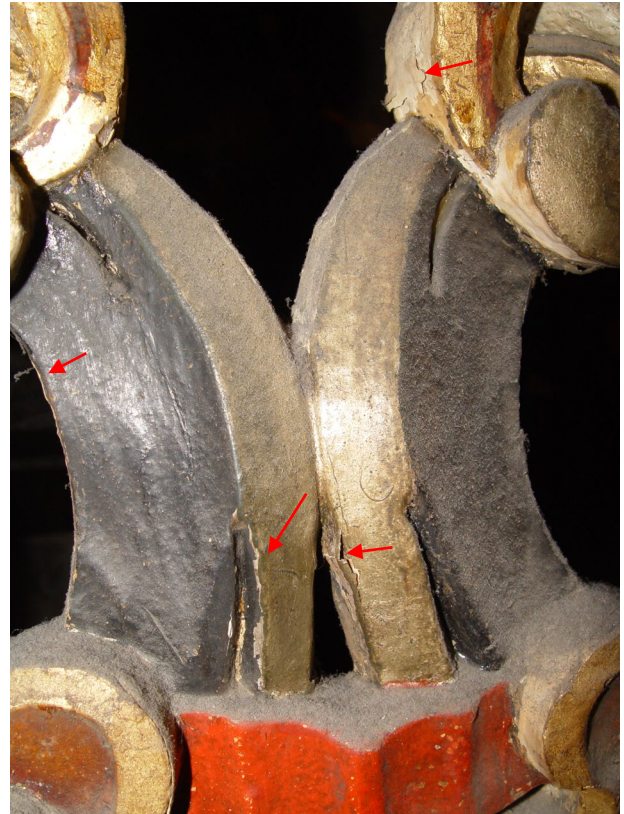

Foto 6. detalj av rammeverk. Oppskallinger i kanter av skårne detaljer. (merket med røde piler)

Foto 7. Detalj av himlingens nedre omramming. Viser slitasjer, tidligere retusjeringer, opp- og avskallinger og rester av ferniss.

KRISTUSFIGUR PÅ TOPPEN AV PREKESTOLHIMLING

Kunstner: ukjent
Høyde: ca 150 cm
Bredde: ca 62 cm
Dybde: ca 36 cm
Teknikk: Olje på tre. Lendeklede av avstivet forgylt tekstil (sølv+lasur)

Tidligere behandling: Ja (blant annet overmalt)

Treverk: Det er enkelte sprekker i treverket. Treverket er ellers i generelt god konserveringstilstand.

Malinglag: Det er enkelte områder med alderskrakeleringer, særlig i figurens karnasjon. Det er noen oppskallinger, avskallinger, skraper og mekaniske stikk i malinglaget. Tekstiletts forgylling er noe oppbrutt og preget av slitasje.

Overflate: Overflaten er meget blank og er trolig fernissert. Figuren er svært støvete og skitten. Det er mye gul-brunt drypp/søl på malingsoverflaten. Det er flere retusjerte områder samt områder med voksoverskudd etter voksbehandling. Det er noe bomullsrester på overflaten, trolig etter tidligere behandling av figuren.

Montering: En jernstang var montert til prekestolen. Figuren var festet i ryggen til denne jernstangen med en tvinnet jernvaier og jernbeslag.

Tilstandsgruppe: A/B

Stipulert behandlingstid: 70 timer (konsolidering, overflaterens, inntoning av retusjer).

Foto 1: Figurens fremside

Foto 2: Figurens høyre side

Foto 3: Figurens venstre side

KRUSIFIKS OVER KORBUEN

Kunstner: Ukjent
(hvis 1634: mulig Söffren Ollsön,
hvis 1640: mulig Peter Negelsen i følge
B.Kalands rest. rapport)
Datering: Usikker
(2. halvdel av 1500-t. iflg. Bendixen, BM skrifter1-7)
(1634 eller 1640 iflg. Kaland´s rest. rapport)
Mål figur: 187 x 175 cm
Mål kors: 283 x 180 cm
Teknikk: Olje på tre (lind)

Tidligere behandling:

1970: Restaureringsrapport med fotodokumentasjon fra B. Kaland foreligger. Restaureringsrapporten omtaler at konserveringstilstanden på figurens polykromi nærmest må ”betegnes som en ruin”. Flere tidligere overmalinger ble registrert. Svært lite originalmateriale bevart. Ved behandlingen i 1970 ble løs maling konsolidert med PVA-emulsjon, kittet med limkitt (kritt, 5% animalsk lim, linolje og med tilsetning av PVA). Retusjering utført med tempera. Til slutt ble hele figuren ”gitt et overtrekk med vokspasta”. 5 fargesnitt viser originale og sekundære lag.

Underlag: Korset er i furu. Sekundært. I tilknytning til naglehullet på figurens høyre hånd er en sprekk i treverket ut til korsarmens avslutning. Likeledes er det mindre sprekker inn mot korsstammen, hvor også en større kvist i treverket har arbeidet seg utover. Kristusfigurens nagler er av metall. Begge armene har åpne sprekker på ryggsiden. Den største sprekken er ca 2 cm bred (figurens høyre arm). På figurens fremside er sprekkene tettet med et rød-orange plastisk materiale (foto 3). Armene er originalt festet til korpus med en kraftig tapp. Sekundært er det tilført to spiker inn fra baksiden for ekstra feste. På figurens venstre hånd mangler ytterste ledd på peke- og langfinger. På høyre hånd mangler tilsvarende del på lang- og lillefinger (foto2). Tåen ved siden av stortåen på høyre fot mangler et stykke av ytterste ledd. Gjennom to av de andre tærne på samme fot er en diagonal sprekk. Lendekledets del med knuten, på figurens høyre hofte, er skåret for seg. Det er både en sprekk og forskyvning i nivå mellom den separat skårne delen og resten av lendekledet. Det er også sprekker i to mindre, separat skårne deler på ryggsiden. Fra halsen og ned til lendekledet er et ca 1 cm bredt loddrett parti som skiller seg ut. Trolig en sprekk som har blitt kittet og overmalt ved en tidligere behandling. 3-4 torner i tornekronen mangler og 2 er brukket. Kun 1 av disse har bruddflate som ikke er malt over.

Malinglag: Dagens synlige malinglag er i sin helhet sekundært. Malinglaget har tallrike, store opp- og avskallinger i tillegg til store partier med bom. Ved nærbetraktning fremstår malinglaget svært sjuskete og ”dødt”. I karnasjonen er det nivåforskjeller fra flere generasjoner oppkitting, oljemaling med klumper, overskudd av bindemiddel som har gitt partier med ”snerk” og kunstig patinering som i dag gir et grått og flekkete preg. Tidligere avskallinger på skjegg og hår er bronsert uten oppkitting. Få skader har blitt påført etter dette, men det er nyere oppskallinger i kanter av tidligere avskallinger. Det samme gjelder tornekronen. Det blir for omfattende å beskrive skadene mer inngående (se eksempler på tilstand foto 1-6).

Ferniss/overflate: Ved behandlingen i 1970 ble hele figuren gitt et voksovertrekk. Retusjeringen ble utført med tempera. Ved pågående forsidesikring blir det fargetap i tilknytning til disse retusjene. Dette må bety at voksovertrekket er nedbrutt, selv om overflateglansen er forholdsvis blank. Overflaten er svært støvete.

Oppheng: Krusifikset er festet til korset med et vinkeljern med to solide skruer inn i figurens rygg. I tillegg går det en skrue gjennom korset og inn i figurens nedre korsrygg. Korset er festet til solide, justerbare jernstenger til triforieåpningens indre mur.

Tilstandsgruppe: D

Stipulert behandlingstid: 450 timer (omfattende konsolidering, rensing og ny retusjering. Omfang av behandling må diskuteres.)

Foto 1. Krusifikset er i sin helhet overmalt. Før forsidesikring.

Foto 2. Detalj av overflate med nivåforskjeller etter flere oppkittinger av skader. Før forsidesikring.

Foto 3. detalj av sjuskete behandling/overmaling. Før forsidesikring.

Foto 4. Høyre hånds metallnagle, oppskallet malinglag og brukket langefinger og lillefinger. Før forsidesikring.

Foto 5. Krusifiksets hår og krone. Tykt støvlag som skjuler opp- og avskallinger.

Foto 6. Hår og krone etter fjerning av støv og etter sikring av skader.

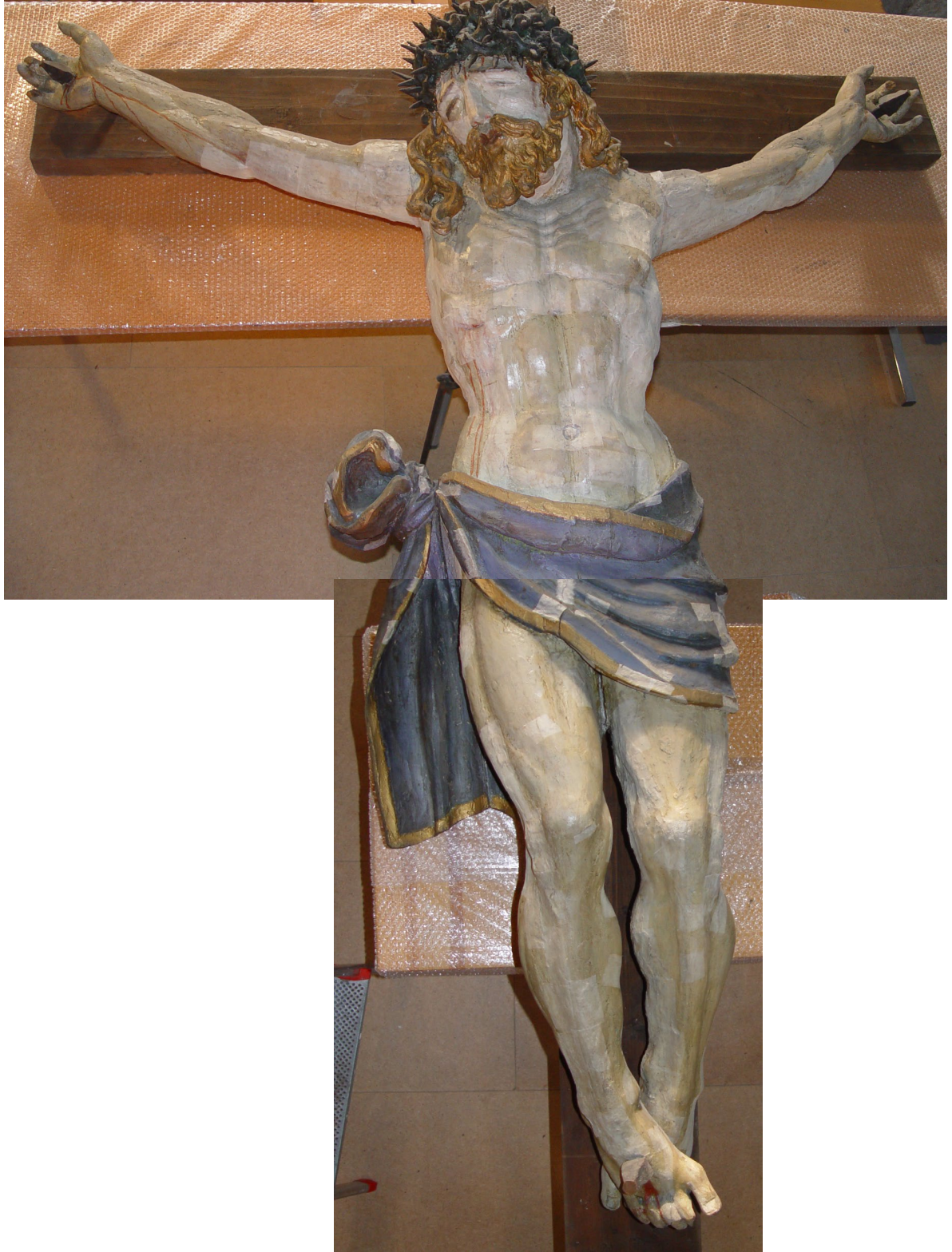

Foto 7. Hele krusifikset etter forsidetring.

VEDLEGG 6

FOTOLISTER

FOTOLISTE - Arkeologisk museum i Stavanger

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen							
Fotograf: Anne Ytterdal, Hilde Smedstad Moore				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Hilde Smedstad Moore				Kommune			
AM arkivnr	Bildnr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv		
		H=høst V=vår			23 Malerier		
					Inventarnr. 1/Memento mori		
Sf 101814		H09	HSM		Inventnr1 hengende på vegg før forsidesikring		
Sf 101815		V10	HSM		Invent.nr 1 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg		
Sf 101816		V10	HSM		Invent.nr 1 bakside etter nedtakelse fra vegg		
Sf 101817		V10	HSM		Invent.nr 1 Detalj av bakside, murpuss langs nedre blindrammekant		
Sf 101818		V10	HSM		Invent.nr 1 Detalj av bakside, støvansamling		
					Inventarnr. 2/Nedtakelse fra korset		
Sf 101819		H09	HSM		Invent.nr. 2 hengende på vegg før forsidesikring		
Sf 101820		V10	HSM		Invent.nr 2 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg		
Sf 101821		V10	HSM		Invent.nr 2 bakside etter nedtakelse fra vegg		
Sf 101822		V10	HSM		Invent.nr 2 Detalj av oppbrutt voks		
					Inventarnr. 3/Epitafium over Johan Mestmacher		
Sf 101823		H09	HSM		Invent.nr 3 hengende på vegg før forsidesikring		
Sf 101824		V10	HSM		Invent.nr 3 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg		
Sf 101825		V10	HSM		Invent.nr 3 bakside etter nedtakelse fra vegg		
					Inventarnr. 4/Epitafium over Hans Bonhof (Hodet til Johannes døperen på et fat)		

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal, Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Hilde Smedstad Moore					Kommune			
AM arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
Sf 101826		H09	HSM		Invent.nr 4 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101827		V10	HSM		Invent.nr 4 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101828		V10	HSM		Invent.nr 4 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Inventarnr. 5/Prestefamilien Lammers			
Sf 101839		V10	HSM		Invent.nr 5 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101830		V10	HSM		Invent.nr 5 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101831		V10	HSM		Invent.nr 5 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Inventarnr. 6/Portrett av Henrik Oldenburg			
Sf 101832		H09	HSM		Invent.nr 6 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101833		V10	AY		Invent.nr 6 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101834		V10	AY		Invent.nr 6 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Inventarnr. 7/Getsemane			
Sf 101835		H09	HSM		Invent.nr 7 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101836		V10	AY		Invent.nr 7 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101837		V10	AY		Invent.nr 7 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Inventarnr. 8/Sann og falsk bønn			
Sf 101838		H09	HSM		Invent.nr 8 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101839		V10	AY		Invent.nr 8 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101840		V10	AY		Invent.nr 8 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Inventarnr. 9/Epitafium over Arend Rouwe			
Sf 101841		H09	HSM		Invent.nr 9 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101842		H09	HSM		Invent.nr 9 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101843		V10	AY		Invent.nr 9 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101844		V10	AY		Invent.nr 9 bakside etter nedtakelse fra vegg			

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal, Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Hilde Smedstad Moore					Kommune			
AM arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
					Inventarnr. 10/Portrett av Johannes Nyhoff			
Sf 101845		H09	HSM		Invent.nr 10 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101846		V10	AY		Invent.nr 10 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101847		V10	AY		Invent.nr 10 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101848		V10	AY		Invent.nr 10 detalj av ansikt			
					Inventarnr. 11/Fløyalter over Catharina Janiche			
Sf 101849		H09	HSM		Invent.nr 11 hengende på vegg før forsidesikring (lukket)			
Sf 101850		H09	HSM		Invent.nr 11 hengende på vegg før forsidesikring (åpent)			
Sf 101851		H09	HSM		Invent.nr11. Foto av lerretsmaleriet inni skap før forsidesikring.			
Sf 101852					Invent.nr11. Foto av lerretsmaleriet inni skap før forsidesikring.			
Sf 101853					Invent.nr 11. Detalj av støv og murpuss ansamling mellom nedre blindramme list og lerret.			
Sf 101854		H09	HSM		Invent.nr 11. Innsiden av venstre fløydør før forsidesikring			
Sf 101855		H09	HSM		Invent.nr 11. Innsiden av høyre fløydør før forsidesikring			
Sf 101856		H09	HSM		Invent.nr 11. Innsiden av høyre fløydør før forsidesikring			
Sf 101857		V10	AY		Invent.nr 11 hengende på vegg etter forsidesikring (åpent)			
Sf 101858		V10	AY		Invent.nr 11 hengende på vegg etter forsidesikring (åpent)			
Sf 101859		V10	AY		Invent.nr 11 hengende på vegg etter forsidesikring (åpent)			
Sf 101860		V10	AY		Invent.nr 11 liggende på bord etter forsidesikring og nedtaking fra vegg.			
Sf 101861		V10	AY		Invent.nr 11 detalj av avskallinger på innsiden av venstre fløydør			
Sf 101862		V10	AY		Invent.nr11 Detalj av avskallinger/mekaniske skader på innsiden av venstre fløydør			
Sf 101863			AY		Invent.nr 11 Detalj av avskalling på høyre fløydør			
					Invent.nr 12/Epitafium over Gerhard von Bolsving og Christian Christiansen			
Sf 101864			HSM		Invent.nr 12 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101865			HSM		Invent.nr 12 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal, Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Hilde Smedstad Moore					Kommune			
AM arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
Sf 101866			HSM		Invent.nr 12 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101867			AY		Invent.nr 12 detalj			
					Invent.nr 13/Apokalypsens ryttere/Johannes åpenbaring6. kap			
Sf 101868		H09	HSM		Invent.nr 13 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101869		V10	AY		Invent.nr 13 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101870		V10	AY		Invent.nr 13 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Inventar.nr 14/Kristi gravleggelse/Lazarus oppvekkelse			
Sf 101871		H09	HSM		Invent.nr 14 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101872		V10	HSM		Invent.nr 14 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101873		V10	HSM		Invent.nr 14 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101874		V10	HSM		Invent.nr 14. Detalj av oppskalling i retusjert område (nedre midtre del av maleriet)			
Sf 101875		V10	HSM		Invent.nr 14. Detalj av av-og oppskallet maling (nedre venstre del)			
					Invent.nr 15/Dommedag			
Sf 101876		H09	HSM		Invent.nr 15 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101877		V10	AY		Invent.nr 15 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101878		V10	AY		Invent.nr 15 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Invent.nr 16/Kongenes tilbedelse/Volckers-epitafiet			
Sf 101879		H09	HSM		Invent.nr 16 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101880		H09	HSM		Invent.nr 16 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101881		V10	HSM		Invent.nr 16 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101882		V10	HSM		Invent.nr 16 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101883		V10	HSM		Detalj av oppskallinger i rammeverk (blåmalt utskåret element i midtre del av øvre rammelist)			
Sf 101884		V10	HSM		Detalj av opp- og avskallinger i rammeverk (blåmalt utskåret element i midtre del av øvre rammelist)			
Sf 101885		V10	HSM		Detalj av oppbrutt ferniss			

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal, Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Hilde Smedstad Moore					Kommune			
AM arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
					Invent.nr 17/Pinseunderet/Kristus i Emmaus			
Sf 101886		H09	HSM		Invent.nr 17 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101887		V10	AY		Invent.nr 17 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101888		V10	AY		Invent.nr 17 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Invent.nr 18/Kristi himmelfart			
Sf 101889		H09	HSM		Invent.nr 18 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101890		V10	AY		Invent.nr 18 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101891		V10	AY		Invent.nr 18 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101892		V10	AY		Invent.nr 18 Detalj av skade i treverket, retusjert og kittet område samt oppskallinger (midtre, venstre side)			
Sf 101893		V10	AY		Invent.nr 18 Detalj av takformede oppskallinger			
					Invent.nr 19/Oppstandelsen/Epitafium over Gert Meier			
Sf 101894		H 09	HSM		Invent.nr 19 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101895		V 10	AY		Invent.nr 19 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101896		V 10	AY		Invent.nr 19 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101896		V 10	AY		Invent.nr 19 detalj av oppskallinger (midtre del av maleriet)			
Sf 101897		V 10	AY		Invent.nr 19 detalj av blanching av eldre retusjer venstre side av skriffelt			
Sf 101898		V 10	AY		Invent.nr 19 detaljfoto av spor etter overmalt eldre original (?) skrift			
Sf 101899		V 10	AY		Invent.nr 19 detalj av maleriformatet. Gjennomlys grunnet krymping av treverket (øvre høyre hjørnet)			
Sf 101900		V 10	AY		Invent.nr 19 detalj av prydrammens venstre kant			
Sf 101901		V 10	AY		Invent.nr 19 detalj av prydrammens høyre kant			
Sf 101902					Invent.nr 19 detalj av malt monogram på prydramme			
					Invent.nr 20/Portrett av Kurfyrst Johan Fredrik av Sachsen			
Sf 101903		H 09	HSM		Invent.nr 20 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101904		V10	HSM		Invent.nr 20 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal, Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Hilde Smedstad Moore					Kommune			
AM arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
Sf 101905		V10	HSM		Invent.nr 20 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Invent.nr 21/Portett av Martin Luther/Martin Luther med Morten gås			
Sf 101906		H09	HSM		Invent.nr 21 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101907		V10	HSM		Invent.nr 21 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101908		V10	HSM		Invent.nr 21 bakside etter nedtakelse fra vegg			
					Invent.nr.22/Donatortavle			
Sf 101909		H09	HSM		Invent.nr 22 hengende på veggen før forsidesikring			
Sf 101910		V10	AY		Invent.nr 22 hengende på veggen etter forsidesikring			
Sf 101911		H09	HSM		Invent.nr 22 detalj av gjennombrutt rammeverk høyre side med slitasjer, avskallinger og retusjer			
Sf 101912		V10	AY		Invent.nr 22 detalj hovedfelt etter forsidesikring			
Sf 101913		V10	AY		Invent.nr 22 detalj venstre søyle hovedfelt. Store retusjer med avvikende overflatekarakter			
		V10	AY		Invent.nr 22 detalj skriffelt hoveddel. Tidligere retusjer			
Sf 101914					Invent.nr 23/Korsfestelsen			
Sf 101915		H09	HSM		Invent.nr 23 hengende på vegg før forsidesikring			
Sf 101916		V10	HSM		Invent.nr 23 fremside etter forsidesikring og nedtakelse fra vegg			
Sf 101917		V10	HSM		Invent.nr 23 bakside etter nedtakelse fra vegg			
Sf 101918		V10	HSM		Invent.nr 23 detalj av baksiden			

FOTOLISTE - Arkeologisk museum i Stavanger

Oppdrag: Mariakirken i Bergen					
Fotograf: Anne Ytterdal og Hilde Smedstad Moore				Sak nr:	Gard:
AmS ansv: Anne Ytterdal og Hilde S. Moore				Gnr:	Bnr:
				Kommune	
AmS arkivnr	Bildernr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv
		Vår 2010			15 utskårnde trefigurer
					Moses
Sf101764					Figur hengende på vegg før forsidesikring
Sf101765					Detalj av Moses' høyre skulder før støvsuging
Sf101766					Detalj av Moses' høyre skulder etter støvsuging
Sf101767					Detalj av oppskallinger på utskåret ansikt på konsoll.
Sf101768					Figur hengende på vegg etter forsidesikring
Sf101769					Figur hengende på vegg etter forsidesikring
					Johannes døperen
Sf101770					Figur hengende på vegg før forsidesikring
Sf101771					Detalj av bryst og mage i sidelys
Sf101772					Detalj av oppskallinger i ansikt
Sf101773					Figur hengende på veg etter forsidesikring
					Andreas
Sf101774					Figur hengende på vegg før forsidesikring
Sf101775					Figur hengende på vegg etter forsidesikring
					Bartolomeus
Sf101776					Figur hengende på vegg før forsidesikring

Oppdrag: Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal og Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AmS ansv: Anne Ytterdal og Hilde S. Moore					Kommune			
AmS arkivnr	Bildnr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
Sf101777					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
Sf101778					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Filip			
Sf101779					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101780					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
Sf101781					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Jacob d.e			
Sf101782					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101783					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
Sf101784					Detalj av konsoll			
					Jacob d.y			
Sf101785					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101786					Detalj av makkspist treverk på den blå kappen (figurens høyre side)			
Sf101787					Sprekk i treverk på konsoll			
Sf101788					Makkspist treverk på nedre del av kappen (figurens høyre side)			
Sf101789					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Judas Taddeus			
Sf101790					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101791					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101792					Figur hengende på vegg			
					Matteus			
Sf101793					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101794					Detalj av konsoll etter forsidesikring			
Sf101795					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Mattias			

Oppdrag: Mariakirken i Bergen								
Fotograf: Anne Ytterdal og Hilde Smedstad Moore					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AmS ansv: Anne Ytterdal og Hilde S. Moore					Kommune			
AmS arkivnr	Bildnr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv			
Sf101796					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101797					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Paulus			
Sf101798					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101799					Detalj av mørkent tre i nedre del av konsoll			
Sf101800					Detalj av avskalling på konsoll (munn til utskjæret ansikt). De ulike overmalingene kommer tydelig frem			
					Peter			
Sf101801					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101802					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Simon			
Sf101803					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101804					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101805					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
Sf101806					Detalj av makkamjø? under fold i underkant av arm			
					Johannes			
Sf101807					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101808					Detalj av opp- og avskallinger på konsoll (hodet i midten).			
Sf101809					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			
					Thomas			
Sf101810					Figur hengende på vegg før forsidesikring			
Sf101811					Detalj av avskalling			
Sf101812					Detalj av oppskallinger rundt øyet			
Sf101813					Figur hengende på vegg etter forsidesikring			

FOTOLISTE - Arkeologisk museum i Stavanger

Oppdrag: Tilstandsvurdering av inventar i Mariakirken i Bergen (høst 2009/vår 2010)							
Fotograf: Anne Ytterdal (altertavle), Hilde S. Moore (kalvariegruppe)				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Anne Ytterdal				Kommune: Bergen			
AmS arkivnr	Bildendr	Dato	Fotogr.	Retn.mot	Motiv		
		Vår 2010	AY		ALTERSKAP (siste halvdel av 1400-tallet)		
Sf101919					Kirkens kor med alterskapet (i åpen posisjon)		
Sf101920					Hele alterskapet med fløydørene lukket før forsidesikring		
Sf101921					Hele alterskapet med fløydørene åpne før forsidesikring		
					Fløydørene lukket		
Sf101922					Nordre fløydør (øvre del) med maleri "Jesu fødsel" og søndre fløydør (øvre del) med maleri "Gregormessen" før forsidesikring		
Sf101923					Nordre fløydør (nedre del). Maleri "Kongenes tilbedelse" før forsidesikring		
Sf101924					Søndre fløydør (nedre del). Maleri "Fremstillingen i tempelet" før forsidesikring		
Sf101925					Nordre fløydør (øvre del) med maleri "Jesu fødsel" etter forsidesikring		
Sf101926					Detalj "Jesu fødsel". Viser eldre, misfargede retusjerer		
Sf101927					Detalj øvre høyre del av "Jesu fødsel". Store deler av originalt malinglag borte.		
Sf101928					Søndre fløydør (øvre del) med maleri "Gregormessen" etter forsidesikring		
Sf101929					Detalj "Gregormessen". Generell tilstand original maling med mindre avskallinger, riper, hakk og retusjer		
Sf101930					Detalj "Gregormessen". Renseprøve		
Sf101931					Nordre fløydør (nedre del) med maleri "Kongenes tilbedelse" etter forsidesikring		
Sf101932					Detalj øvre høyre del av "Kongenes tilbedelse". Store deler av originalmaling borte		
Sf101933					Detalj "Kongenes tilbedelse". Intakt middelalderoriginaloverflate med forsidesikrede partier		

Oppdrag: Tilstandsvurdering av inventar i Mariakirken i Bergen (høst 2009/vår 2010)							
Fotograf: Anne Ytterdal (altertavle), Hilde S. Moore (kalvariegruppe)				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Anne Ytterdal				Kommune: Bergen			
AmS arkivnr	Bildenr	Dato	Fotogr.	Retn.mot	Motiv		
Sf101934					Detalj "Kongenes tilbedelse". Området hvor Agar-prøve nr. 3 for analyse av sopp-angrep ble tatt.		
Sf101935					Søndre fløydør (nedre del) med maleri "Fremstillingen i tempelet" etter forsidesikring		
Sf101936					Detalj "Fremstillingen i tempelet". Generell tilstand på originalmaling.		
Sf101937					Detalj "Fremstillingen i tempelet". Sorte prikker på overflaten som indikerer sopp/mugg		
Sf101938					Detalj "Fremstillingen i tempelet". Området hvor Agar-prøve nr.1 for analyse av soppangrep ble tatt		
Sf101939					Detalj "Fremstillingen i tempelet". Området hvor Agar-prøve nr.2 for analyse av soppangrep ble tatt		
Sf101940					Hele alterskapet med fløydørene lukket etter forsidesikring		
					Fløydørene åpne		
Sf101941					Hele midtre del før forsidesikring		
Sf101942					Detalj midtfelt "Maria med barnet". Støv og store oppskallinger på Jesu arm		
Sf101943					Detalj nedre venstre engel midtfelt. Original forgylling. Støv, opp- og avskallinger.		
Sf101944					Detalj midtre del. St. Olav		
Sf101945					Hele søndre fløydør før forsidesikring		
Sf101946					Detalj søndre fløydør. St. Thomas		
Sf101947					Hele nordre fløydør før forsidesikring		
Sf101948					Detalj nordre fløydør. St Jacob d.e.		
Sf101949					Hele midtre del etter forsidesikring		
Sf101950					Detalj "Maria med barnet" etter forsidesikring		
Sf101951					Hele søndre fløydør etter forsidesikring		
Sf101952					Hele nordre fløydør etter forsidesikring		
Sf101953					Hele alterskapet med fløydørene åpne etter forsidesikring		
					Predella		
Sf101954					Midtre del med gips-relieff. Avslått stykke og sprekk i nedre høyre hjørne av relieff		
Sf101955					Søndre del av predella. Avskallinger, mekaniske skader, manglende akantusdetaljer, stearinskvett		

Oppdrag: Tilstandsvurdering av inventar i Mariakirken i Bergen (høst 2009/vår 2010)							
Fotograf: Anne Ytterdal (altertavle), Hilde S. Moore (kalvariegruppe)				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Anne Ytterdal				Kommune: Bergen			
AmS arkivnr	Bildenr	Dato	Fotogr.	Retn.mot	Motiv		
Sf101956					Detalj av søndre del av predella med skader og stearinskvett		
Sf101957					Nordre del av predella med skaller og stearinskvett		
		Vår 2010	HSM		KALVARIEGRUPPE (1682)		
Sf101958					Foto av hele kalvariegruppen før forsidesikring og nedtaking		
					Krusifiks		
Sf101959					Krusifiks før forsidesikring og nedtaking		
Sf101960					Detalj av klede til Kristusfigur før støvsuging og forsidesikring		
Sf101961					Krusifiks før forsidesikring		
Sf101962					Krusifiks etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101963					Krusifiksets øvre høyre side etter nedtaking		
Sf101964					Krusifiksets nedre høyre side etter nedtaking		
Sf101965					Krusifiksets øvre venstre side etter nedtaking		
Sf101966					Krusifiksets nedre venstre side etter nedtaking		
Sf101967					Foto tatt ovenfra krusifikset etter nedtaking		
Sf101968					Foto tatt nedenfra krusifikset etter nedtaking		
					Maria		
Sf101969					Mariafigur før nedtaking og forsidesikring		
Sf101970					Mariafigur før nedtaking og forsidesikring, etter støvsuging		
Sf101971					Mariafigur (fremsiden) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101972					Mariafigur (fremsiden/siden) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101973					Mariafigur (fremsiden/siden) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101974					Mariafigur (bakside) etter forsidesikring og nedtaking		

Oppdrag: Tilstandsvurdering av inventar i Mariakirken i Bergen (høst 2009/vår 2010)							
Fotograf: Anne Ytterdal (altertavle), Hilde S. Moore (kalvariegruppe)				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AM ansv: Anne Ytterdal				Kommune: Bergen			
AmS arkivnr	Bildnr	Dato	Fotogr.	Retn.mot	Motiv		
					Johannes		
Sf101975					Johannesfigur før forsidesikring og nedtaking		
Sf101976					Johannesfigur etter støvsuging, før forsidesikring og nedtaking		
Sf101977					Johannesfigur (fremside) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101978					Johannesfigur (fremside/side) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101979					Johannesfigur (fremside/side) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101980					Johannesfigur (ovenfra) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101981					Johannesfigur (nedenfra) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101982					Johannesfigur (bakside) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101983					Johannesfigur (bakside/side) etter forsidesikring og nedtaking		
Sf101984					Johannesfigur (bakside/side) etter forsidesikring og nedtaking		

FOTOLISTE - Arkeologisk museum i Stavanger

Oppdrag: Tilstandsvurdering av inventar i Mariakirken i Bergen (høst 2009/vår 2010)							
Fotograf: A. Ytterdal (prekestolhimling, krusifiks over korbue), H. S. Moore (kristusfigur)				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AmS ansv: Anne Ytterdal				Kommune: Bergen			
AmS arkivnr	Bildernr	Dato	Fotogr.	Retn.mot	Motiv		
		Vår 2010	AY		PREKESTOLHIMLING		
Sf102015					Hele himlingen med kristusfiguren sett fra vest før forsidesikring		
Sf102016					Himlingen uten kristusfiguren sett fra nordvest før forsidesikring		
Sf102017					Detalj av arkitektonisk oppbygging av himlingen før forsidesikring.		
Sf102018					Himlingens underside med kuppel. Malt fremstilling av den nordlige hemisfære før forsidesikring.		
Sf102019					Himlingen sett ovenifra. Tykt støvlag.		
Sf102020					Detalj nedre del av himling sett fra nord før forsidesikring.		
Sf102021					Detalj av kuppelens øvre de. Viser retusjerte og nyere avskallinger før forsidesikring.		
Sf102022					Detalj av vulst med plastmaling fra 1950-tallet. Oppskallinger før forsidesikring.		
Sf102023					Detalj marmorert konsoll. Opp- og avskallinger og rester av sekundær ferniss før forsidesikring.		
Sf102024					Detalj av rammeverk. Oppskallinger i kanter av skårne detaljer før forsidesikring.		
Sf102025					Detalj av himlingens nedre omramming. Slitasjer, tidligere retusjeringer, opp- og avskallinger før forsidesikring.		
					KRISTUSFIGUR PÅ TOPPEN AV HIMLING		
Sf102026			AY		Kristusfigur før forsidesikring og nedtaking.		
Sf102027			HSM		Kristusfigur etter nedtakelse og forsidesikring		
Sf102028					Kristusfigurens høyre side etter nedtakelse og forsidesikring		
Sf102029					Kristusfigurens venstre side etter nedtakelse og forsidesikring		

Oppdrag: Tilstandsvurdering av inventar i Mariakirken i Bergen (høst 2009/vår 2010)								
Fotograf: A. Ytterdal (prekestolhimling, krusifiks over korbue), H. S. Moore (kristusfigur)					Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AmS ansv: Anne Ytterdal					Kommune: Bergen			
AmS arkivnr	Bildnr	Dato	Fotogr.	Retn.mot	Motiv			
Sf102030					Kristusfigur fotografert ovenfra (etter nedtakelse og forsidesikring)			
Sf102031					Kristusfigur fotografert nedenfra (etter nedtakelse og forsidesikring)			
		Vår 2010	AY		KRUSIFIKS OVER KORBUE (trolig første halvdel av 1600-tallet)			
Sf102004					Hele krusifikset etter forsidesikring			
Sf102005					Øvre del av krusifikset etter forsidesikring			
Sf102006					Nedre del av krusifikset etter forsidesikring			
Sf102007					Detalj av hodet før forsidesikring. I sin helhet overmalt.			
Sf102008					Detalj bryst/mage på figurens høyre side. Flere nivåer etter tidligere kittinger og overmalinger. Før forsidesikring			
Sf102009					Detalj av lendekledet. Tilstand før forsidesikring			
Sf102010					Detalj under figurens høyre arm. Farget kitting i sprekk mellom arm og korpus, sjuskete kitting/overmaling			
Sf102011					Detalj av høyre hånd med brukne fingre, metallnagle og oppskallinger. Før forsidesikring.			
Sf102012					Krusifiksets hår og krone før støvfjerning og før forsidesikring			
Sf102013					Krusifiksets hår og krone etter støvfjerning og etter forsidesikring			
Sf102014					Detalj av hodet etter forsidesikring			

FOTOLISTE - Arkeologisk museum i Stavanger

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen							
Fotograf: Anne Ytterdal / Hilde S. Moore				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AmS ansv: Anne Ytterdal				Kommune			
AmS arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv		
					ARBEIDSBILDER (foto plassert i rapport)		
Sf101985		okt. 09	AY		Forsidesikring av inventar nr. 11 (Janniche-epitafiet)		
Sf101986		jan 10	"		Tilstandsvurdering av maleri liggende på bord i kirken		
Sf101987		"	HSM		Fotodokumentasjon av malerier i kirken		
Sf101988		juni 10	AY		Pakking av inventar nr. 19 (oppstandelsen)		
Sf101989		"	HSM		Transport av malerier. Pålessing av malerier i transportbil		
Sf101990		aug. 10	AY		Transport av malerier. Bæring med "piano"stropper fra bil inn på Bergen Museum konserveringsseksjon		
Sf101991		"	"		Magasin BM. Store malerier stående på gulv og festet til gitter, mindre objekter festet til brett og/eller gitter.		
Sf101992		"	"		Magasin BM. Malerier satt på brett og festet til gitter.		
Sf101993		mai 10	"		Forsidesikring av apostelen Mattias fra stillas		
Sf101994		mars10	"		Demontering av apostel nr. 1 (Moses) fra vegg med spesialkonstruert oppheng for stropper rundt figuren		
Sf101995		"	HSM		Apostlene ble lagt på skumgummimadrass og båret med "piano"stropper til kasse		
Sf101996		juni 10	AY		Pakking av apostel		
Sf101997		mars 11	"		Transport av apostler. Pålessing på transportbil		
Sf101998		"	"		Transport av apostler. Bæring med "armer" og stropp på midten fra bil inn på Bergen Museums kons.seksjon		
Sf101999		"	"		Magasin BM. Åtte av apostlene på plass i magasin		
Sf101200		mars 10	"		Forsidesikring av alterskap i lukket posisjon		
Sf101201					Alterskapet innkasset.		

Oppdrag: Arbeid i Mariakirken i Bergen							
Fotograf: Anne Ytterdal / Hilde S. Moore				Sak nr:	Gard:	Gnr:	Bnr:
AmS ansv: Anne Ytterdal				Kommune			
AmS arkivnr	Bildenr	Dato	Fotograf	Retn.mot	Motiv		
Sf102002		juni 10	AY		Forsidesikring av prekestolhimling fra stillas. NIKU arbeidet parallelt med tilstandsvurdering av kalkmalerier.		
Sf102003		mars 11	"		Prekestolen innkasset.		